

N:o 7.

Ank. till Riksd. kansli den 20 april 1894, kl. 1 e. m.

Konstitutionsutskottets memorial, angående fullbordad granskning af de i statsrådet förda protokoll.

Till konstitutionsutskottet hafva, på derom hos vederbörande gjord framställning, blifvit öfverlemnade de under tiden från och med den 15 januari 1893 till och med den 14 januari 1894 i statsrådet förda protokoll, nemligen öfver:

justitiedepartementsärenden från och med den 20 januari 1893 till och med den 13 januari 1894;

justitieärenden från och med den 27 januari 1893 till och med den 30 december samma år;

utrikesdepartementsärenden från och med den 27 januari 1893 till och med den 13 januari 1894;

landtförsvarsärenden från och med den 16 januari 1893 till och med den 13 januari 1894;

sjöförsvarsärenden från och med den 20 januari 1893 till och med den 13 januari 1894;

civil- och finansärenden från och med den 16 januari 1893 till och med den 13 januari 1894; samt

ecklesiastikärenden från och med den 20 januari 1893 till och med den 13 januari 1894.

På derom framställd särskild begäran hafva derjemte till utskottet öfverlemnats dels protokoll i ministeriel föredragning för den 2 februari

1894 rörande mot två svenska och ett norskt fartyg den 1 och den 2 augusti 1893 i Peterhead föröfvade våldsamheter, dels ock protokoll i kommandoärenden för den 8 juni 1893 angående utdelande af en andaktsbok till beväringmännen.

Vid den, jemlikt grundlagarne, af utskottet utöfvade, numera fullgjorda granskning af dessa protokoll

har anledning icke förekommit att mot någon ledamot af statsrådet tillämpa § 106 regeringsformen;

hvaremot utskottet

funnit följande ärenden vara af beskaffenhet att böra, jemlikt § 107 regeringsformen, hos Riksdagen anmälas, nemligen:

1:o.

Protokoll öfver landtförsvärens ärenden för den 3 mars 1893, n:o 16, och för den 10 i samma månad, n:o 3.

Sedan t. f. chefen för generalstaben i ett af honom den 23 augusti 1892 afgifvet förslag till förbättrad härordning hemställt, att, för afhjelpande af de obestridliga brister, som förefunnes i fråga om ledningen af arméns sjukvård och anskaffandet af derför nödig materiel, fältläkarekontoret måtte få förflyttas till arméförvaltningen och såsom en särskild byrå införlifvas med dess intendentsdepartement, dervid åt den nya byrån tillika skulle uppdragas att såsom en »fältläkarecorpsens hufvudstation» handhafva alla facktekniska angelägenheter äfvensom sådana personella och mobilerings- m. fl. frågor, som det då tillkom öfverfältläkaren att antingen själf afgöra eller till afgörande af medicinalstyrelsen förbereda, framlade Kongl. Maj:t vid 1892 års urtima riksdag förslag till ny stat för arméförvaltningen, i hvilken funnos uppförda anslag till en sjukvårdsbyrå inom samma embetsverks intendentsdepartement. Detta förslag blef af Riksdagen bifallet.

Genom bref den 2 december 1892 uppdrog Kongl. Maj:t åt arméförvaltningen å sagda departement att till Kongl. Maj:t inkomma med förslag till de åtgärder, som för den nya byråns anordnande syntes redan då kunna vidtagas. I en med anledning häraf den 7 februari 1893 af läten skrifvelse angaf arméförvaltningen såsom ärenden, hvarmed den förvarande byrå skulle komma att taga befattning, sådana, som rörde an-

skaffande, vård och redovisning af sjukvårds- och annan materiel, ombesörjandet af sjukhusbyggnaders uppförande å arméns mötesplatser, alla de göromål angående militärsjukvårds- och veterinärväsendet, som dittills tillhört medicinalstyrelsen, samt en del ärenden beträffande garnisons-sjukhus m. m. Vidare hemstälde arméförvaltningen, som af anförd orsak ansåg frågan om ordnandet af byråns embetsbefattning och de till densamma inom arméförvaltningen öfverflyttade göromål icke för det dåvarande böra göras till föremål för Kongl. Maj:ts pröfning, att, enär bestämmelse rörande förslags afgifvande till chefs- och assistentbefattningarna inom byrån ännu saknades, Kongl. Maj:t behagade lemna uppdrag åt generalintendenten, att, i samråd med öfverfältläkaren för armén och vid Stockholms garnison, till Kongl. Maj:t afgifva förslag å lämpliga personer att erhålla fullmagter a nämnda tjänster.

Efter remiss afgaf derefter jemväl medicinalstyrelsen den 24 februari 1893 utlåtande i ärendet. Styrelsen anmärkte deri till en början med afseende å hvad arméförvaltningen sålunda anført i fråga om den nya byråns verksamhetsområde, att utarbetandet af mobiliseringsförslag å sanitetspersonalen ej finnes bland göromålen uppfördt; att planerna till nya och vissa reparationer af gamla sjukhus fortfarande borde underställas styrelsen; samt att arméförvaltningens uppgift derom, att byrån skulle öfvertaga alla de göromål angående militärsjukvårds- och veterinärväsendet, som dittills tillhört styrelsen, troligen härledde sig af skriffel. Beträffande åter frågan om sättet för upprättande af förslag till de ifrågakomma tjänsterna, anförde styrelsen hufvudsakligen följande: Enligt gällande författningar föredroges inom styrelsen alla frågor rörande befordring af militärläkare. Lediga tjänster inom fältläkarecorpsen, hvartill inga andra än legitimerade läkare kunde utnännas, kungjordes till ansökan i allmänna tidningarna tre gånger med 30 dagars ansökningstid från första kungörelsedagen, och under pågående krig meddelades underrättelse om ledigheten jemväl på arméns generalorder. Ansökningarna skulle ställas till Kongl. Maj:t och åtföljas af betyg öfver aflagda lärdomsprof samt tjänsteförteckning. Efter ansökningstidens utgång uppsatte styrelsen tre af sökandena å förslag efter ålder i tjänsten. Derjemte tillkomme det styrelsen att afgifva vitsord eller anmäla, hvilken af de sökande enligt dess öfvertygelse egde den största skickligheten att förrätta tjänsten, och borde bland sökande med lika meriter företräde lemnas den, som tjänstgjort i fält. I händelse af olika meningar inom styrelsen skulle omröstningsprotokoll bifogas. Efter förslagets uppsättande och afgifvande af vitsord åt en af de sökande kunde besvär deröfver inom 30 dagar ingifvas till kongl. landtförsvarsdepartementet. Undantag från dessa föreskrifter angående militärläkares befordran egde endast

rum dels för öfverfältläkaren, hvilken utnämndes af Kongl. Maj:t efter förslag af generaldirektören för medicinalstyrelsen, dels ock för fältläkare, hvartill styrelsen egde föreslå den regementsläkare inom militärdistriktet, styrelsen ansåge dertill vara mest förtjent och skicklig. Beträffande militärläkarnes befordran och utnämning yttrade medicinalstyrelsen vidare, att, så länge deras vetenskapliga utbildning vore till stor del öfverensstämmande med de civila läkarnes, och militärläkarne ofta tillika innehade civila förordnanden och dylikt, deras befordringsväsen borde fortgå på samma sätt som dittills, så mycket mer som styrelsen egde fullständig kännedom om alla svenska läkares kunskapsbetyg, tjenstetid och tjensteutöfning och vid alla förslag till tjänsters besättande toge desamma i noggrann pröfning och samfäld öfverläggning, hvarigenom dessa grannliga ärenden blefve beroende af flere samverkandes kunskaper och erfarenhet, innan befordringsärendena underkastades Kongl. Maj:ts pröfning och slutliga afgörande.

Tillika erinrade medicinalstyrelsen derom, att, enligt den för styrelsen utfärdade instruktion, densamma utöfvade högsta tillsynen öfver den allmänna helso- och sjukvården i riket, äfvensom handlade de ärenden, som anginge helso- och sjukvården vid landt- och sjöförsvaret, samt deröfver skulle hafva noggrann tillsyn och vidtaga eller föreslå de instruktioner eller åtgärder, hvilka till dess befrämjande ansåges nyttiga och nödiga, så ock tillse, att de vid landt- och sjöförsvaret anstälde läkare noggrant fullgjorde sina åligganden. På grund häraf ansåg medicinalstyrelsen för sin del, att skäl ej blifvit anförda till afvikelse från gällande befordringsgrunder och befordringssätt med afseende å de vid förevarande byrå anstälde militärläkarne, utan hemstälde, att dessa tjänster måtte tillsättas på sätt, som för militärläkaretjänster i allmänhet funnes stadgadt, dervid endast regementsläkare borde ega kompetens till fördelningsläkare-(byråchefs-) befattningen. Uppsättandet af förslag till ifrågavarande tjänster efter föregående kungörelse i tidningarna syntes medicinalstyrelsen vara lämpligare, än att styrelsen bland kompetente regementsläkare skulle på enskild väg skaffa sig kännedom derom, hvilka skulle vara benägna att mottaga tjänsten. Vidare framhöll medicinalstyrelsen, att, derest ifrågavarande förslag komme att afgifvas af generalintendenten efter samråd med öfverfältläkaren, militärläkarnes billiga anspråk att få sina meriter nöjaktigt bedömda syntes fordra, att förslaget afgifvande ej måtte uteslutande tillkomma generalintendenten, som ej haft eller, så länge styrelsens ställning till fältläkarecorpsen bibehölles oförändrad, finge tillfälle att taga kännedom om sökande läkares duglighet, då han ej i likhet med styrelsen och öfverfältläkaren hade tillfälle att af inkomna berättelser och rapporter bedöma deras verksamhet och duglighet både såsom civila och militära läkare. På grund

här af ansåg medicinalstyrelsen lämpligast, att, så länge densamma öfvervakade fältläkarecorpsens verksamhet, förslaget uppsattes antingen af styrelsen eller, derest detta förslag ej godkändes, af öfverfältläkaren. Skulle förslaget komma att afgifvas af generalintendenten i samråd med öfverfältläkaren, borde särskild föreskrift lemnas, huru öfverfältläkarens åsigt vid bedömande af de sökandes skicklighet och lämplighet för ifrågavarande tjänster måtte komma till Kongl. Maj:ts kännedom.

Den 3 mars 1893 föreskref Kongl. Maj:t, bland annat, dels i fråga om ordningen för de i staten för sjukvårdsbyrån uppfördé tjenstemäns tillsättning m. m., att byråchefen och den som assistent anstälde läkaren skulle utnämnas och förordnas af Kongl. Maj:t uppå af generalintendenten och öfverfältläkaren gemensamt afgifvet förslag; att, derest vid dylikt förslags uppsättande generalintendenten och öfverfältläkaren icke kunde förena sig om samma person, generalintendenten skulle hafva utslagsrösten; öfverfältläkaren dock obetaget att i det protokoll, som för sådan händelse skulle föras, och hvarur vid förslaget afgifvande utdrag skulle till Kongl. Maj:t öfverlemnas, få sin särskilda mening antecknad; att till byråchef ej skulle föreslås annan än den, som fullgjort de för anställning som regementsläkare stadgade villkor, och till assisterande läkare ej annan än den, som vore kompetent att söka bataljonsläkarebefattning vid armén, samt att byråchefen och den assisterande läkaren skulle tillhöra fältläkarecorpsen, den förre som fördelningssläkare och den senare som förste bataljonsläkare, dels ock att åtgärder ofördröjligen skulle vidtagas för tillsättning af byråchefsbeftattningen.

Sedan derpå generalintendenten och öfverfältläkaren genom note samma dag undfått uppdrag att gemensamt afgifva förslag till besättande af sistnämnda tjänst, uppsattes den 8 mars 1893 af dem å förslag till beftattningen regementsläkaren vid kongl. göta trängbataljon Carl Christian Ekeroth. Öfverfältläkaren var emellertid dervid af skiljaktig mening samt ansåg för sin del, att regementsläkaren vid kongl. svea trängbataljon Gustaf Johan Anton Dunér borde uppföras å förslaget.

Enligt hvad handlingarna utmärka, aflade regementsläkaren Dunér, som är född 1840, sina medicinska examina med sammanlagdt 25 $\frac{1}{2}$ betyg och blef 1874 medicine doktor, befordrades 1872 till andre och 1880 till förste bataljonsläkare samt 1881 till regementsläkare, hvarjemte han tre år tjenstgjort såsom sjukhusläkare vid kongl. allmänna garnisonssjukhuset. Han har företagit flera utländska vetenskapliga resor, deribland en åren 1877—1878, under hvilken han tre månader var anställd såsom chefsläkare i rumänisk krigstjänst vid fältsjukhus samt i åtskilliga främmande länder studerade militärläkareväsendet, en våren 1879 på regeringens uppdrag för

att taga kännedom om i Ryssland utbruten pest samt en 1880, då han be-
vistade höstmanövrerna i Schweiz. Regementsläkaren Dunér var 1875—
1884 amanuens å medicinalstyrelsens fältläkarekontor, 1876—1885 sekre-
terare i komitén för ordnande af den militära sjukvården, 1878 adjutant
hos öfverfältläkaren under fälttjänstöfningarna, 1886—1888 medlem af
komitén för utarbetande af reglemente för härens sjukvård i fält, lärare
i krigshistoria och medicinallagfarenhet vid militärläkarekursen 1886—1892
samt flera år kommenderad till generalstabens fältöfningar. Sedan 1881 är
han ledamot af krigsvetenskapsakademien.

Beträffande den å förslaget uppförde regementsläkaren Ekeroth in-
hentas af handlingarna, att han, som är född 1850, med tillsammans
17 $\frac{1}{2}$ betyg aflade sina medicinska examina och 1881 blef medicine licen-
tjat; att han 1882 anställdes som andre och 1886 befordrades till förste
bataljonsläkare samt 1892 utnämndes till regementsläkare; att han tid-
tals bestridt garnisonsläkaretjensten å Karlsborg; samt att han kkommen-
derades 1887 till militärläkarekursen och 1890—1892 till generalstabens
fältöfningar.

Till det vid förslagets upprättande förda protokoll yttrade öfver-
fältläkaren, att han efter granskning af officiella uppgifter om de båda före-
slagna militärläkarnes meriter samt efter öfvervägande af hvilkendera af
af dem egde den största skickligheten och lämpligheten att bestrida ifråga-
varande tjänst, på grund af de befattningar och uppdrag, hvilka varit reg-
ementsläkaren Dunér anförtrodda, ansett, att han, som inom fältläkarecorpsen
intoge ett framstående rum till följd af sin långvariga, utmärkt förtjenst-
fulla verksamhet, sina omfattande kunskaper och stora erfarenhet, borde
ega företräde framför regementsläkaren Ekeroth.

Den 10 mars 1893 utnämnde Kongl. Maj:t regementsläkaren Ekeroth
till chef för ifrågavarande sjukvårdsbyrå.

Alla bestämmelser om åliggande för underordnade myndigheter att
till Kongl. Maj:t afgifva förslag till tjänster hafva tydligen sin grund i den
synnerliga vigten af att Kongl. Maj:t till ledning vid tillsättande af befatt-
ningar erhåller på erfarenhet och sakkunskap stödda utlåtanden derom,
hvilka personer lagligen böra till dem ifrågakomma. Stadganden angående
ordningen för afgifvande af sådana förslag måste således för att motsvara
sitt ändamål innebära de största möjliga garantier för att de grundsatser
i fråga om befordringsväsendet, § 28 regeringsformen fastställer, jemväl
vid förslags uppsättande blifva iakttagna.

Huruvida bestämmelserna angående sättet för afgifvande af förslag
till ifrågavarande tjänster inom sjukvårdsbyrån i arméförvaltningens inten-

dentsdepartement kunna anses medföra säkerhet i nämnda afseende, synes dock utskottet mer än tvifvelaktigt. Utan nämnvärdt beaktande af medicinalstyrelsens sakrika och, enligt utskottets åsigt, väl grundade utlåtande i ärendet har Kongl. Maj:t uppdragit åt generalintendenten och öfverfältläkaren att upprätta förslag till förevarande befattningar. Att den förre af desse embetsmän, hvilken utslagsrösten dessutom tillerkändes, skulle ega den sakkunskap och de förutsättningar i öfrigt, hvilka synas erforderliga för fullgörande af nämnda uppdrag på sådant sätt, att derigenom syftmålet med förslags upprättande förverkligas, torde emellertid, med hänsyn till hvad medicinalstyrelsen i ärendet yttrat, knappast kunna anses möjligt. Utskottet har icke förbisett, att ifrågavarande tjänster af sina innehafvare kräfva äfven administrativ skicklighet, men det synes utskottet likväl uppenbart, att medicinalstyrelsen eller öfverfältläkaren, hvilka icke lära sakna förmåga att bedöma vederhörandes duglighet jemväl ur denna synpunkt, äfven med atseende fästadt härå bort framför generalintendenten erhålla bestämmanderätt vid afgifvandet af förevarande förslag. Föreskriften att generalintendenten dervid eger utslagsrösten innebär, enligt utskottets uppfattning, ett sådant förbiseende af den betydelse, sakkunskapen i förevarande fall eger, att detsamma icke torde vara förenligt med rättvisa grundsatser i fråga om befordringsväsendet.

Det är icke egnadt att väcka förvåning, att bestämmelser af sådan art skulle vid tillämpningen visa sig föga motsvara sitt ändamål. Regementsläkaren Ekeroth, hvilken framför regementsläkaren Dunér uppfördes å förslaget och sedermera af Kongl. Maj:t utnämndes till innehafvare af ifrågavarande byråchefs befattning, synes vid granskning af de två militärläkarnes meriter vara sin medtäflare så underlägsen, att någon jämförelse dem emellan i sådant hänseende knappast kan ifrågakomma. Beträffande åter deras skicklighet, lär det väl större vikt böra tillmätas öfverfältläkarens på sakliga skäl stödda uttalande än generalintendentens utan angifna grunder meddelade förord.

På grund häraf har utskottet ansett, att förevarande ärendens behandling icke öfverensstämmer med regeringsformens stadgande, att Konungen skall vid alla befordringar fästa afseende endast å de sökandes förtjenst och skicklighet, och för ty funnit sig icke kunna underlåta att desamma för Riksdagen annåla.

2:o.

Protokoll öfver landtförsvarsärenden för den 3 mars, n:o 20, för den 5 maj, n:o 7, för den 30 juni, n:o 11, för den 4 augusti, n:o 3, för den 18 augusti, n:o 7, för den 1 september, n:is 4, 5 och 6, för den 15 september, n:o 19, samt för den 20 oktober, n:o 3.

Vid åtskilliga tillfällen under loppet af nästlidet år fattade Kongl. Maj:t i kommandoväg beslut om vidtagande af åtgärder, hvilka föranledde statsutgifter, samt meddelade derpå i statsrådet föreskrifter om gäldande af de sålunda uppkomna kostnaderna.

Så har genom särskilda generalorder den 24 februari, den 1 maj, den 20 juni, den 29 juli, den 23, den 26 och den 28 augusti samt den 14 september 1893 Kongl. Maj:t befalt kaptenen vid kongl. Jönköpings regemente J. C. Lemchen, öfverstelöjtnanten i generalstaben C. O. Nordensvan, kaptenen vid kongl. första svea artilleriregemente R. E. Ossbahr, löjtnanten vid kongl. första göta artilleriregemente R. E. Ossbahr, löjtnanten vid kongl. första göta artilleriregemente R. E. Ossbahr, löjtnanten vid kongl. första göta artilleriregemente G. F. O. Uggla, löjtnanterna vid kongl. vendes artilleriregemente H. A. Gemzell och vid kongl. första svea artilleriregemente C. A. Breitholtz, majoren vid generalstaben A. F. von Matern, kaptenerna vid samma stab O. F. M. Silfverstolpe och J. G. F. Wrangel äfvensom löjtnanten vid kongl. första göta artilleriregemente C. E. N. Martin att företaga tjänsteresor till utlandet samt genom beslut i statsrådet den 3 mars, den 5 maj, den 30 juni, den 4 augusti samt den 1 och den 15 september samma år förordnat om kostnadsersättning för dessa resor.

Vidare inhemtas af protokollet öfver landtförsvarsärenden för den 18 augusti 1893, att, sedan jemlikt generalorder den 19 maj 1892 i afseende å kongl. Norrbottens regementes volontärskola föreskrifvits, bland annat, att chefen skulle ega att med lämpliga personer träffa aftal om meddelande af undervisning vid skolan i kristendom, sång och finska språket mot den ersättning, som Kongl. Maj:t, på förslag af chefen, ville bestämma, Kongl. Maj:t berörda den 18 augusti medgifvit, att till nämnda lärare finge mot viss undervisningsskyldighet för dem utbetalas arfvoden till sammanlagdt belopp af 1,375 kronor att utgå från anslaget till indelta arméns och Vermlands fältjägarcorps' vapenöfningar.

Enligt Kongl. Maj:ts till 1893 års Riksdag aflättna proposition angående statsverkets tillstånd och behof skulle byråchefsassistents- och adjutantsbefattningarna i arméförvaltningens intendentsdepartement före innevarande

års början indragas och de till arfvoden åt bemålde tjänstemän anslagna belopp disponeras för andra ändamål. Med godkännande af detta förslag faststälde Riksdagen derefter stater för intendenturcorpsen och arméförvaltningen. Kongl. Maj:t förordnade emellertid det oaktadt den 20 oktober 1893 i kommandoväg regementsintendenten vid kongl. första lifgrenadierregementet C. J. G. Fries att vara byråchefsassistent i nämnda departement under innevarande år samt beslöt samma dag i statsrådet, att för denna befattnings upprätthållande skulle för nyssnämnda år från intendenturcorpsens anslagsmedel utgå ett arvode af 1,500 kronor, hvarjemte Kongl. Maj:t på samma gång föreskref, att såsom adjutant i intendentsdepartementet skulle äfven för innevarande år anställas en ej på intendenturcorpsens nya stat anställd intendenturtjänsteman mot åtnjutande af ett arvode utaf 2,000 kronor för år att likaledes utgå från intendenturcorpsens anslag. Den af Kongl. Maj:t föreslagna och af Riksdagen bifallna indragningen af ifrågavarande två befattningar har således icke vunnit tillämpning.

Utskottet anser det vara af synnerlig vigt, att användningen af den ordning, grundlagen med afseende å kommandomålen föreskrifver, icke mer än nödigt utsträcker. Enligt hvad ordalydelsen af § 15 regeringsformen gifver vid handen, har det ingalunda undgått grundlagsstiftarnes uppmärksamhet, att dessa ärenden i vissa fall kunna ega en för hela rikets välfärd afgörande betydelse, men de hafva icke ansett sig deraf förhindrade att ej allenast utesluta dessa mål från den mångsidigare pröfning, som egnas öfriga regeringsärenden, utan äfven, på sätt §§ 38 och 105 regeringsformen utvisa, väsentligen inskränkt den ende rådgifvarens ansvarighet. Ehuru dessa omständigheter bort mana till den största möjliga vaksamhet och noggrannhet vid uppdragandet af gränslinien mellan kommandomålen och de allmänna regeringsärendena, sakna grundlagarne hvarje stadgande i detta afseende med undantag af den betydelselösa bestämmelsen i § 15 regeringsformen, hvilken blott utgör en omskrifning af ordet kommandomål. Denna betänkliga brist i grundlagsstiftningen uppmärksammades också redan kort efter det nya statsskicket införande. Sedan Kongl. Maj:t genom särskilda författningar den 19 juni 1810 och den 24 januari 1815 sökt uppdraga en beständ gränslinie mellan de embetsälligganden, som skulle tillkomma å ena sidan dåvarande rådgifvarne i kommandomål, generaladjutanterna för armén och flottorna, och å den andra statssekreteraren för krigsärendena, framlade Kongl. Maj:t i proposition den 31 mars 1818 för Rikets Ständer förslag om införande i regeringsformen af närmare bestämmelser i förevarande afseende. Enligt detta förslag, som innefattade de grundsatser, hvarpå sistnämnda förordningar

hvilade, skulle med kommandomål förstås »sådana enkla militäriska mål, som icke efter grundlagen höra till föredragning i statsrådet och statssekreterarnes expedition; icke leda till stiftande af nya, icke till ändring, förklaring eller rubbning af gällande lagar och allmänna ekonomiska författningar, eller uti dispositionen af allmänna medel». Dessa uttryck för Kongl. Maj:ts uppfattning om innebörden af grundlagarnes bestämmelser i nu ifrågavarande ämne samt ett noggrant aktgifvande på öfriga stadganden i dessa lagar, hvilka i nämnda hänseende kunna lända till upplysning, synas utvisa, att allenast enkla militära mål, som afse rena verkställighetsåtgärder, böra i kommandoväg behandlas. Man har emellertid allt för ofta fått erfara, att Kongl. Maj:t vid tillämpningen frångått sin sålunda uttalade åsigt om kommandomålens område, och det torde icke vara öfverflödigt att erinra, hurusom utskottet vid flera tillfällen funnit sig föranlåtet att fästa Riksdagens uppmärksamhet derpå, att i kommandoföredragning inblandats ämnen, som bort från densamma vara alldeles afskilda.

Hvad angår ofvan antecknade under nästlidet år afgjorda ärenden, måste beslutet i statsrådet anses såsom en följd af det i kommandoväg skedd a afgörandet och eger därför endast formel betydelse, en ordning för behandlingen af dylika frågor, som ingalunda är förenlig med den uppfattning af omfånget för kommandoföredragningen, utskottet anser med grundlagen öfverensstämmande. Med afseende å ett dylikt tillvägagående vid handläggningen af ett ärende, likartadt med de nu ifrågavarande, yttrade utskottet vid 1868 års riksdag, bland annat, följande: »Utskottet anser sig kunna befara, om anslagsfrågor på dylikt sätt behandlas, att Kongl. Maj:t i kommandoväg skulle i ett eller annat fall komma att disponera statens medel till ändamål — låt vara i och för sig goda och nyttiga, men hvilka Kongl. Maj:t, då medlen sedermera skolat i statsrådet utanordnas, funnit hafva bort stå tillbaka för gagneligare och mera magtpåliggande». I öfverensstämmelse med detta uttalande, hvilket utskottet anser fortfarande ega giltighet, borde vid behandlingen af mål af förevarande art anslagsfrågan städse afgöras i statsrådet, innan något beslut i kommandoväg fattades.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, har utskottet ansett sig böra anmäla förevarande ärenden för Riksdagen.

3:o.

Protokoll öfver sjöförvarsärenden för den 24 mars 1893, n:o 6.

Sedan Rikets Ständer år 1812 bifallit ett af Kongl. Maj:t framställt förslag, att ett invalidhus skulle inrättas å något af de kongl. lustslotten,

samt att alla vid f. d. adelsfaneregementet indragna boställen, indelningar och räntor skulle anslås till understöd åt nämnda inrättning, samlades under åtskilliga år de deraf inflytande medlen för berörda ändamål. År 1822 öppnades emellertid en invalidinrättning å Ulriksdals slott, deri enligt § 2 af det för densamma den 30 september 1823 utfärdade reglemente skulle såsom invalider emottagas afskedade krigsmän från armén och flottorna, företrädesvis sådana, som blifvit blesserade eller utmärkt sig genom tapperhet och välförhållande. Kostnaderna för denna inrättnings vidmagt-hållande visade sig dock snart vara allt för höga i förhållande till det dermed ernådda resultatet, och i följd häraf hemställde Rikets Ständer vid såväl 1840—1841 som 1844—1845 års riksdag, att invalidinrättningen måtte upplösas. I skrifvelse till Ständerna den 3 december 1847 tillkännagaf Kongl. Maj:t, att såsom en förberedande åtgärd till den påyrkade förändringen förordnats, att tills vidare ingen invalid finge å Ulriksdal intagas, hvarjehnte Kongl. Maj:t, med framhållande af angelägenheten af att städse ega nödiga medel för att åt de afskedade och i behof stadde krigsmän, för hvilka invalidinrättningen varit afsedd, kunna på annat sätt bereda vård och underhåll, förbehöll sig, att de till nämnda inrättning anslagna hemmansräntor äfvensom invalidhusfondens samlade kapital fortfarande och allt framgent skulle förblifva till Kongl. Maj:ts disposition, så att de af berörda räntor och kapital inflytande årliga tillgångar måtte efter behof kunna användas till pensioner och gratifikationer åt sådane afskedade krigsmän af såväl armén som flottan, hvilka enligt då gällande föreskrifter kunde å invalidinrättningen intagas, samt uppkommande öfverskott tilläggas den redan befintliga kapitalfonden. Tillika förklarade Kongl. Maj:t sig anse pensionernas belopp kunna bestämmas, på sätt Ständerna jemväl föreslagit, nemligen till 200 rd:r för officer, 133 rd:r 16 sk. för underofficer och 80 r:dr (b:ko) för korporal eller soldat, hvilket sistnämnda belopp dock borde kunna förhöjas, när särskilda omständigheter dertill föranledde. I skrifvelse den 2 juni 1848 förmålde sig Ständerna icke hafva något att erinra mot det af Kongl. Maj:t gjorda förbehåll och lemnade således sitt bifall dertill, att nämnda hemmansräntor, äfvensom fondens samlade kapital fortfarande såsom dittills finge förblifva till Kongl. Maj:ts disposition. Invalidinrättningen blef snart derefter upplöst.

Af fondens afkastning har sedermera en del årligen besparats för att i öfverensstämmelse med dess syftemål bestrida det ökade behof af understöd och pensioner, som vid krigstillfällen kan uppstå. Kongl. Maj:t har jemväl anvisat ett visst belopp af fondens tillgångar att från år 1882 utgå till Vadstena krigsmanshuskassa (för år 1893 30,000 kronor) såsom understöd till förbättrande af den derifrån bestridda ordinarie pensione-

ringen af arméns manskap. Vidare användes en del af dessa medel till pensioner åt afskedade svärdsmän och innehafvare af svärdsmedalj. Den återstående årliga afkomsten af fonden, hvars förvaltning sedan 1872 års utgång ålegat statskontoret, fördelas af Kongl. Maj:t såsom gratifikation till behöfvande afskedade krigsmän, efter ansökning för personer, som tillhört armén, hos kongl. landtförvarsdepartementet och för personer, som tillhört flottan, hos kongl. sjöförvarsdepartementet.

Såvidt de af utskottet nu granskade statsrådsprotokoll utmärka, utdelades nästlidet år sådana nådegåfvor till sammanlagdt belopp af 65,685 kronor, deraf 30,320 kronor till 94 officerare, 7,330 kronor till 93 underofficerare och deras vederlikar samt 28,035 kronor till 1,717 personer tillhörande manskapet, hvadan de utdelade understödsbeloppen i medeltal utgjorde för officer 322 kronor 55 öre, för underofficer 78 kronor 82 öre och för menig 16 kronor 33 öre. Det sätt, hvarpå fondens medel disponerats, innebär sålunda en ganska väsentlig afvikelse från de af Kongl. Maj:t godkända bestämmelserna beträffande storleken af de från densamma utgående understöden, en afvikelse, hvilken synes desto märkligare, som, enligt utskottets åsigt, någon giltig anledning till en dylik rubbning af samma föreskrifter icke förefinnes. Utskottet anser det på samma gång böra särskildt framhållas, att summan af de nästlidet år till officerare sålunda utdelade belopp öfverstiger den del af förevarande medel, som under samma tid tillfallit menige, oaktadt den på senare år skedda förbättringen af officerarnes löne- och pensionsförhållanden bort föranleda dertill, att det behof af understöd, som vid fastställandet af ifrågavarande bestämmelser i vissa fall kunde för dem förefinnas, numera upphört. Deremot torde manskapets löneförhållanden sällan lemna dem tillfälle till besparingar, och de pensioner, som af menige åtnjutas, äro alldeles otillräckliga för det torftigaste lifsuppehälle.

Bland de talrika fall under nästlidet år, då till officerare utdelats högre understödsbelopp än enligt gällande föreskrifter är medgifvet, har utskottet, med hänsyn till dervid förekomna omständigheter, framför andra funnit sig böra för Riksdagen anmäla den på föredragning af herr statsrådet och chefen för kongl. sjöförvarsdepartementet den 24 mars 1893 beslutade åtgärden, att af ifrågavarande medel tilldela f. d. kommandören greve A. R. Cronstedt ett understöd af 500 kronor. I motsats till hvad statsrådsprotokollet synes utvisa och för erhållande af sådan nådegåfva torde böra anses erforderligt, har greve Cronstedt icke ens till Kongl. Maj:t ingifvit någon formlig ansökning om understöd. De infortrade handlingarna innehålla i detta afseende allenast en af greve Cronstedt till expeditiionschefen i kongl. sjöförvarsdepartementet aflåten skrift, deri greve Cronstedt

förmåler sig öfversända ett intyg i och för det honom »tilldelade understödet från invalidhuskassan». Detta intyg, som är utfärdadt den 1 mars 1893 af amiralitétspastorn F. A. Bergelin, utvisar endast, att grefve Cronstedt är född den 1 april 1819 och lever. Att, såsom statsrådsprotokollet tillika gifver vid handen, bevakande omständigheter skulle föreligga i detta fall, saknar således allt stöd af ansökningshandlingarna.

Enligt hvad till utskottets kännedom kommit, var grefve Cronstedt för nästlidet år uppskattad till en inkomst af 4,410 kronor för pension, 500 kr. af enskild tjänst samt 500 kronor för särskild nådegåfva, hvarjemte han eger gård i Karlskrona. En officer, hvilken i likhet med grefve Cronstedt åtnjuter pension till belopp af 4,410 kronor, kan, enligt utskottets uppfattning, svårigen anses berättigad att komma i åtanke vid fördelning af medel, ämnade att bereda vård och underhåll åt sådane afskedade och i behof stadde krigsmän, för hvilka invalidinrättningen var afsedd. Det anspråk på underhåll af staten, för hvilket han må ega fog, synes redan genom tilldelandet af nämnda pensionsförmåner vara väl tillgodosedt. Af de menige, hvilka vid samma tillfälle som grefve Cronstedt undfingo nådegåfvor ur fonden, tilldelades icke någon högre belopp än 30 kronor, oaktadt många af dem på grund af ålderdomssvaghet, sjukdom och dylikt synas hafva varit i stort behof af mera verksam hjälp. De understödsbelopp, hvilka utgå från fonden, torde väl aldrig kunna komma att motsvara de ständigt växande krafven, men rättvisa och billighet borde dock mana, att vid fördelningen af dessa medel de mindre lyckligt lottade blefve bättre än hitintills tillgodosedda.

Stockholm den 16 april 1894.

På utskottets vägnar:

O. BERGIUS.

Reservationer:

af herr *Bergius*, som ansett de under 1:o, 2:o och 3:o här ofvan omnämnda regeringsåtgärder icke vara af beskaffenhet, att de bort föranleda utskottet att derom hos Riksdagen göra anmälan enligt 107 § regeringsformen;

af herrar *von Strokirch, Behm, Gustaf Berg*, friherre *Wrangel von Brehmer* och *Unger*, som instämt med herr Bergius;

af herr *Nyström*, som i fråga om andra anmärkningspunkten ansett, att anslagsfrågornas pröfning i statsrådet icke med nödvändighet står i beroende af förut i kommandoväg fattade beslut, och att således statsrådet kunnat utöfva den inverkan på anslagsfrågorna, som vederbort, samt beträffande tredje punkten i fråga om understödet till grefve Cronstedt ansett, att af inhemtade upplysningar framgår, att bevakande omständigheter förelegat till stöd för den föredragande statsrådsledamotens handlingssätt, hvartill kommer att samma åtgärd föregående år i konstitutionsutskottet lemnats utan anmärkning;

af herr *Helander*, som instämt beträffande första punkten med herr Bergius och i fråga om andra och tredje punkterna med herr Nyström;

af herr *Samzelius*, som beträffande första punkten instämt med herr Bergius, icke deltagit i utskottets slutliga behandling af de uti andra punkten omförmälda ärenden, samt i fråga om tredje anmärkningspunkten yttrat: »Sedan, enligt hvad jag inhemtat, rättelse för framtiden numera egt rum uti det i tredje punkten omförmälda ärende, så finner jag i öfverensstämmelse med den åsigt, jag före ärendets afgörande i utskottet tillkännagifvit, mig sakna tillräcklig anledning att nu biträda den i denna punkt framställda anmärkning»;

af herr *Alin*, som yttrat:

»Det sätt, hvarpå utskottet äfven detta år utöfvat sin i §§ 106 och 107 regeringsformen stadgade pligt, föranlåter mig att erinra om dessa paragrafers verkliga betydelse. Jag kan ej göra det bättre än genom att meddela den framställning deraf, som lemnats af den statsman, hvilken framför alla andra har äran af regeringsformens författande. Denna framställning af »*Rätta förståndet och rätta användandet af 106 och 107 §§ i Sveriges regeringsform*» finnes tryckt i tidskriften *Svea* för 1826 och lyder sålunda:

»Konungens rådgifvare kunna skada nationen på tvenne olika sätt; antingen genom råd och medverkan till uppenbar öfverträdelse af rikets lagar, eller genom råd till förderfliga, ehuru icke lagkränkande, styrelse-åtgärder.

I rådgifningen deltaga statssekreterarne; men äfven, derutöfver, åligger det dem, att bereda och föredraga målen till Konungens afgörande,

samt att utfärda Dess höga beslut. De kunna i denna verksammare befattning skada riket och enskilda medborgare, antingen genom veld vid ärendenas föredragning, eller genom ett svikligt expedierande af Konungens beslut, eller genom försumlighet att fullgöra sina flerfaldiga embetspligter, eller, ändtligen, genom oskicklighet dertill.

Uti en konstitutionelt ordnad monarki, hvarest Konungens person är helig och hans gerningar mot allt åtal fredade, måste, till folkets säkerhet och statsförfattningens bestånd, Konungens rådgifvare vara ansvarige för sina råd och handlingar. Då vår regeringsforms stiftare skulle bestämma denna ansvarighet, funno de nödigt att, i sin föreställning af framtida möjligheter, skilja juridiskt bevisliga och straffbara *lagbrott*, hvilka Konungens rådgifvare kunde begå, från blotta, dem till last lagda, *felaktigheter*, skadliga för samhället, men icke kränkande dess lagar och följaktligen i rättshänseende ostraffliga. Om de förra handlar 106 §, om de senare 107 § i regeringsformen.

Magten att göra dessa viktiga §§ gällande tillkommer i främsta rummet Rikens Ständers vid hvarje riksdag valda konstitutionsutskott, som granskar statsrådets protokoll och som pröfvar de af andra utskott eller af enskilda riksdagsmän frambragta anmärkningar mot Konungens rådgifvare, hvilka anmärkningar, innan denna pröfning föregått, endast i föreskrifna allmänna ordalag kunna gifvas stånden till känna, men icke af dem till någon öfverläggning upptagas. »Finner utskottet af statsrådets protokoll» — så lyder 106 § — »att någon statsminister, statsråd, hofkansleren, statssekreterare eller annan ledamot af statsrådet, eller den embetsman, som i kommandomål Konungen råd gifvit, *uppenbarligen* handlat mot denna regeringsforms *tydliga föreskrift*, eller tillstyrkt någon öfverträdelse deraf eller af andra rikets gällande *lagar*, eller underlåtit att göra föreställningar mot sådana öfverträdelser eller dem vållat och befrämjat genom *uppsåtligt* fördöljande af någon upplysning, då eger konstitutionsutskottet att ställa en sådan under tilltal af justitieombudsmannen inför riksrätt.» Den 107 § åter säger: »Skulle konstitutionsutskottet anmärka, att statsrådets ledamöter samfäldt eller en eller flera af dem uti deras rådslag om *allmänna mått och stry* icke iakttagit *rikets sannskyldiga nytta*, eller att någon statssekreterare icke med oveld, nit, skicklighet och drift sitt förtroendeembete utöfvat, ege då utskottet att sådant tillkännagifva för Rikens Ständer, hvilka, om de finna *rikets väl* det kräfva, kunna hos Konungen annåla deras önskan, att han ville ur statsrådet och ifrån embetet skilja den eller dem, mot hvilka anmärkning blifvit gjord. Frågor uti detta ämne kunna i Rikens Ständers plena väckas och af andra Rikens Ständers utskott än konstitutionsutskottet andragas; men icke af Rikens Ständer afgöras förr, än sistnämnda utskott

deröfver blifvit hördt. *Under Riksens Ständers öfverläggningar derom skola icke Konungens beslut uti mål, som röra enskilda personers eller korporationers rättigheter och angelägenheter kunna ens nämnas, ännu mindre någon Riksens Ständers pröfning underställas.»*

De afsigter, som ledde regeringsformens stiftare och hvilka det hela af denna grundlag uppenbarar, framlysa äfven i de nu anförda §§. — En revolution var utförd; men en revolution, som upprätthöll staten och tronen mot verkningarna af en egensinnig konungs oförstånd; men utförd med samma moderation, hvilken, utan exempel ibland andra folk än det svenska, hade trettiosju år dertillföre utmärkt en annan, lika nödvändig för att upprätthålla staten och tronen mot nationalrepresentationens öfvervåld. Hvad ville det eniga konstitutionsutskott, som föreslog våra nu gällande grundlagar? Hvad ville de, ännu då och så länge det handlade om rikets frälsning lika eniga, ständer, som antogo dessa lagar? De ville, varnade af en dubbel erfarenhet, bevara nationen mot skiftande förtryck af de begge högsta samhällsmagterna, hvilka inom en mansålder hade, hvardera i sin ensidiga riktning och hvardera till förhatlig ytterlighet, framgått, lika oåterhållna och lika förödande. De ville befästa monarkien derigenom, att de återgåfvo nationalförtroendets styrka, både mot aristokraters inkräktningförsök och mot demagogers vilda anfall, åt den konungamagt, af hvilken allena svensken tål att styras, samt af hvilken han varit styrd, så ofta han känt sig lycklig och gjort sig aktad. De ville åt Konungens person försäkra utöfningen af denna makt, men tillika emot ränker och förvillelser skydda hans sinne. Derföre ville de omgifva honom med ett ansvarigt råd, med ett råd, som behöfde förena hos sig hans och folkets förtroende; men icke med ett råd, som kunde trycka hans namnstämpel under sina egenmäktiga beslut; icke med ett råd, hvilket endast vore någon öfverlägsen faktions ombud, och som, vid den ena Riksdagen tillsatt af denna faktion, kunde, vid den nästföljande, af en annan då mächtigare afsättas.

Ansvarigt skulle Konungens statsråd vara, men, i juridisk mening, ansvarigt endast för *uppenbarliga* öfverträdelser af lagarnes *tydliga* bud, eller för medverkan till sådana öfverträdelser genom *uppsåtligt* fördöljande af någon upplysning. Dess ledamöter borde således aldrig kunna anklagas för förmänta, utan blott för otvifvelaktiga förbrytelser, begångna med fullt uppsåt (dolos) och ej af ovarsamhet (culpa). Det borde icke kunna hända, att Riksens Ständers konstitutionsutskott, vida upphöjdt öfver en poliskammars bestämmeelse, någonsin blottstälde för missaktning sin frihetsvårdande myndighet genom en så osäkert grundad anklagelse mot någon af Konungens rådgifvare, att riksrätten måste, utan all tvekan, enhälligt frikänna

honom. Endast råd och medverkan till öfverträdelse af regeringsformen och af andra rikets gällande *lagar* skulle konstitutionsutskottet ega att beifra; således icke råd till afvikelse från någon af dessa otaliga ekonomiska författningar, till hvilkas stiftande, upphäfvande och förändring Konungen och Riksens Ständer icke sammanverka, och som därför ej kunna, i sträng bemärkelse, kallas lagar.

Men Konungens statsråd skulle icke allenast vara bundet till den legala ansvarighet, som regeringsformens 106 § stadgar. Det borde äfven, efter denna grundlags anda, *förena hos sig Konungens och folkets förtroende* och således vara mera än ostraffligt, d. v. s. vara för vilja och förmåga aktningvärdt.

Under den så kallade frihetstiden, ifrån 1719 till 1772, var Konungen omgifven af ett råd, hvilket, deltagande med honom i besluten och ej sällan honom öfverröstande, icke behöfde hans förtroende, men berodde helt och hållet af Riksens Ständers. En sådan uti riksstyrelsen ingripande aristokratisk råds-korporation ville 1809 års konstitutionsutskott och Ständer icke upplifva. De bildade därför ett statsråd, hvars ledamöter Konungens fria förtroende allena kunde kalla och bibehålla, men hvars handlingssätt nationens representanter hade att granska, med rättighet, om de funne rikets väl det fordra, att till Konungen framställa en underdänig önskan, att han ville afskeda dem ibland sina rådgifvare, hvilka ansåges hafva, genom skadliga, ehuru ej lagstridiga råd, genom försummelse eller oskicklighet, förlorat folkets förtroende. Då likväl också Konungen hade, i detta såsom i andra fall, att bedöma, hvad rikets väl kunde fordra, och det på hans pröfning deraf samt på hans godtfinnande ankomme att bifalla eller förkasta en sådan önskan, så skulle den icke ega någon juridisk kraft, utan blott en moralisk, bestämd af de framställda skälens och de verkande afsigternas moraliska halt.

För att bevara denna kraft obesmittad af låg egennyttia och oförryckt af tillfälliga hänförelser, stadgade regeringsformens stiftare uti 107 §, att Riksens Ständers ifrågavarande önskningsrätt endast då kunde utöfvas, i fall statsrådets ledamöter uti sina rådslag *om allmänna mått och steg* icke iakttagit *rikets sannskyldiga nytta*, eller om någon statssekreterare icke med oveld, nit, skicklighet och drift sitt förtroendeembete utöfvat. Under öfverläggningen derom finge ej Konungens beslut — och följaktligen icke heller de dem beredande rådslagen — uti mål, som rörde *enskilda personers eller korporationers rättigheter och angelägenheter, ens nämnas, ännu mindre någon Riksens Ständers pröfning underställas*. Sådana speciella mål, dem de små sinnena vanligen omfatta med den varmaste ifver, och vid hvilkas bedömande de oädlaste passionerna verka mäktigast, borde icke komma i

betraktande, då fråga vore om ett steg af så allmän och ofta så oberäknelig verkan, som det att hos Konungen, i folkets namn, begära dess rådgifvares entledigande. Hela rikets väl, men icke något enskildt intresse, ehvad tillfälligt vikt derå lades, kunde rättfärdiga en sådan begäran. Den rena patriotismen allena borde alltså leda Rikens Ständer vid utöfningen af en makt, så vådlig som denna, om den missbrukades, och så lätt att missbruka, om ej en kraftfull, moralisk känsla återhölle ärelystnadens, tadel sjukans, hämnens, afundens, eller den oroliga lättfärdighetens frestelser dertill.

Efter att nu hafva utredt, hvad regeringsformens 106 och 107 §§, i enlighet med denna grundlags allmänna syftning, väsentligen bestämma, vilja vi något närmare undersöka, huru konstitutionsutskottet må i formelt afseende förhålla sig, då det finner samma §§ böra göras gällande.

Detta utskott allena har enligt 106 § magt att inför riksrätten låta tilltala ledamöter af Konungens statsråd eller Konungens rådgifvare i kommandomål. När utskottet besluter en sådan anklagelse, måste det *specificera* den angifna brottsligheten och följaktligen utmärka det *särskilda mål*, vid behandlingen hvaraf densamma egt rum. Men i detta fall, der konstitutionsutskottets beslut icke beror på någon pröfning eller sanktion af Rikens Ständers plena, kan det således icke föranleda inom dem några debatter öfver det specificerade målet, och uttrycker icke heller hvad man anser Rikens Ständers beslut skola uttrycka, nemligen nationens röst. Utskottets ledamöter handla härutinnan blott såsom angifvare, sjelfve underkastade, om angifvelsen finnes obehörig, det ogillande af rättsinnige medborgare, som missbruk af all angifvaremagt, den må utöfvas af hvilken som helst, förtjenar, och som alltid förr eller senare utfaller. Deras omdöme, när det vore orättvist, betydde i verkligheten alls intet, så länge riksrättens ledamöter bevarade domarekallets sjelfständighet och nationen sin urgamla rättskänsla.

Af allmännare betydighet, än konstitutionsutskottets legala anklagelser, äro dess på 107 § grundade anmärkningar mot statsrådets ledamöter. Med dessa framträder utskottet inför Rikens Ständer, såsom deras föredragande och rådgifvande minister. Föredragningens form är härvid af stor vikt.

Inom konstitutionsutskottet kunna, vid läsningen af statsrådets protokoll, många anmärkningar uppkomma. De äro naturligen fästade vid speciella mål; men såsom vi redan visat, kunna sådana mål icke bringas under Rikens Ständers pröfning. Deraf följer, efter vårt begrepp, att de *speciella anmärkningarna*, som inom utskottet göras, icke må andragas hos Rikens Ständer, utan endast tjena att grundlägga utskottets *generella omdöme* öfver

regeringssystemet i det hela, eller öfver en viss gren deraf, eller öfver en annan rådgifvares flerfaldigt ådagalagda sätt att råda och verka. Utfölle detta omdöme så, att konstitutionsutskottet ansåge Konungens rådgifvare icke hafva iakttagit rikets sannskyldiga nytta uti sina rådslag om allmänna mått och steg, eller någon statssekreterare hafva, i det hela, illa förvaltat sitt embete, då borde ock utskottets anmälan derom inför Rikens Ständer vara så generaliserad, att den icke gåfve anledning till småaktigt gräl öfver specialiteter, dem vår nu gällande regeringsform, i rak motsats af 1720-års, sökt undandraga Rikens Ständers öfverläggningar, egnade endast åt rikets stora angelägenheter.

Med ett diktadt exempel må vi förtydliga vår mening. Vid granskning af statsrådets protokoll har konstitutionsutskottet anmärkt, att samtliga statsrådets ledamöter eller visse ibland dem tillstyrkt flera allmänna mått och steg, syftande att utomordentligt inskränka eller utvidga handelsfriheten. Utskottet, tillgifvet det liberala eller det prohibitiva systemet, anser statsrådets motsatta åsikter och handlingssätt icke vara förenliga med rikets sannskyldiga nytta. Derom *kan* då utskottet göra en anmälan hos Rikets Ständer, men icke nämna den eller den speciella resolutionen, såsom efter utskottets öfvertygelse skadlig, utan endast motivera sin framställning på utfärdade allmänna författningar eller på en följd af allmänt kända åtgärder, röjande styrelsemaximer, dem utskottet fördömer.

Man må härvid alltid ihågkomma, att användandet af 107:de § i regeringsformen är en politisk handling, icke en juridisk; att dervid är fråga om rikets sannskyldiga nytta, icke om enskild rätt. En rättskränkning, som skall åtalas, måste bevisas med omständlig noggrannhet. Styrelsefel åter kännas i sina verkningar. Att sant framställa dessa senare är att ådagalägga de förra.

Skulle den ifrågavarande 107:de § i regeringsformen så tillämpas, att speciella regeringsbeslut framdroges till Rikets Ständers granskning, hvar funnes då det hinder för Rikets Ständers inkräkningar på styrelsens område, den konungamagtens sjelfständighet, den säkerhet för enskilda medborgare mot skiftande faktioners förtryck, hvartill 1809 års regeringsform syftar? Man läse denna grundlag icke styckevis, utan i dess stadgandens sammanhang jemte det betänkande af konstitutionsutskottet, som åtföljde förslaget till densamma, och man skall finna, huru, ännu vid det lifligare minnet af konungamaktens missbruk, och ännu under den naturliga allmänna sinnesjäsningen i första stunden af en återvunnen frihet, de visare ibland nationens ombud sökte att skydda den monarkiska principen mot dessa ingrepp, först af det aristokratiska och sedan af det anarkiska sjelfväldet, hvilka gjorde riksstyrelsen under 1750- och 1760-talen intill 1772

års statshvälfning så vacklande, så småaktig, derjemte så våldsamt, och, i följd af allt detta, så föraktad och förhatlig.

Men, torde man säga, hvartill tjenar, med nu yrkade inskränkningar, Rikets Ständers ifrågavarande magt, att begära en ministërförändring? När må den göras gällande? Jo, i stora fall, då hela regeringssystemet eller någon hufvudgren deraf, eller en och annan rådgifvares öfliga förhållande vore värdt ett sådant klander, som kunde anstå nationalrepresentationen och icke blott några olustiga individer inom fronderande sällskapskretsar. Regeringsformens stiftare, skyldige att förese framtida möjligheter, tänkte sig den, att en konung, sjelf mindre skicklig i styrelsekonsten, kunde öfverlemnna sitt välde åt rådgifvare, som i det hela följde skadliga regeringsmaximer eller saknade drift och förmåga att bibehålla regeringsärendena i en jemn och stadig gång. För sådana fall, hvilka förmodas sällan inträffa, ville de förbehålla Rikens Ständer en petitionsrätt, svarande mot den, som i England utöfvas af folkhopar, samlade på kallare och värdshus. De ville i Sverige gifva adelhet och måtta åt en frihetsakt, som någon gång kunde behövas för att förekomma mera vådliga rörelser af ett allmänt missnöje. Men regeringsformens bokstaf och anda vittna, att de icke ville gynna ett lätt sinnigt bruk af den yttersta kontrollen mot en skadlig styrelse, och icke låta denna kontroll i otid så utnötas och så göras föraktad, att densamma, om rätt nöd den framdeles påkallade, skulle då vara utan kraft». — —

Sedan detta skrefs, har statsrådets organisation blifvit förändrad, bland annat derigenom, att statssekreterarne och Konungens rådgifvare i kommandomål blifvit såsom departementschefer ordinarie ledamöter af statsrådet, men stadgandena om den konstitutionella ansvarighetens art och om konstitutionsutskottets anmärkningsrätt äro fortfarande till innehållet oförändrade sådana de voro, då regeringsformen antogs.

Enligt dessa stadganden eger utskottet anmärkningsrätt mot *föredragande* på grund af bristande oveld, nit, skicklighet och drift och på grund af hans underlåtenhet att neka kontrasignation å ett Konungens beslut, som strider emot regeringsformen, samt mot *statsrådets ledamöter i allmänhet* på grund af lagstridiga eller skadliga *rådslag*. Någon rätt till anmärkning mot *Konungens beslut* har utskottet deremot icke. Detta förhållande har icke hindrat utskottet att för Riksdagen anmäla vissa *regeringsåtgärder* i stället för att anmäla anmärkning mot uppgifna *statsrådsledamöter*, och utskottet har till och med formulerat en af sina anmärkningspunkter så, att den direkt rigtar sig mot Konungens sätt att utöfva sin regeringsmagt.

Regeringsformens § 106 stadgar, att om en Konungens rådgifvare tillstyrkt lagstridiga beslut, *skall* konstitutionsutskottet ställa honom under åtal inför riksrett. Detta har ej hindrat utskottet att *enligt § 107 regeringsformen* anmäla regeringsbeslut, som förmenas vara af grundlagsstridig beskaffenhet. I sitt nit att uppsöka och anmärka olagligheter har utskottet således sjelft handlat i strid med grundlagens bestämda bud. Att dylikt förr har skett, kan utskottet så mycket mindre anföra till sitt försvar, som det genom sin anmärkning under punkten 2 har angifvit, att det anser, att äfven den mest stadgade konstitutionela praxis ej får ega någon betydelse ens vid tillämpningen af oklara eller ofullständiga grundlagsbud.

Enligt § 107 regeringsformen är anhållan hos Konungen om entledigande af den eller de statsrådsledamöter, mot hvilka anmärkning blifvit gjord, den enda åtgärd, som med anledning af utskottets anmärkningar kan af Riksdagen vidtagas. Denna omständighet förutsätter otvetydigt, att de anmärkningar, som af utskottet framställas, skola vara af den beskaffenhet, att på grund af dem en dylik anhållan skall kunna med något rimligt skäl ifrågasättas. Att detta är förhållandet med dem af utskottets anmärkningar, som icke rätteligen falla under § 106 regeringsformen, torde ej ens utskottet sjelft vilja påstå.

En sådan tillämpning af den i grundlagen stadgade anmärkningsrätten som den nu påpekade borde enligt min mening minst komma i fråga hos det utskott, hvars första pligt är grundlagarnes vård. Men äfven om utskottet sätter sin gransknings- och anmärkningspligt framför sin grundlagsvårdande skyldighet, så vore det dock skäl att besinna Hans Järtas varning mot att *genom ett lättsinnigt bruk af kontrollen mot en skadlig styrelse låta denna kontroll i otid så utnötas och så göras föraktad, att densamma, om rätt nöd den framdeles påkallar, då är utan kraft;*

af herrar *Johnsson, Bengtsson, Gyllensvärd, Dahn* och *Hedin*, som yttrat:

(Protokoll öfver landtförsvarsärenden den 24 mars 1893 no: 19).

Hos Kongl. Maj:t har inspektören för kavalleriet i underdånighet hemställt, att Kongl. Maj:t, i likhet med föregående år, måtte anvisa ett be-
lopp af 2,000 kronor för att till uppmuntran af kavalleriofficerares hinder-
ridt utdelas som statspris, öppna för täflan mellan kavalleriets officerare,
att utdelas i Stockholm och Helsingborg med ett första pris om 700 kro-
nor å hvardera stället och ett andra om 300 kronor, samt för iordning-
ställande af de för löpningar erforderliga banorna 200 kronor, äfvensom

att för ridskolan å Strömsholm måtte anvisas 400 kronor att användas till pris vid täfningar i fält- och hinderridning.

I afgifvet utlåtande har arméförvaltningen hemställt, att Kongl. Maj:t täcktes anvisa, dels 2,000 kronor till statspris, att på föreslaget sätt utdelas, och 200 kronor för iordningssättande af de för täfningen erforderliga banorna, dels 400 kronor till pris vid täfningarna vid Strömsholms ridskola, samt 500 kronor till de s. k. släpjakterna; hemställande arméförvaltningen derjemte, att Kongl. Maj:t, med bifall till den gjorda framställningen, ville anvisa mot redovisningsskyldighet 3,100 kronor att utgå med 2,200 kronor från anslaget till extra utgifter och med 900 kronor från förenade mötespassevolansfonderna.

Kongl. Maj:t har beslutat, att ifrågavarande belopp, tillsammans 3,100 kronor, måtte af arméförvaltningen till inspektören för kavalleriet enot redovisningsskyldighet utbetalas, samt att 2,200 kronor deraf finge gäldas från fjerde hufvudtitelns anslag till extra utgifter och 900 kronor från förenade mötes- och passevolansfonderna.

Då det af Riksdagen under fjerde hufvudtiteln beviljade anslag till extra utgifter är afsedt att användas till statsändamål, samt medel från de förenade mötespassevolansfonderna, hvilka fonder tillkommit genom besparingar å de afgifter, som utgått från rust- och rotehållare för underhåll af det indelta kavalleriets och infanteriets manskap under möten, marscher, mönstringar och för sjukvård, enligt Riksens Ständers under år 1841 fattade beslut, bör användas för behof, »hvilka redan af dessa tillgångar blifvit fyllda eller vidare kunde uppkomma»; och då utgifter till pris vid kapplöpningar lärer få anses vara ett för användningen af medel från fonderna främmande ändamål; så hafva vi ansett, att förevarande regeringsåtgärd vore af beskaffenhet att böra för riksdagen anmälas;

af herrar *Ljungman, Bengtsson, Boström, Gyllensvärd, Dahn, Johnson, Vahlin, Elowson* och *Nilson*, som anförde:

Statsrådsprotokollet öfver sjöförsvarsärenden för den 19 maj utvisar i 14 punkten, att Kongl. Maj:t på statsrådets hemställda fastställt en af kongl. lotsstyrelsen den 9 februari förra året meddelad resolution på ansökan af jernvägsaktiebolaget Stockholm—Saltsjön om tillstånd att i sjön inom Stockholms stads hamnområde utkasta sprängsten från tunnelsprängning i Stadsgården, hvilken resolution blifvit af samma stads ombudsman öfverklagad.

Af de till målet hörande handlingarna har följande kunnat inhemtas.

Uti den 2 januari förra året till Stockholms stads drätselnämnd ingifven skrift hade jernvägsaktiebolaget Stockholm—Saltsjön genom G. O.

Wallenberg anhållit att i anledning af den isbildning, som genom den starka kölden uppkommit inom hamnområdet, få, tills vidare och intill dess ishinder upphört, i Strömmen utkasta sten från bolagets sprängningsarbeten i och för jernvägen från Stadsgården till Hammarby sjö; varande å ansökningen tecknad tillstyrkande af hamnkaptenen. Denna ansökan afslogs samma dag den mottagits af drätselnämndens första afdelning, hvilken emellertid medgaf, att åt bolaget skulle tills vidare afgiftsfritt upplåtas plats i Stadsgården för upplag af sten från jernvägssprängningen.

Den 23 januari samma år inkom jernvägsbolaget till drätselnämndens första afdelning med förnyad ansökan att få från bolagets tunnelsprängningsarbeten å Södermalm utkasta sten i Strömmen, under förbindelse för bolaget dels att utkasta stenen på sådant sätt och sådana ställen, att vattendjupet aldrig blefve mindre än 80 fot och att utfyllningen ej höjde sig mer än högst 5 fot öfver den närbelägna botten, dels ock att bestrida kostnaderna för aflöning af den person, afdelningen kunde finna lämpligt att utse till kontrollant å arbetet, hvilken ansökan påföljande dag afslogs på den grund, att den af öfverståthållareembetet den 6 februari 1867 fastställda hamnordningen för Stockholms stad i § 14 innehölle förbud mot att i hamnen utkasta något, som kunde orsaka uppgrundning.

Den 2 februari samma år ingick jernvägsbolaget med en liknande ansökan till öfverståthållareembetet, hvilket, sedan hamnkaptenen uti inforbradt yttrande den 4 samma månad och år på angifna vilkor tillstyrkt ansökan, den 6 samma månad och år förklarade, att från embetets sida ej mötte något hinder för sökande bolaget att, tills vidare och intill dess rådande ishinder upphört, i saltsjön utkasta sprängsten från bolagets tunnelarbete å Södermalm, under följande vilkor och förbehåll, nemligen: att utkastningen skulle ske från och utanför en linie, belägen på 100 meters afstand från kajen i Stadsgården öster om de så kallade Söderbergs trappor, att stenen vid utkastningen spredes öfver en större yta och att sökande bolaget stälde sig till noggrann efterrättelse de närmare bestämmelser, som i förevarande hänseende kunde blifva det af hamnkaptenen meddelade.

Den 4 februari samma år ingaf jernvägsbolaget vidare till kongl. lotsstyrelsen ansökan om bifall till merabemälda hemställan, hvilken ansökan stödde sig på hamnkaptенens nyss nämnda yttrande till öfverståthållareembetet. Sedan inforbrade utlåtanden den 8 samma månad och år inkommit från öfverståthållareembetet och distriktets lotskapten, afgaf lotsstyrelsen den 9 februari samma år resolution med bifall till den gjorda ansökningen under de af öfverståthållareembetet för dess del godkända vilkor samt med föreskrift, att bolaget skulle vid hvarje veckas utgång till lotskaptensexpeditionen i Stockholm ingifva en af hamnkaptenen attesterad

uppgift å den quantitet fyllningsämnen, som under den sistförflutna veckan i sjön utkastats, äfvensom å den areal, inom hvilken utkastningen egt rum.

Den 14 februari samma år beslöt Stockholms stads drätsel-nämnds första afdelning på hemställen af afdelningens ledamot, presidenten L. Annerstedt, att bemyndiga stadens ombudsman att hos Kongl. Maj:t söka ändring i kongl. lotsstyrelsens anförda resolution, i följd hvaraf nämnde ombudsman den 10 nästpåföljande mars till Kongl. Maj:t ingaf besvär, i hvilka — under framhållande af, att den uppfattning om sin rätt att bestämma öfver arbeten i vattnet inom Stockholms stads hamnområde, hvaråt lotsstyrelsen gifvit ett uttryck i öfverklagade resolutionen, läser lotsstyrelsen grundat på dels ett kongl. bref af den 17 maj 1805, enligt hvilket öfverinseendet öfver hamnarna i riket uppdragits åt förvaltningen af sjöärender eller marin-förvaltningen, såsom denna myndighet numera benämnas, dels ock kongl. brefvet den 18 maj 1878, hvarigenom förklarats, att nämnda öfverinseende skall med undantag för rikets örlogshamnar, hvilka fortfarande skulle stå under förvaltningens öfverinseende, tillkomma lotsstyrelsen; men att omfattningen af denna lotsstyrelsens öfverinseenderätt öfver rikets hamnar innefattades i först nämnda nådiga brefs bestämmelse, att fyllningar i hamnar, stenkistors och duc d'albers utsättande samt hvad annat, som rörde hamnen och kunde leda till dess förändrande, icke finge företagas, förr än hos förvaltningen af sjöärender skett förfrågan och dess bifall till arbetet erhållits; och att, hvilken betydelse man än måtte tillägga denna bestämmelse, syntes väl åtminstone så mycket vara uppenbart, att derpå icke kunde grundas en oinskränkt rätt för lotsstyrelsen att, utan särskildt medgifvande af egaren till hamnen och vattnet inom hamnområdet, bevilja tillstånd för enskilde personer eller bolag eller hvem det vara må att inom hamnen företaga några som helst utfyllnads- eller andra dermed jemförliga arbeten; ty äfven om dessa arbeten icke skulle vara af beskaffenhet att förhindra eller försvåra trafiken inom hamnområdet, vore det dock tänkbart, att de kunde lägga hinder i vägen för kommunen att vidtaga en mängd anordningar inom hamnen, som för ett eller annat kommunalt ändamål kunde erfordras, och allra minst hade dylikt tillstånd utan vidare bort lemnas i ett fall sådant som det föreliggande, der arbetet afsåge att afstjelpa sprängsten midt i en allmän farled, ty oafsedt det stora djupet af 80 fot och äfven med den strängaste kontroll derpå, att de af lotsstyrelsen såsom vilkor för arbetets utförande meddelade föreskrifter noggrant iakttoges, funnes dock ingen säkerhet derför, att icke de i vattnet afstjelpa stennassorna skulle åstadkomma förskjutning af den angränsande, mer eller mindre lösa botten och sålunda kunna förorsaka uppgrundning af hamnen; samt att, på grund häraf och då i allt fall § 14 i den af öfverståthållarembetet

den 6 februari 1877 fastställda hamnordningen uttryckligen stadgade, att i hamnen ej finge utkastas något, som kunde orsaka uppgrundning, det icke lärers kunna förnekas, att lotsstyrelsen vid meddelandet af det ifrågakvarande tillståndet för jernvägsbolaget Stockholm—Saltsjön måste anses hafva öfverskridit sin befogenhet — underdånigst yrkades, att lotsstyrelsens öfverklagade resolution måtte af Kongl. Maj:t undanrödjas.

Besvären remitterades samma dag de ingifvits till kongl. lotsstyrelsen, som den 21 mars nämnda år afgaf underdånigt utlåtande, hvilket den 28 samma månad inkom till kongl. sjöförvarsdepartementet. Uti detta utlåtande framhöll lotsstyrelsen, bland annat, dels, utan anförande af något som helst bevis för sitt påstående, att det »tillkomme styrelsen att medgifva eller afslå framställningar i dylikt syfte» som den ifrågakvarande ansökans, dels att styrelsen den 6 februari remitterat jernvägsaktiebolaget Stockholm—Saltsjöns ansökning till öfverståthållareembetet med anmodan att »efter stadsfullmäktiges i Stockholm hörande» inkomma med utlåtande, men att öfverståthållareembetet uti härå afgifvet svar den 8 i nämnda månad, utan stadsfullmäktiges hörande, tillkännagifvit, att embetet redan genom resolution den 6 februari, hvilken hos styrelsen företetts, för sin del förklarar hinder från embetets sida ej möta för jernvägsaktiebolaget att, under viss uppgifven tid och under iakttagande af vissa föreskrifna vilkor, i saltsjön utkasta sprängsten från bolagets tunnelarbete i Södermalm, samt hemställde derefter, att Kongl. Maj:t täcktes finna de anförda besvären icke förtjena afseende.

Då obestriddigt torde vara, att i fråga om saltsjön tillstånd att uti vatten och å grund, som enligt gällande lag är enskild egendom, utkasta sten och dylikt icke kan i andra fall och på annat sätt, än i förordningen den 14 april 1866 angående jords eller lägenhets afstående för allmänt behof angifves, af myndigheterna lemnas utan egarens medgifvande och att kongl. lotsstyrelsens såväl som Kongl. Maj:ts befogenhet uti förevarande fall alltså icke sträckte sig längre än till ett tillkännagifvande af att *från det allmännas sida intet hinder mötte* för sådant åtgörande med egarens begifvande; så synes statsrådets beteende att tillstyrka Kongl. Maj:t att fastställa lotsstyrelsens ifrågakvarande resolution vara af beskaffenhet att hafva bort påkalla åtgärd från utskottets sida.

Herr *Hedin* har yttrat:

(Protokoll öfver sjöförvarsärenden den 19 maj n:o 14.)

I enlighet med statsrådets tillstyrkan har Kongl. Maj:t nämnda dag funnit Stockholms stads ombudsmans besvär öfver lotsstyrelsens den 9 februari 1893 meddelade resolution på jernvägsaktiebolagets Stockholm—

Saltsjön ansökan om tillstånd att i sjön inom Stockholms stads hamnområde utkasta sprängsten från tunnelsprängning icke föranleda ändring i den öfverklagade resolutionen.

Under hänvisning till den redogörelse för ärendet, som meddelas i en af flere ledamöter af utskottet afgifven reservation, får jag, som deltagit i yrkandet att om rådgifvareåtgärden i detta mål borde till Riksdagen göras anmälan enligt 107 § regeringsformen, reservera mig mot utskottets afslag å detta yrkande.

Det beslut, som föredraganden och öfriga ledamöter af statsrådet tillstyrkt, synes mig vara af beskaffenhet att påkalla en mycket allvarlig uppmärksamhet. Utan egarens medgifvande, mot egarens bestridande har lotsstyrelsen gifvit ett tillstånd, hvartill den endast i sitt missförstånd af en åberopad förordning kunnat söka befogenhet. Det bör nemligen vara lika lätt att inse, som det är omöjligt att med giltiga skäl bestrida, att nämnda styrelses tillsynsrätt ej kan innebära mer än rätt till *veto* mot åtgärder, som egaren af hamnområdet eller, med egarens tillstånd, någon annan skulle vilja vidtaga, och som funnes komma i strid med *ett allmänt intresse*. Med andra ord, att för ett allmänt intresses skull förhindra ett af hamneus egare eller med hans begifvande tilltänkt *missbruk af eganderätten*, torde tillkomma statsmyndigheterna. Men ett sådant veto innebär ej den positiva befogenheten att, mot egarens protest, gifva lof till missbruket. Lotsstyrelsens rätt att för sin del meddela tillstånd, då sådant ej från synpunkten af det allmänna intresse väcker några betänkligheter, upphäver ej egarens rätt att vägra det sökta tillståndet. En motsatt uppfattning skulle leda till de eftertänkligaste följder.

Det behöfver knappt påpekas, att det är alldeles uppenbart, att här icke kan anföras, såsom ett slags urskuldande omständighet, att tillståndet var motiveradt af tvingande omständigheter, för hvilka en ostridig rättsgrundsats måste undantagsvis gifva vika.

Den rätt, lotsstyrelsen i ett fall som detta ej eger, kan ej heller tillkomma Kongl. Maj:t, med mindre den genom lag vore å Kongl. Maj:t förlänad. Men en sådan Kongl. Maj:ts rätt kan hvarken ur något lagbud uppvisas, eller ur allmänna konstitutionella rättsprinciper härledas.

Herrar *Elowsson, Bengtsson, Boström, Gyllensvärd, Dahn, Johnsson, Vahlin, Olsson* och *Hedin* hafva anförut:

(Protokoll öfver civilärenden för den 24 mars 1893 n:o 4.)

Efter granskning af Stockholms läns landsbok för år 1890 och landt-ränterispecialräkningen har kongl. kammarrättens revisionsafdelnings första

kontor yrkat, att, då t. f. landskontoristen Lars Johan Blomström, hvilken förordnats att vid kronouppbördsstämmorna den 3, 4, 5 och 6 februari 1890 inom Vaddö och Häfverö skeppslag fullgöra häradsskrifvarens åligganden, enligt anordning den 18 i samma månad af sjetta hufvudtiteln's anslag till rese- och traktamentspenningar utgifvits ersättning för denna tjänstgöring med 96 kronor 8 öre, men någon ersättning af statsmedel utöfver häradsskrifvarens löneförmåner icke vore för sådan tjänstgöring medgifven, utgifna beloppet måtte till betalning fastställas. Genom utslag den 2 juni 1892 har Kongl. Maj:ts och rikets kammarrätt, med gillande af anmärkningen, fastställt det anmärkta beloppet nittiosex kronor 8 öre till betalning af landskamreraren Törnebladh, på hvilken's föredragning medlen utanordnats.

Jemlikt kongl. instruktionen för häradsskrifvarne den 10 november 1855 åligger det häradsskrifvarne, bland annat, att »vara närvarande vid uppborädsstämma samt icke allenast dervid utan äfven i öfrigt annotera kronofogdes qvittenser för inflytande uppborä och handhafva kontroll å dennes uppborädsförvaltning».

Öfver förutnämnda utslag af Kongl. Maj:ts och rikets kammarrätt hafva underdåniga besvär anförts af landskamreraren I. Törnebladh, som deruti anför:

»Revisionen har anmärkt, att någon så beskaffad ersättning, hvarom här är fråga, af statsmedel utöfver häradsskrifvarens löneförmåner icke vore medgifven, och kammarrätten har utan närmare angifna grunder, än att utgiften icke egde stöd i gällande författningar, fastställt anmärkningen. Här är emellertid ej fråga om den för dåvarande lediga häradsskrifvare-tjensten förordnade e. o. landskontoristen Carl Otto Johansson, utan om den i hans ställe för vissa uppgifna förrättningar förordnade vikarien. För honom gäller enligt mitt förmenande nådiga resereglementet af den 10 januari (11 febr.) 1881, och i detta reglemente nämnas äfven häradsskrifvare. Vid laga förfall för en embets- eller tjänsteman att öfvervara en viss förrättning, för hvilken ersättning ej eger rum, erhåller den förordnade ständigt reseersättning af staten, äfven om den ordinarie embets- eller tjänstemannen ej har dylik godtgörelse sig tillerkänd. Sådant eger rum med den, som förordnas att i landshöfdings ställe hålla eller närvara vid en förrättning och har i åtskilliga fall tillämpats äfven på kronofogdar och häradsskrifvare utan anmärkning. Hade den t. f. häradsskrifvaren begärt fyra dagars tjänstledighet, så hade någon ersättning af statsmedel för vikarien ej ifrågakommit, och det må ej förtänkas den tillförordnade häradsskrifvaren att han, som endast egde tjänstgöringspenningar jemte möjligen extra inkomster, ej begärde en sådan ledighet utan blott ledighet för vissa för-

rättningar. Då vikarie ej fans att tillgå inom orten, hade en månads tjänstgöringspenningar ej varit tillräckliga att bekosta vikariens inställelse vid ifrågavarande fyra kronouppbördsstämmor och återresa derifrån till hemorten. Häremot kan invändas, att anmärkningens ogillande skulle kunna i andra likartade fall föranleda missbruk, och det må vara sant, men detta är en fråga, som rör lagstiftningen och ej tillämpningen af befintlig lag. Det inträffar väl stundom, att en häradsskrifvare eller annan landtstats-tjensteman, på grund af läkarebetyg, erhåller ledighet från en hel serie förrättningar, till exempel mantalsskrifningar eller kronouppbördsstämmor, men missbruk i sådana fall förekomma åtminstone ej inom Stockholms län, ty den ordinarie tjenstemannen har i sådana fall åtagit sig att svara för utgifterna för vikarie, och detta har gjorts såsom vilkor för ledigheten under begärd form och detta just för att förekomma ett anspråk, som, i författningarne ej förbjudet, likväl skulle vara att hänföra till ett kringgående af lagstadgandena i ämnet. Här deremot, der förordnandet expedierades på grund af telegram och ansökningen först senare inkom, samt fråga var om en t. f. häradsskrifvares ledighet mot dryg kostnad under en tid, då staten åtnjöt lönen, borde annat förordnande väl ej ifrågakomma, än att medgifva den sökande de förmåner, författningarne tillerkände honom. På dessa skäl vågar jag, med åberopande af hvad å min sida tillförene blifvit anfördt, i underdånighet anhålla att Eders Kongl. Maj:t täcktes i nåder befria mig från den mig ålagda betalningsskyldigheten, hvilken skulle tungt drabba ej den förordnade vikarien, utan t. f. häradsskrifvaren Johansson, som i sådant fall skulle vara skyldig bekosta vikariens inställelse.»

Uti dessa besvär instämde t. f. häradsskrifvaren Karl O. Johansson, hvilken anförde, att det ålegat honom i egenskap af tillförordnad häradsskrifvare att såsom kontrollant närvara vid de fyra uppgifna uppbördsstämmorna, men att han på grund af styrkt sjukdom derifrån erhållit ledighet, hvarjemte han, i händelse Kongl. Maj:t vid pröfning af besvären skulle finna det öfverklagade utslaget lagligen grundadt, i djupaste underdånighet dristade för egen del, såsom den i sista hand betalningsskyldige, utbedja sig, det Kongl. Maj:t täcktes af gunst och nåd efterskänka beloppet, hvars utgifvande skulle drabba honom synnerligen tungt, då kostnaden för hans egen inställelse vid de ifrågavarande uppbördsstämmorna från Östhammar, der han var boende, knappast skulle hafva uppgått till en fjerdedel af det anmärkta beloppet.

På grund af kongl. resereglementet den 11 februari 1881 får resekostnads- och traktamentsersättning åtnjutas för extra förrättning i statens ärenden, der ej genom instruktion eller särskilda föreskrifter är annorlunda stadgadt. Såsom extra förrättning räknas emellertid icke kronouppbörds-

stämma. Vid dessa stämmor är det häradsskrifvarens tjenstepligt att utan särskild ersättning närvara såsom kontrollant. Uti kongl. kungörelsen angående kostnadsersättning till militära, landstats- och ecklesiastika tjenstemän för en del resor inom tjenstgöringdistrikten den 11 februari 1881 upptages icke heller bevisandet af uppbördsstämma såsom extra förrättning, för hvilken häradsskrifvare skulle hafva något som helst anspråk på ersättning.

Öfver de af landskamreraren och t. f. häradsskrifvaren anförda besvären afgåfvos underdåniga förklaringar ej mindre af kammarrättens revisionsafdelnings första kontor, som hemstälde, att utslaget måtte, på deri anförda grund, i öfverklagade delen varda i nåder fastställt, än ock kongl. kammarrätten, hvilken åberopade de skäl, hvarpå öfverklagade utslaget sig grundade, samt slutligen kongl. statskontoret, som uti skrifvelse den 28 februari 1893 anförde, att, då närvaro vid uppbördsstämma för uppbördens annotering utgjorde en häradsskrifvarne, enligt den för dem gällande nådiga instruktionen af den 10 november 1855 åliggande ordinarie tjensteförrättning, för hvars fullgörande den, som uppehåller sådan tjenst, alltså är skyldig att utan särskild ersättning ansvara, kammarrättens öfverklagade utslag syntes vara lagligen grundadt, hvadan statskontoret, med jemväl hemtadt stöd af nådiga beslutet den 20 april 1883 i fråga om godtgörelse för förrättande af mantals- och skattskrifningarne i Östersysslets och Mellansysslets fögderi år 1882, i underdånighet hemstälde, att de anförda besvären måtte lemnas utan afseende, vid hvilket förhållande Johanssons ansökan, att det ådömda beloppet måtte af gunst och nåd efterskänkas, icke heller borde bifallas.

Det af statskontoret uti ett liknande fall särskildt åberopade nådiga beslutet af den 20 april 1883 är af följande innebörd:

Sedan häradsskrifvarne i Östersysslets och Mellansysslets fögderier anmält och med läkarebetyg styrkt, att de af sjukdom varit förhindrade att förrätta utsatta mantals- och skattskrifningar uti nämnda fögderier och Kongl. Maj:ts befallningshafvande i Vermlands län med anledning häraf förordnat, att en vikarie skulle uti förstnämnda fögderi verkställa berörda förrättningar från och med den 14 till och med den 29 november 1882 samt att en annan vikarie skulle uti sistnämnda fögderi hålla enahanda slags förrättningar under tiden från och med den 13 november till och med den 1 december samma år, hade Konungens befallningshafvande uti ifrågasvarande län den 5 december 1882, då icke någondera af bemälda häradsskrifvare sökt och vunnit ledighet från utöfvandet af tjensterna i deras helhet, utan de sjelfva, i mån som helsa och krafter medgifvit eller med biträde af andra personer, ombesörjt de tjenstegörsmål, som uti deras hem-

vist kunnat förrättas, samt då hos Konungens befallningshafvande uppstått tvekan om och i sådant fall till hvad belopp de för tjänsterna anslagna tjänstgöringspenningar för de tider mantalsskrifningarna pågått bort emellan de ordinarie häradsskrifvarne och deras vikarier fördelas, eller till hela beloppet tilldelas de förra eller de senare — i underdånighet hemställt, att enär, utan afseende å den större eller mindre del af dessa tjänstgöringspenningar, som ansetts böra tilldelas nämnde vikarier, dessa icke kunnat finna sig dermed belättna, helst kostnaderna för skjuts till, från och emellan förrättningsställena samt för uppehåll och nattvarter under de dagar mantalsskrifningen pågått, enligt afgifna och å landskontoret utan anmärkning granskade räkningar, uppgått till respektive 218 kronor 60 öre och 215 kronor 20 öre, och då konungens befallningshafvande ansett, att ifrågavarande, af de båda vikarierna verkställda förrättningar bort hänföras till de fall, som afsågos uti 3 och 4 §§ af nådiga resereglementet den 11 februari 1881, ersättning till de i räkningarne upptagna belopp måtte vikarierna i nåder tilläggas, samt att Kongl. Maj:t tillika måtte förordna, huru och till hvad belopp de för ifrågavarande häradsskrifvare-tjänster anslagna tjänstgöringspenningar bort i förevarande fall fördelas och utbetalas.

Efter erhållen nådig remiss hade kongl. statskontoret anfört, hvad anginge ersättningen åt vikarierna för de kostnader, som mantals- och skattskrifningarnes förrättande medfört, att enär, enligt grunderna för regleringen af häradsskrifvarnes löner, desse tjänsteinän vore skyldige att utan ersättning sjelfve bestrida de med dessa förrättningar förenade utgifter, och den omständighet att, såsom i förevarande fall, tjänsteinnehafvarne för sjuklighet erhållit ledighet särskildt från mantals- och skattskrifningarnes förrättande, med bibehållande af sina öfriga tjänstegörsmål, skäligen icke bort föranleda dertill att, med tjänsteinnehafvarnes befrielse från berörda skyldighet, hvilken vid lönernas bestämmande tagits i betraktande, statsverket skulle vidkännas ifrågavarande kostnader, helst ett medgifvande härutinnan utan tvifvel skulle framkalla en mängd likartade anspråk, — den gjorda framställningen i denna del måtte lemnas utan afseende, hvarjemte beträffande frågan om fördelningen i förevarande fall af de för häradsskrifvare-tjänsterna anslagna tjänstgöringspenningar, statskontoret, med heintadt stöd af 5 punkten i nådiga kungörelsen den 28 maj 1880 ansett det böra tillkomma konungens befallningshafvande att, derest godvillig öfverenskomelse derom emellan vederbörande ej kunde träffas, i första hand bestämma om berörda fördelning.

Med afseende å hvad statskontoret sålunda anfört, hade Kongl. Maj:t, vid ärendets föredragning den 20 april 1883 dels funnit framställningen om särskild ersättning af statsmedel åt de personer, som i häradsskrifvarnes

ställe förrättat ifrågavarande mantals- och skattskrifningar, icke böra bifallas, dels funnit godt förklara frågan om fördelningen i anförda fall af de för häradsskrifvare-tjänsterna anslagna tjengöringspenningar vara af beskaffenhet att icke tillhöra Kongl. Maj:ts omedelbara pröfning.

Vid föredragning den 24 mars 1893 af de utaf landskamreraren I. Törnebladh och t. f. häradsskrifvaren Karl O. Johansson underdånigst anförda besvaren tillstyrkte föredragande statsrådet, att Kongl. Maj:t, med afseende å de i målet förekomna omständigheter, måtte befria Törnebladh från vidare betalningsskyldighet än det anmärkningsarfvode, som belöpte å anmärkta beloppet; hemställande statsrådet tillika, att Kongl. Maj:t måtte anbefalla statskontoret att till Stockholms läns ränteri, på requisition, från sjetta hufvudtitelns allmänna besparingar utanordna godtgörelse för det från nämnda ränteri utbetalta beloppet, nittiosex kronor 8 öre.

Inom utskottet har framställts yrkande derom, att förberörda, uti statsrådsprotokollet öfver civilärenden den 24 mars 1893 under n:o 4 omförmälda, beslut med anledning af underdåniga besvar öfver Kongl. Maj:ts och rikets kammarrätts utslag den 2 juni 1892 i fråga om ålagd återbetalning af anordnade medel bort af utskottet inför Riksdagen anmälas jemlikt 107 § regeringsformen.

Den granskning, som inom Kongl. Maj:ts och rikets kammarrätt företages öfver användningen af statens medel, är visserligen af ekonomisk karakter, enär den afser att till statskassan återföra medel, som kunna hafva blifvit derifrån obehörigt afförda. Men samma granskning har derjente i konstitutionelt hänseende ett utomordentligt stor betydelse. Den tjänar nemligen till vägledning för en riktig uppfattning och tillämpning af de författningar, som äro regelbindande för utanordningar af statens medel. Just ifrån den synpunkten må resultaten af nämnda granskning vara af synnerligen stort intresse för Konungens rådgifvare, som ju måste antagas böra lägga särskild vikt deruppå, att lagtillämpningen blir hos underordnade myndigheter så god som möjlig.

Beträffande ifrågavarande fall synes det vara genom de till kongl. civildepartementet inkomna handlingarne i målet till fullo ådagalagdt, att det för häradsskrifvare är, jemlikt gällande författningar, en tjenstepligt att vid uppboordsstämmor upprätthålla, utan någon särskild ersättning, kontrollen öfver der skeende uppboord. Kongl. Maj:ts och rikets kammarrätt har genom sitt utslag gillat och fastställt det inom dess första revisionskontor gjorda yrkande om återbetalning af det anmärkta beloppet, nittiosex kronor 8 öre, och statskontoret har uti sin med anledning af de underdåniga besvaren afgifna förklaring i alla afseenden biträdt kammarrättens uppfattning. Föredragande departementschefen har icke till statsrådsproto-

kollet anført något skäl, enligt hvilket lagligheten af kammarrättens utslag kunde ens ifrågasättas, ännu mindre rubbas. Statsrådet åberopade såsom stöd för sin från kammarrättens utslag afvikande mening »de i målet förekomna omständigheter», utan att på något som helst sätt antyda arten och beskaffenheten af dessa omständigheter.

Tvifvelsutän måste ifrågavarande måls utgång i högsta instansen verka menligt i konstitutionellt hänseende och för rättsuppfattningen hos underordnade myndigheter tillika förvirrande. Ty föredragande departementschefen har, då han, oaktadt det synes vara uppenbart att tjänstemännen inom kammarrätten samvetsgrant fullgjort sin anmärkningspligt, likväl tillstyrkte upphäfvandet af kammarrättens utslag utan att yttra sig om dess laglighet, föreslagit Kongl. Maj:t en åtgärd, som lätteligen kan hos underordnade tjänstemän och myndigheter uppväcka föreställningen derom, att gifna författningars tillämpning är beroende på omständigheter.

Hvilka egendomliga föreställningar en arbiträr lagtillämpning kan framkalla visas särskildt af handlingarne i detta mål. Den tillförordnade häradskrifvaren utbeder sig nemligen i djupaste underdånighet, det Kongl. Maj:t, i händelse Kongl. Maj:t skulle vid pröfning af besvären finna det öfverklagade utslaget lagligen grundadt, täcktes af gunst och nåd efter skänka beloppet, likasom om den benådningsrätt, hvilken konungen eger jemlikt § 25 i regeringsformen, skulle kunna på föreliggande ärende tillämpas.

Att författningarne rörande de på administrativ väg skeende utbetalningar af statsmedel blifva rätt iakttagna och följda, läser obestriddigen lända till rikets sannskyldiga nytta. Särskildt synes det vara magtpåliggande, att icke någon Konungens rådgifvare vid föredragning af de grannliga frågor, som angå räkenskapsgranskning och hvilka af Kongl. Maj:ts och rikets kammarrätt afdömas, tillstyrker ändring af kammarrättens utslag, utan att han på samma gång anför till protokollet de skäl och grunder, enligt hvilka han anser sig hafva funnit, att utslaget icke skulle vara en följdriktig subsumtion af det enskilda fallet under allmängiltiga, i författningar angifna, regler.

På nu anförda skäl hafva vi inom utskottet voterat för, att föredragande departementschefens behandling af förevarande ärende skulle jemlikt 107 § regeringsformen för Riksdagen anmälas.

Herr *Ljungman* har yttrat:

Statsrådsprotokollet öfver civilärenden för den 14 april, n:o 24, utvisar, huru Kongl. Maj:t på statsrådets tillstyrkan, med anledning af framställning från kongl. vetenskapsakademien, som förmält, »att vid det i

Köpenhamn år 1892 hållna fjortonde skandinaviska naturforskaremötet en öfverenskommelse blifvit träffad, att inom Sverige, Norge och Danmark åstadkomma anställande efter en gemensam plan af samtida hydrografiska undersökningar af de närmast omgifvande hafven», till sådana undersökningar utöfver det hos Kongl. Vetenskapsakademien inestående belopp af 2,261 kronor 69 öre, som återstode »af det vid 1876 års Riksdag anvisade anslag för zoologiska och fysikaliska undersökningar af de Sverige omgifvande hafven», anvisat »ett belopp af tre tusen kronor att utgå af anslaget till *fiskerinäringens understöd*».

Af till ärendet hörande handlingar, som varit för utskottet tillgängliga, framgår, att undersökningarna i fråga skulle utföras efter af professoren Otto Pettersson och ingenjören Gustaf Ekman »uppgjord plan» under ledning af de personer, som Kongl. Vetenskapsakademien dertill utsåge, samt att samma undersökningars omedelbara gagn under den närmare framtiden för *fiskerinäringen* icke vitsordats af någon sakkunnig myndighet, men väl att en fiskeriförening i bohuslänska skärgården uti tvenne underdåniga ansökningar framhållit, att »all god offentlig verksamhet till hafsfiskerinäringens främjande måste afse beredandet af ett sådant ekonomiskt välstånd inom de fiskeidkande samhällena, att dessa genom detsamma blifva i stånd att som sig bör, utveckla och upprätthålla en lifskraftig och högt stående fiskebedrift», och att en sådan verksamhet till hafsfiskerinäringens förkofran i hög grad hindrats genom inblandning i fiskeriadministrationen från visse, vetenskapliga undersökningar närmast åsyftande professorer, samt fördenskull afven anhållit »om bohuslänska skärgårdens förskonande från fiskeriundersökningar af *sådan* beskaffenhet, som de af dessa professorer förordade».

Betydelsen för fiskerinäringen af sådan inblandning från teoretiske vetenskapsmän eller vetenskapliga institutioner, liksom af att en del af anslaget till »fiskerinäringens understöd» ställes till sådana vetenskapsmäns eller institutioners förfogande, ligger deri, att man i verkligheten får tvenne (eller flera) fiskeriadministrationer med stridiga intressen, och att det vetenskapliga intresset gör sig gällande på bekostnad af den praktiska omvårdnaden om fiskerinäringen derhän, att denna omvårdnad blifver både mindre och sämre än tillbörligt eller såsom för närvarande i Bohuslän rent af undanskjutes.

Riksdagen har ock uti sin skrifvelse till Konungen n:o 67 den 15 maj 1889 under sjetten punkten framhållit det olämpliga deri, att en institution med för rent vetenskapliga uppgifter afpassad organisation skulle utföra den centrala administrationen i frågor, som röra näringarne, och i enlighet med denna obestriddigen helt riktiga uppfattning bör en sådan in-

stitution heller icke få någon befattning med användning af anslaget till »fiskerinäringens understöd».

»Planen» för de ifrågavarande undersökningarna ådagalägger på det tydligaste, att med dem alls icke åsyftas fiskerinäringens upphjelpande, hvarförutom det måste hållas nära nog för en öfverträdelse af föreskrifterna i 62, 64 och 65 §§ regeringsformen att använda anslaget till »fiskerinäringens understöd» för rent teoretiska undersökningar af sådan beskaffenhet, att de omöjligen kunna antagas komma att under den närmare framtiden medföra omedelbart gagn åt fiskerinäringen och att deras möjliga nytta för samma näring i en aflägsnare framtid, i händelse undersökningarna tillräckligt länge uti nödig omfattning fortsattes, måste i följd af sakens natur anses för ytterst oviss. Dylika undersökningar, om än aldrig så betydelsefulla för vetenskapen, böra tvärtom understödjas medelst anslag från Riksdagen, på sätt afven 1876 skedde, eller af besparingarna å åttonde hufvudtiteln och icke med de till näringslivets upphjelpande af Riksdagen å sjetten hufvudtiteln anvisade medlen, hvilka, i enlighet med grundlagens bud, endast få användas till det ändamål, för hvilket de beviljats, och sålunda i fråga om vetenskapliga undersökningar endast till sådana, som påkallas af näringslagstiftningen eller näringsadministrationen eller eljest för näringsutöfningen kunna lända till omedelbart gagn. I öfverensstämmelse med denna uppfattning hafva ock statens meteorologiska undersökningar bekostats medelst å åttonde hufvudtiteln uppfördt särskildt anslag och icke med de till den ena eller andra näringens understöd beviljade medlen.

Då slutligen icke något tvifvel kan finnas derom, att den ställning, statsrådet intagit i föreliggande fråga, ländt hafsfiskenäringen vid rikets vestkust till allvarlig olägenhet, synes utskottet hafva bort, jemlikt 107 § regeringsformen, anmäla förhållandet för Riksdagen.

Herr *Hedin* har anfört:

(Protokoll öfver civilärenden den 30 juni 1893, n:o 25.)

Kongl. Maj:ts beslut att åt Sällskapet för inhemsk silkesodling bevilja ett anslag å 3,000 kronor, för uppförande vid Alnarp af en byggnad afsedd att inrymma dess magnaneri, har synts mig nog anmärkningsvärdt att böra anmärkas för Riksdagen.

I sin berättelse angående kommerskollegium omförmälde Riksdagens år 1872 församlade revisorer, att de till nämnda sällskap tid efter annan utbetalda statsmedel utgjorde ett sammanräknadt belopp af 96,900 rdr rmt. »De uppoffringar, som sålunda under en längre tid från statens sida blifvit

för den inhemska silkesodlingen gjorda, synas emellertid» — anmärkte revisorerna — »ingalunda hafva ledt till det dermed ytterst afsedda mål, att denna industrigren må kunna såsom en allmännare binäring här i landet med fördel bedrivas, och hvad särskildt beträffar sällskapets verksamhet under det näst förflutna året, hafva revisorerne af den utaf sällskapets förvaltningsutskott afgifna berättelse om mulbärsplanteringen och silkesodlingen under samma år inhemtat att resultatet af denna verksamhet varit högst obetydligt, då, enligt hvad sagda berättelse innehåller, den under berörda år åstadkomna kvantiteten råsilke utgör endast $4\frac{1}{5}$ skålpund. Revisorerna, som vid sådant förhållande finna det kunna med skäl ifrågasättas, huruvida ytterligare understöd af allmänna medel för omförmälda industriföretag må böra ifrågakomma; och om icke detsamma må kunna helt och hållet, utan att medföra någon vidare uppoffring från statens sida, öfvertagas af de personer, som för företaget hysa intresse, hafva likväl för den händelse något allmänt understöd kan anses fortfarande erforderligt, velat hemställa, att det i sådant afseende nödigt ansedda belopp må, i stället för att såsom hittills från skilda håll utbetalas, anvisas att i sin helhet från sjetje hufvudtitelns anslag utgå.»

Kommerskollegium, i sitt utlåtande i anledning af revisionsberättelsen, fann sig »böra denna framställning biträda».

Statsutskottet vid 1873 års riksdag (utl. n:o 18, sid. 33) hemställde om detta med flere i revisionsberättelsen angående kommerskollegium framställda förslag, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes taga dem i öfvervägande, samt derefter till nästkommande Riksdag göra de framställningar i ämnet, hvartill Kongl. Maj:t kan finna omständigheterna föranleda; och i enlighet med denna utskottets hemställan aflät Riksdagen skrifvelse till Kongl. Maj:t (n:o 22).

Sedan med anledning häraf anslagen till silkesodlingens befrämjande indragits, synes man hafva egt giltig anledning att antaga, att anslag för nämnda ändamål ej skulle komma att ånyo beviljas, med mindre Riksdagen dertill gifvit sitt samtycke.

Herrar *Vahlin* och *Hedin* hafva anfört:

(Protokoll öfver civilärenden den 24 november 1893, n:o 17.)

§ 44 af Kongl. Maj:ts byggnadsstadga för rikets städer af den 8 maj 1874 har genom kongl. kungörelsen af den 30 november 1888 erhållit följande ändrade lydelse:

»Hvad — — — — handlar; och må jemväl i byggnadsordning, der så pröfvas erforderligt, såsom vilkor för uppförande af stenhus af mer

än en vånings höjd eller under hvilket källare skall anläggas, föreskrifvas, att husegare, som ej sjelf eger, på sätt i byggnadsordningen närmare angifves, vitsordad skicklighet i byggnadsyrket, skall vara skyldig att upptraga ledningen af arbetet eller tillsynen derå åt sakkunnig byggmästare, hvilken genom intyg från yrkesskola eller på annat i byggnadsordningen bestämdt sätt styrkt sig ega erforderlig skicklighet i yrket.»

§ 55 mom. 3 af gällande byggnadsordning för Stockholms stad innehåller följande bestämmelser:

»Stenhus af mer än en vånings höjd eller under hvilket källare skall anläggas, må vid bot från och med tvåhundra till och med femhundra kronor icke uppföras af annan än den, som genom intyg från byggnadsyrkesskola eller annan dermed jemförlig teknisk läroanstalt visar sig hafva inhemtat nöjaktiga insigter i byggnadslära och derjemte genom intyg af sakkunnig myndighet eller i byggnadsyrket kunniga personer styrkt sig ega praktisk insigt i detta yrke; dock må byggnadsnämnden jemväl kunna såsom ansvarig byggmästare godkänna person, hvilken icke kan förete intyg af sådan läroanstalt, men under minst fyra år innan denna byggnadsordning utfärdats, deraf minst två år i Stockholm, med väl vitsordad skicklighet utöfvat byggnadsyrket.»

En jemförelse mellan här anförda föreskrifter i § 44 af Kongl. Maj:ts byggnadsstadga och de bestämmelser, som med anledning deraf intagits i § 55 mom. 3 af Stockholms byggnadsordning visar, att, i anförda § och mom. af den senare, byggnadsnämnden medgifna rätt att »kunna» som byggmästare godkänna äfven den, som på annat sätt, än genom intyg från yrkesskola, visat sig ega erforderlig skicklighet i byggnadsyrket, måste i rätt öfverensstämmelse med den kongl. stadgan, tolkas såsom beständ föreskrift för byggnadsnämnden att, der dylik skicklighet blifvit, i enlighet med byggnadsordningens bestämmelser, styrkt, äfven ovilkorligt meddela detta godkännande. Af såväl bestämmelserna i den kongl. stadgan som i Stockholms byggnadsordning är byggnadsnämnden derjemte bestämdt förhindrad att för godkännande såsom byggmästare fordra andra kvalifikationer, än väl vitsordad skicklighet i byggnadsyrket.

Den 28 februari 1893 inlemnade byggmästaren Otto Dahlhielm till byggnadsnämnden i Stockholm ansökan att, jemlikt anförda § och mom. af stadens byggnadsordning, erhålla tillstånd att utöfva byggnadsyrket, samt bifogade för styrkande af sin skicklighet härtill, utom fördelaktiga uttalanden om sin byggnadsverksamhet af kända personer, intyg af tvenne sakkunnige öfver de fem nybyggnader han uppfört i Stockholm under åren 1886—1891. Dessa sakkunnige, arkitekterna E. Medin och G. F. O. Ståhl, hafva funnit omnämnda fastigheter i det skick, att de anse sökanden böra

tilldelas »väl vitsordad skicklighet till utöfvande af byggnadsyrket», och omnämna särskildt att tvenne af fastigheterna vittna om »ett särdeles godt byggnadsarbete».

En förut under samma år af Dahlhielm ingifven likartad ansökan hade, sedan en af byggnadsnämndens ledamöter upplyst, att sökanden afträdt sina tillgångar till borgenärer och att konkursen ännu icke vore avslutad, af nämnden afslagits, ehuru stadsarkitekten Hedin, på grund af den kännedom han hade om den sökandes skicklighet såsom byggmästare, ansett sig böra tillstyrka bifall till hans ansökan. I följd häraf bifogade Dahlhielm sin senare ansökan intyg, att hans konkurs nu vore avslutad.

Vidkommande denna ansökan meddelade byggnadsnämnden följande beslut:

»Enär, så vidt visadt blifvit, sökanden icke vid byggnadsskola eller dermed jemförlig teknisk läroanstalt inhemtat insigter i byggnadslära, finner byggnadsnämnden honom icke vara ovilkorligen berättigad att här i staden utöfva byggnadsyrket jemlikt § 55 mom. 3 byggnadsordningen, och om äfven de i ärendet åberopade intyg synas gifva vid handen, att sökanden inom byggnadsyrket eger sådan praktisk skicklighet, att han utan vitsord om teoretiska kunskaper skulle kunna såsom byggmästare godkännas, anser dock byggnadsnämnden, med afseende å de upplysningar, som vunnits angående beskaffenheten af sökandens nyligen avslutade konkurs, och då sökanden icke visat sig vara från borgenärens kraf fri, icke skäl att för närvarande förklara sökanden berättigad att i Stockholm utöfva sådan bygnadsverksamhet, som omförmäles i ofvan åberopade § och mom. i byggnadsordningen.»

Detta byggnadsnämndens beslut öfverklagades af Dahlhielm hos öfverståthållareembetet, som emellertid icke fann skäl att deri göra ändring. Öfver öfverståthållareembetets resolution anförde Dahlhielm besvär hos Kongl. Maj:t, som, enligt anförda statsrådsprotokoll, godkände densamma. I sin förklaring till öfverståthållareembetet preciserar byggnadsnämnden ännu bestämdare sin uppfattning af frågan, då den uttalar, att nämnden vid pröfning af ansökan af person, som icke kan förete teoretiska skolbetyg, att varda som byggmästare godkänd och då anledning dertill förekommer, »ansett sig icke kunna lemna obeaktadt, huruvida sökanden äfven i öfrigt innehar sådana egenskaper, att det lämpligen må uppdragas åt honom att såsom sjelfständig byggmästare utöfva byggnadsyrket.»

Nämnden yttrar i samma förklaring vidare: »Beträffande nu klaganden Dahlhielm, har byggnadsnämnden på förekommen anledning tagit del af de hos Stockholms rådstufvurätt förvarade handlingar rörande hans nyligen avslutade konkurs och deraf inhemtad, att hans flesta fordrings-

egare utgjorts af leverantörer af byggnadsmaterialier samt att tillgångarne i hans konkurs varit så ringa, att de icke räckt till större utdelning åt oprioriterade fordringsegare än en procent».

I sin besvärsskrift till Kongl. Maj:t framhåller Dahlhielm, att byggnadsnämnden icke tillförene för medgifvande af likartade ansökningar ifrågasatt förmåga att fullgöra ekonomiska förbindelser eller innehafvande af andra egenskaper, som icke i byggnadsordningen omnämnas, och anför exempel på att flere likartade ansökningar af personer, som afträdt sin egendom till borgenärer, af nämnden godkänts; han tillskrifver den ringa utdelningen i sin konkurs ogynsamma fastighetskonjunkturer och dålig administration af konkursboet, hvarjemte han erinrar, att af ett bifall till hans ansökan ingalunda följt, att han kunnat ikläda sig nya förbindelser, men möjliggjorts för honom att för andra byggherrars räkning kunna åtaga sig ledning af byggnadsföretag och härigenom förtjena uppehälle för sig och sin familj.

I sin förklaring till Kongl. Maj:t vidhåller byggnadsnämnden i hufvudsak samma uppfattning, som i sitt yttrande till öfverståthållarembetet, och besvarar Dahlhielms anmärkning, att nämnden förut såsom byggnästare godkänt personer, som till borgenärer afträdt sin egendom, med, att dessa personers ekonomiska ställning varit för nämnden obekant.

Af här lemnade redogörelse för detta mål framgår, att byggnadsnämnden, föranledd af ett, låt vara välvilligt, men därför icke mindre ovist nit att söka skydda leverantörer m. fl. från ekonomisk förlust af deras enskilda affärstransaktioner, vägrat godkänna Dahlhielm såsom byggnästare, på grund af hans saknad af kvalifikationer, hvarom byggnadsordningen intet innehåller eller kunnat innehålla, och att nämnden således härutinnan gjort sig skyldig till en fullkonligt rättsstridig tolkning af för den normerande författning.

Tillvägagäendet framstår så mycket mer rättskränkande, som i detta fall af oexaminerad byggnästare fordrats ekonomiska kvalifikationer, utan hvilkas egande examinerad är oförhindrad att fritt utöfva sitt yrke; och ej mindre därför, att byggnadsnämnden erkänt sig vid andra likartade fall icke hafva förskaffat sig kannedom, huruvida dessa kvalifikationer hos den sökande förefunnits.

Det lär icke vara behöfligt att för Riksdagen framhålla, hvilka farliga följder vore att förvänta af att kommunala myndigheter opåtaladt finge tillerkänna sig rätt att, för bevakande af några personers ekonomiska för-

delar, efter godtycke och på sida om gällande författningar inskränka andra enskilda personers rätt att tillgodogöra sig sin arbetskraft och skicklighet. Detta själfberättigade ingrepp i allmän näringsfrihet skulle dessutom genom sina följder icke endast drabba dem, som härigenom hindras att arbeta och derigenom förtjena sitt uppehälle, utan härutöfver jemväl utsträckas till alla dem, som velat af deras arbete till sin fördel sig begagna. Om lagbestämmelser i detta hänseende vore vare sig lämpliga eller behöfliga, lär det otvifvelaktigt tillkomma andra myndigheter än de kommunala att om dem besluta, och än mindre lära dessa kommunala myndigheter kunna tillerkännas befogenhet att i saknad af dylika lagbestämmelser suppleras dem genom godtycklig författningstolkning.

Herr statsrådet och chefen för civildepartementet har, enligt anförda protokoll öfver civilärenden, tillstyrkt Kongl. Maj:t att godkänna ett beslut, grundadt på motiv, som sakna stöd i gällande författningar; och då denna herr statsrådets åtgärd är af beskaffenhet att för kommunala myndigheters uppfattning så väl af gränserna för deras befogenhet som af vigten af en korrekt tolkning af för dem gällande föreskrifter kunna verka vilseledande, hafva vi ansett den böra komma till Riksdagens kännedom.

Herrar *Bengtsson, Ljungman, Boström, Gyllensvärd, Dahn, Johnsson, Vahlin, Elowson, Hedin* och *Nilson* hafva anført:

(Protokoll öfver civilärenden för den 22 december 1893, n:o 9.)

Af detta protokoll med tillhörande handlingar inhemtas, att kommerskollegium enligt beslut den 17 januari 1893 hade träffat aftal med föreståndaren för Stockholms praktiska kontorsskola, grosshandlaren O. Murray, att han skulle biträda å kollegii kassakontor med upprättande af bokslut för år 1892 och uppgörande enligt lämpligt system af fullständiga formulär för förandet af kollegii räkenskaper, och skulle Murray för berörda arbete, enligt med honom träffad öfverenskommelse, åtnjuta ett arvode af 800 kronor, att utgå af anslaget å kollegii stat till extra biträden in. in.

I skrifvelse till Kongl. Maj:t af den 4 december 1893 anförde kollegiet, att ifrågavarande anordning, hvarmed afsågs att genom en fullt kompetent och erfaren persons biträde få till stånd ett i möjligaste måtto praktiskt och enkelt system för bokföring af alla de särskilda slags medel och kassor, som voro ställda under kollegii förvaltning eller till kollegiets förfogande, var af behovet påkallad, såväl för vinnande af likformighet och öfverskådlighet i afseende å räkenskapsföringen, som ock för underlättande af kassörens befattning med densamma, hvilket befans desto mera erforderligt, som han i egenskap af tillika sjöpassnotarie borde, för att de

göromål, som tillhörde sjöpassnotariatjensten, skulle kunna blifva behörigen fullgjorda, deråt egna en hufvudsaklig del af sin verksamhet.

Vidare anförde kollegiet i nämnda skrifvelse, att grosshandlaren Murray hade till kollegiets belåtenhet utfört sagda uppdrag samt erhållit den betingade ersättningen härför, men att kollegiet för att vara i tillfälle att i form af gratifikationer lemna någon ersättning åt de e. o. tjänstemän och e. o. vaktmästare, hvilka under senare hälften af året med flit och ordentlighet fullgjort det dem anförtrodda arbetet, nödgades i underdånighet anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes bereda kollegiet ersättning för sagda utgift af 800 kronor.

Statskontoret, hvars utlåtande häröfver inforrades, anförde i skrifvelse af den 16 december 1893, att det icke hade något att erinra mot den begärda ersättningen och föreslog i underdånighet att, i händelse af nådigt bifall till den gjorda framställningen, beloppet måtte anvisas att utgå från anslaget under sjetten hufvudtiteln till extra utgifter, och blef denna framställning, på tillstyrkan af statsrådet och chefen för civildepartementet i statsråd den 22 december 1893, af Konungen godkänd.

I den af Kongl. Maj:t utfärdade instruktion för Dess och rikets kommerskollegium af den 30 oktober 1891, § 22, stadgas bland annat, att kassören och sjöpassnotarien, hvilken i förstnämnda egenskap är redogörare för de under kollegii förvaltning eller till dess förfogande ställda medel, åligger såsom sådan:

att emottaga och qvittera alla till kollegium inkommande medel;

att ombesörja medlens insättning i bankinrättning och uttagning derifrån samt verkställa alla beslutade utbetalningar;

att föra alla med afseende å ifrågavarande medels disposition och redovisning erforderliga anteckningar och räkenskaper;

samt i § 25:

att amanuenser och andra extra ordinarie tjänstemän skola biträda vid målens beredning samt vid det statistiska arbetets utförande äfvensom med uppsättning, utskrifning, kollationering och afsändande af expeditioner samt deltaga i öfrigt i förefallande göromål efter vederbörande förmäns föreskrifter.

Häraf vill det synas som om den person (kassören), som är anstald i nämnda embetsverk och hvars hufvudsakliga åliggande enligt ofvanberörda instruktion är att föra alla anteckningar och räkenskaper öfver af kollegium omhänderhafda medel, äfven borde vara skyldig att afsluta desamma, utan att staten därför skulle nödgas till annan person utbetala särskild ersättning för arbetets fullgörande; och att kassören, som väl får antagas hafva ansetts kompetent för platsen, då han erhöi densamma,

skulle vara så litet hemmastadd i sina med tjensten förenade göromål, att han ej förmådde fullgöra dem, lär väl icke kunna ifrågasättas.

Vi hafva därför ansett, att detta ärende bort för Riksdagen anmälas.

Herrar *Ljungman, Bengtsson, Olsson, Hedin, Nilson, Höjer* och *Liljeholm* hafva yttrat:

Uti memorial den 8 maj 1854, n:o 6, angående verkstald granskning af de i statsrådet förda protokoll, anförde konstitutionsutskottet under den 14 punkten, bland annat, följande:

»Uti skrifvelse till Kongl. Maj:t den 9 juni 1841 förmålde Rikets då församlade Ständer i underdånighet, med anledning af åtskilliga hos Rikets Ständer gjorda framställningar, deras åsigt vara, att, då genom flera särskilda författningar blifvit förordnad, det hvar och en, som sökte inträde i något af rikets kollegier, samt åtskilliga andra embetsverk, borde förut hafva undergått examen i föreskrifna ämnen vid något af rikets universitet, syntes undantag från detta stadgande desto mindre böra ega rum vid tillsättandet af högre civila embeten, som det i flera hänseenden torde vara föga lämpligt, att personer, hvilka innehade chefsplatser, ansågos frikallade från de kvalifikationer, som för deras underordnade voro förerskrifna; och fingo Rikets Ständer alltså i underdånighet anhålla, att, vid besättande af högre civila embeten, Kongl. Maj:t täcktes fasta särdeles afseende på skicklighet, ådagalagd genom akademiska kunskapsprof samt under föregången tjenstgöring å samma embetsbana, derest icke synnerligen förekommande skäl föranledde till undantag från dessa befordringsgrunder.

Rigtigheten af den utaf Rikets Ständer sålunda yttrade åsigt är så uppenbar, att något tvifvel icke kan vara, det ju Konungens rådgifvare insett och erkänt giltigheten deraf. Sådant erkännande synes ock hafva skett vid ett tillfälle, den 3 februari 1854, då, enligt hvad statsrådsprotokollet öfver civilärenden utvisar, Konungens rådgifvare i underdåniga påminnelser mot en civilembetsmans utnämning till landshöfdingeembete åberopat, att denne »icke kunde anses å sin dittills tillryggalagda tjenstebana hafva i någon synnerlig mån förvärfvat praktisk bekantskap med de ärenden, som tillhöra landshöfdingars handläggning.» Men ändock hafva under den tidrymd, konstitutionsutskottets nu fullbordade granskning af statsrådsprotokollen omfattar, skäliga anledningar sig företett till tvifvel, att Konungens rådgifvare anse sig af embetspligt uppfordrade att genom underdåniga påminnelser hos Kongl. Maj:t städse söka upprätthålla tillämpningen af den åberopade grundsatsen i de fall, då fråga är om sådan persons befordran till landshöfdingeembete, som alls icke på civil tjenstebana vunnit någon praktisk bekantskap med landshöfdingeärendena. — — — Det är alldeles

uppenbart, att de insigter, den noggranna kännedom af ärendena och den förmåga att göra sig i deras minsta detaljer hemmastadd, som måste erfordras hos länsstyrelsens chef för att i allo så som sig bör kunna uppträda bland sina underordnade samt utöfva tillsynen och ledningen af de mångfaldiga juridiska, kamerala och administrativa ärendenas gång och förutan hvilka egenskaper icke någon, om han ock undergått behörig akademisk examen, skulle kunna utan fara för ärendenas vanvård få sig anförtrodd utöfningen af landssekreterare- eller landskamrerareembete, i allmänhet icke kunna vinnas genom verksamhet i militära befattningar. Att någon gång synnerliga skäl till undantag från den anförda befordringsgrundsatsen kunna förekomma, är å Rikets Ständers sida erkänt och lärer icke af någon betviflas, oaktadt, i sådan fråga som denna, betänklighet kan finnas äfven deruti, att erfarna och skickliga militärpersoner dragas från den bana, der de kunna med sina goda egenskaper gagna, till en annan, der de äro främmande och vid redan hunnen mera framskriden ålder måste röna större svårighet att göra sig hemmastadda.»

Då under de senare åren flera militärpersoner befordrats till landshöfdingar, och då äfven under det år, för hvilket statsrådsprotokollen nu underkastats konstitutionsutskottets granskning, en militär blifvit till landshöfding utnämnd, utan att, för att använda det ofvan åberopade memorialets ord, »Konungens rådgifvare, för att icke gifva rum för erinran om bristande nit för rikets sannskyldiga nytta i detta hänseende, funnit för sig angeläget att till protokollet afgifva de yttranden, som kunde utmärka, om Konungens rådgifvare vid dessa tillfällen verkligen trodde sig ega anledning att anse saknaden af praktisk erfarenhet i civila embeten kunna ersättas genom ådagalagda utmärkande egenskaper hos de ifrågakomna personerna, så att skäl vore för handen till undantag från en befordringsgrund af den obestriddigaste giltighet och vigt»; synes det hafva varit utskottets pligt att nu, liksom år 1854 skedde, jemlikt 107 § regeringsformen anmäla förhållandet för Riksdagen.

Herr *Hedin* har yttrat:

Jemte det jag deltagit i ofvanstående reservation, har jag ansett en under året timad utnämning till landshöfding af en hofstjensteman, utan någon i civil tjänst förvärfvad insigt och erfarenhet, vara i ännu högre grad stridande mot riktiga befordringsgrundsatser och följaktligen ännu mer egnad att för Riksdagen anmälas.

Herrar *Johnsson*, *Bengtsson*, *Gyllensvärd*, *Dahn* och *Hedin* hafva anført:

Protokoll för finansärenden den 30 juni 1893 (n:o 1—3).

Sedan kongl. bergskollegium den 15 mars 1753 utfärdat privilegium för fabriker Seippel och dess intressenter att å en på Koppartorps egor anlagd koppargrufva, i Tunabergs socken, Jönåkers härad, få inrätta en hyttebyggnad till sin kopparmalms uppbrukande, i sammanhang hvarmed intressenterne berättigades »att på Tunabergs kronoallmänning låta fälla hvad de till byggnad, ved och kolning för kopparverket behöfva», så har samma kollegium, efter derom af kopparverkets egare gjord framställning, den 5 juli 1757 tillerkänt delegarne i Tunabergs kopparverk, så länge kopparverket upprätthölles och på bergsvis drefves, samt skogsunderstödet behöfdes, nyttjanderättigheten till hela den allmänning, som varit af ålder begripen under namn af Tuna bergslags allmänning, att deraf tillika med de dervarande oskattlagde torpen till kopparverkets drift och fortsättande sig betjena, likväl med rätt för de på samma allmänning belägna skoglösa hemmanen och torpen att, på vederbörlig anmälan hos bergstingsrätten samt efter behörig och laga utsyning, få derifrån henta så mycken skog, som de till bränsle och nödtorftigt hemmansgårdfång betarfva, hvarförutom kopparverksintressenterne förbjödos vid 100 daler silfvermynts vite att derifrån göra någon afsalu.

Uppå ansökning af kopparverkets egare har Kongl. Maj:t genom närdigt bref den 30 maj 1879 förklaradt dessa berättigade att, i den ordning kongl. kungörelsen den 4 februari 1811 jemte öfrige om användande af de bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogar utfärdade författningar föreskrefve, efter skedd skattläggning till skatte lösa så stor del af den kopparverket anslagna allmänningen, som, sedan de till skogsfång derifrån berättigade hemman och lägenheter erhållit deremot svarande skogsmark, kunde vara för kopparverkets behof erforderlig.

Med anledning häraf hade landshöfdingeembetet i Södermanlands län i skrifvelse den 29 april 1881 förordnat förrättningsman att, med biträde af tjenstförrättande kronofogden, i vederbörandes närvaro upprätta förslag till utbrytning af mark såsom vederlag för rätt till skogsfång å allmänningen. Enligt detta förslag skulle af allmänningen, som, efter verkställd rågångsreglering och i sammanhang dermed företagen rättelse af förut skedd uppmätning, befunnits innehålla 4,606 har 87,3 ar, motsvarande 9,332 tunnland 4,8 kappland, från tilldelningen af vederlagsmark uteslutas 509 har 19 ar, utgörande tomter, åker, äng och hagmark, och i tilldelningen ingå skogsmark och hagmark, tillhopa 4,097 har 68,5 ar, hvarjemte såsom grund för sjelfva tilldelningen antagits, att till hemman af ett mantal skulle utläggas vederlagsmark till det omfång, att marken lemnade årligen 30

storfamnar ved af 100 kubikfot fast massa, till hemman om $\frac{1}{2}$ mantal mark för 18 famnar, till hemman om $\frac{1}{4}$ mantal mark för 14 famnar och till hemman om $\frac{1}{8}$ mantal mark för 11 famnar samt till torp eller odling mark för 8 famnar, hvarefter skogsfördelningen verkstälts enligt nedanstående öfversigt:

1:o. 536 har 19,5 ar med beräknad afkastning af 272,0016 famnar till 23 stycken i jordeboken upptagna torp;

2:o. 191 har 37 ar, 104,0092 famnar till de under Näfveqvarns bruk lydande lägenheter;

3:o. 440 har 58,2 ar, med 228 famnar till de under Näfveqvarn icke lydande hemmanen;

4:o. 1,833 har 52,5 ar med 984,9979 famnar till hemman under Näfveqvarn;

5:o. återstoden 1,095 har 71,1 ar med en afkastning af 526,3292 famnar skulle anslås till kopparverket.

Till protokollet antecknade kronombudet, grefve Mörner, i anledning af hvad som under förrättningen blifvit anfördt, att genom kongl. resolutionen den 30 maj 1879 icke någon ändring blifvit gjord uti de medelst kungörelsen den 4 april 1811, angående användandet af de till bergverken och bruken upplåtta rekognitionsskogarne, gifna allmänna föreskrifter.

Kongl. kammar- och kommerskollegierna hafva den 26 februari 1889 i hufvudsakliga delar gillat detta förslag med förklarande, att den åt kopparverket bibehållna del af allmanningen skulle undergå indelning till hemmantal och skattläggning; och är denna skattläggning ännu icke af kammarkollegium slutligen pröfvad.

På anförda skäl anhöll torparen N. J. Löfgren jemte 17 stycken andra personer hos Kongl. Maj:s befallningshafvande i Nyköpings län att varda i de af dem innehafda torplägenheter å Tunabergs allmanning inrymde samt har till stöd för denna framställning, dels med prestbevis styrkt, att N. J. Löfgrens, torpare å L:a Torskhult, förfäder från 1740-talet innehaft torpet L:a Torskhult, dels styrkt, att torpet den 10 oktober år 1848 undergått rotering, som utgöres med $\frac{1}{64}$ andel i roten n:o 1 vid andra Södermanlands båtsmanskompani och betalar i kronotionde 40 öre, samt att Löfgren och hans förfäder varit påförde och erlagt alla utskylder och onera för ifrågavaranda torplägenhet. Enahanda är förhållandet med flere af de öfrige sökandena.

I afgifven förklaring har anförts, att Kongl. Maj:t genom nådigt bref den 30 maj 1879 förklarar kopparverkets egare berättigade att, i den ordning gällande författningar föreskrifva, efter skedd skattläggning till skatte lösa så stor del af den till kopparverket anslagna allmanningen, som,

sedan de till skogsfång derifrån berättigade hemman och lägenheter erhållit deremot svarande skogsmark, kunde vara för kopparverkets behof erforderlig, och då kammarkollegium den 26 februari 1889 förklarar, att den åt kopparverket bibehållna del af allmanningen skulle undergå indelning till hemmantal och skattläggning, bestred kopparverkets egare den af Löfgren m. fl. sökta åborätt å innehafda torplägenheter.

Kongl. Maj:ts befallningshafvande förklarade i resolution den 14 juni 1892, att då de i ansökningen omförmälda torpen L:a Torskult m. fl. ostridigt äro belägna å Tunabergs kopparverks allmanning i Tuna och Tunabergs socknar af Jönåkers härad, hvilken allmanning kopparverkets egare genom nådigt bref den 30 maj 1879 förklarats berättigade att, efter skedd skattläggning, till skatte lösa, fann landshöfdingeembetet sökandenas i ärendet gjorda framställning att varda till kronoåbor å sagde torp antagna icke förtjena afseende.

Öfver detta beslut anförde torparena besvär. Om den åborätt, som vore odlaren förbehållen i kongl. kungörelsen den 4 februari 1811, icke i förevarande fall vore tillämplig å torplägenheter, som ostridigt blifvit af deras fäder odlade och bebyggda, så syntes dem innehållet af kammar- och bergskollegiernas kungörelse af den 30 januari 1824, att der bruk eller bergverk förvärfvar skatterättighet å hemman framför åbo, så ansvarar det kronan för räntor och är skyldig låta åbon odrifven bibehållas vid åborätten, böra betrygga deras rätt till åboskap; och då åbons rätt till skatteköp inträder, då bruket nedlägges, hvilket i förevarande fall vore förhållandet, yrkades bifall till den gjorda ansökningen.

Kopparverkets egare anförde i förklaring, att den af klagandena åberopade kammar- och bergskollegiernas kungörelse den 30 januari 1824 påtagligen icke vore tillämplig på ett fall sådant som det föreliggande.

I utslag den 24 januari 1893 fann kammarkollegium ej skäl att i landshöfdingeembetets resolution göra ändring.

Klagandena fullföljde talan hos Kongl. Maj:t under åberopande af de i saken anförda skäl, med förmenande, att, om kammar- och bergskollegiernas kungörelse den 30 januari 1824 icke, på sätt kopparverkets egare anført, vore i förevarande fall tillämplig, torde bestämmelsen i kongl. förordningen den 4 februari 1811 berättiga dem att torplägenheterna besitta och framför kopparverkets egare till skatte lösa.

I resolution den 30 juni 1893 fann Kongl. Maj:t ej skäl att göra ändring i kammarkollegii utslag.

Till belysande af frågan tillåta vi oss erinra:

att sedan Riksens Ständer i skrifvelse den 5 juni 1866 förmålt, hurusom hos dem särskilda framställningar blifvit gjorda angående upphörande

af all tionde å tillverkningar af metaller eller andra mineralrikets alster, der dessa tillverkningar icke vore i besittning af särskilda förmåner eller privilegier; och som Rikens Ständer, hvilka vid pröfningen af dessa framställningar, ansett obilligheten af produktionsskatter i allmänhet icke vara ringaste tvifvel underkastad, i följd deraf funnit, att bibehållandet af en sådan beskattning, der den egde rum, icke borde ifrågakomma, der icke särskilda förhållanden påkallade undantag från den i bevillningsförordningen uttalade jemlikhetsgrundsats; att dock i förevarande hänseende sådana särskilda förhållanden icke saknades, i det nemligen flera af de s. k. ädlare verken, hvarmed här förstodes ej allenast sådana, der ädlare metaller frambringades, utan äfven de verk, som afsåge tillgodogörande af andra mineralrikets alster, med undantag af jernet, voro gynnade med privilegier och förmåner af icke ringa värde, i hvilket fall, hvad än kunde sägas om lämpligheten af produktionsskatter, likväl sjelfva beskattningsåtgärdens rättmätighet ej kunde förnekas, så länge de förmåner, för hvilka skatten vore att anse såsom en årlig ersättning, ännu kvarstode, och att alltså en fullständig utredning i fråga om de privilegier och särskilda förmåner, af hvilka de olika verken kunde vara i besittning, erfordrades, anhållit, att Kongl. Maj:t täcktes låta inhemta de för frågans utredning nödiga upplysningar, så har kommerskollegium efter nådig befallning i afgifvet underdånigt utlåtande den 15 november 1870 anført, bland annat, att Tunabergs kopparverk åtnjuter, på grund af bergskollegii utslag den 5 juli 1757, nyttjanderätten till Tuna bergslags allmänning samt rätt att betjena sig af dervarande oskattlagda torp, så länge verket upprätthålles och på bergsvis drifves samt detta skogsunderstöd behöfdes, dock med förbud att från allmänningen göra någon afsalu;

att de årliga förmåner, Tunabergs kopparverk från staten åtnjuter, sammanräknade uppgå till 4,340 kronor 25 öre, hvaremot den till en trettiondedel af tillverkningen uppgående, till statsverket influtna afraden eller tionden, beräknad i värde efter försäljningspris, i medeltal årligen under åren 1860—1869 utgjort:

1 centner 82 skålpund 81 ort garad koppar å	
49 kronor 53 öre per centner.....	90: 56
43 skålpund 90 ort koboltmalm å 1 krona.....	43: 90
	<hr/>
Summa kronor	134: 46,
från hvilket belopp dock bör afräknas utbetalda	
fraktkostnader med i medeltal.....	2: 70
	<hr/>
då behållna inkomsten blifver.....	131: 76;

att vid jemförelse mellan, å ena sidan, värdet af de förmåner, som här ifrågakomna verk innehafva, och, å den andra, den afrad jemte värdet derå, som staten från desamma i medeltal åtnjutit, befinnes, att afsigten med dessa förlänningar blifvit uppnådd endast i afseende på de verk, der en efter landets förhållanden mera omfattande tillverkning egt rum; och med säkerhet kunde antagas, att de privilegierade ädlare verken i de flesta fall icke återgåldat staten de uppoffringar, som för dem blifvit gjorda. Bevis för denna åsigt föreläge i afseende å förhållandena vid Tunabergs kopparverk, hvarest tillverkningen aldrig varit särdeles stor och under åren 1865—1869 i värde understigit den fördel, bruksegaren haft af den verket förunnade förlänningen. Om å ena sidan en förändring i det nuvarande förhållandet med de privilegierade ädlare verken, i syftning att bringa desamma i öfverensstämmelse med de åsikter, som inom lagstiftningen i senare tider, rörande såväl bergshandteringen som näringarna i allmänhet, i deras af privilegier beroende ställning till staten gjort sig gällande, må, på grund särskildt af nyss antydda, för statsverket menliga samt vid privilegiernas förlänande ingalunda afsedda omständighet finnas påkallad, och det å andra sidan, på sätt kommerskollegium, under förutsättning af afradens upphörande för sådana verk, som icke innehade några särskilda friheter, redan anfört, vore önskvärdt, att en dylik skattelindring komme äfven de verk, hvarom nu vore fråga, till del, så syntes ur rättlig synpunkt betraktadt sådant endast böra medgifvas emot förmånernas afstående; och vidkommande Tunabergs kopparverk, hade kollegierna med hänsyn dertill, att då nyttjanderätten till Tuna bergslags ingalunda obetydliga allmänning blifvit verket förunnad endast så länge detta skogsunderstöd behöfdes, i underdånighet tillstyrkt, att det af verkets egare framställda förslag till reglering af förmånerna emot tiöndens upphörande, måtte i så måtto vinna bifall, att, i den ordning kongl. kungörelsen den 4 februari 1811 jemte öfriga om användande af de bruken och bergverken upplåtna rekognitionsskogar utfärdade författningar föreskrifva, bemälde egare berättigades att, efter skedd skattläggning, till skatte lösa så stor del af allmänningen, som pröfvades böra kopparverkets egare tillkomma.

Med anledning häraf aflät Kongl. Maj:t till 1872 års Riksdag proposition, dervid Kongl. Maj:t, under åberopande af utredning angående berörda vissa verk förunnade privilegier och fördelar, som blifvit af vederbörande embetsverk meddelade, föreslog, hvad Tunabergs kopparverk anginge, att Riksdagen måtte medgifva, att, sedan, i den ordning kongl. kungörelsen den 4 februari 1811 jemte öfriga om användande af de å bruken och bergverken upplåtta rekognitionsskogar utfärdade författningar föreskrefve, skattläggning af Tunabergs allmänning skett, verkets egare skulle åtnöjas med ovil-

korlig rätt till skattelösen af endast så stor del af nämnda allmänning, som, sedan de till skogsfång derifrån berättigade hemman och lägenheter erhållit mot denna förmån svarande skogsmark, må vara för verkets behof erforderlig och derfor från och med år 1878 utgöra den skatt, som komme att bestämmas.

Uti det betänkande, som Riksdagens statsutskott afgaf öfver berörda kongl. proposition, yttrade utskottet, efter att hafva erinrat om innehållet i Riksens Ständers omförmälda skrifvelse, att vårt i vissa delar föräldrade skatteväsen tarfvade, enligt utskottets förmenande, i främsta rummet ändring i de delar, der det gälde vissa idkare af viktigare näringar, der de genom mer eller mindre tunga skattebördor ställes i en sämre och ofördelaktigare ställning, än öfriga idkare af samma näring. I enlighet härmed hade utskottet jemväl uttalat sig för, att den vissa bland jordbruksnäringens idkare pålagda ränta och tionde eller de så kallade grundskatterna å jordbruket måtte afskaffas, och då den här ifrågavarande skattetiteln, i anseende till sitt jemförelsevis ringa belopp, kunde utan olägenhet för statsverket vida lättare borttagas, tvekade utskottet icke att förorda en sådan åtgärd, dervid utskottet likväl, med vidblifvande af de i Riksens Ständers ofvan anförda skrifvelse framställda åsigter, ansåg, att, när tiondens utgörande varit förenadt med tillgodonjutande af särskilda privilegier och förmåner, dessa borde lika fullständigt som tionden upphöra. I detta afseende förekomme, att, enligt den kongl. propositionen, egare till åtskilliga verk, från hvilka tionde utginge, skulle befrias från tionde, men ändock bibehållas vid en del dem förunnade förmåner eller ock undgå att för sådana lemna ersättning. Hufvudsakligen afsåge detta den rätt att skatteköpa vissa hemman eller till skattelösen af för verken anslagna skogar, som Kongl. Maj:t velat åt en del bergverksegare bibehålla. Om än dylikt kunde hafva vid föregående uppgörelse af enahanda slag egt rum, syntes för utskottet detta icke utgöra skäl att på enahanda sätt i förevarande fall afhända statsverket tillgångar eller med andras förnärmande söka bevara åt bergverksegarne förmåner, hvilka borde statsverket tillkomma eller ock för bergverksegarne upphöra, när tionden ej längre utgöres. På samma gång derfor utskottet ej hade något att erinra deremot, att egarne till Atvidabergs kopparverk berättigades att, enligt derom gjord framställning, till fulla värdet efter uppskattning till sig lösa den del af allmänningen Gaddstigen, som de eljest borde emot befrielse från tionden till staten återlemna, ansåg utskottet egaren af Tunabergs kopparverk böra antingen afstå från all rätt till Tunabergs bergslags allmänning eller ock efter uppskattning af fulla värdet lösa den del af allmänningen, som kunde verket tillkomma.

Vid ärendets afgörande i kamrarne framhölls emot bifall till utskottets förslag, att, så länge icke lindring medgäfves i de på jordbruksnäringsnärings hvilande särskilda skatter och besvär, borde icke heller den yrkade eftergiften af de ädlare bergverkens särskilda skatter beviljas, och då kamrarne stannade i olika beslut, i det Första kammaren biföll, men Andra afslog utskottets förslag, förföll frågan.

Vid 1877 års riksdag förnyade Kongl. Maj:t i proposition förslag derom, att Riksdagen måtte godkänna, att från den dag, då författning derom kunde varda i laga ordning utfärdad, tiondesättning å dittills icke skattelagda eller derefter uppkommande så kallade ädlare verks tillverkning icke må ega rum, med vilkor och förbehåll, bland andra:

för Tunabergs kopparverk, att dess egare inom 1878 års slut antingen till kronan afstår all rätt till Tunabergs bergslags allmänning *eller ock efter fulla värdet, sådant det vid behörig uppskattning kan varda bestämdt*, till riksgäldskontoret erlägger lösen för den del af allmanningen, som, sedan de till skogsfång derifrån berättigade hemman och lägenheter erhållit mot denna förmån svarande skogsmark, kan verket tillkomma.

I skrifvelse af den 24 maj samma år har Riksdagen annälat, att Kongl. Maj:ts förevarande framställning af Riksdagen bifallits, dock att, då värderandet af de delar af bergslagsallmänningar eller öfriga förmåner, hvilka några bergverk skulle ega att mot åtnjutande af lösen bibehålla, möjligen icke alltid kunde inom 1878 års slut verkställas, dessa bergverk böra berättigas att, afven om de först under ett senare år skulle komma att fullgöra ifrågavarande lösningsskyldighet, få från och med samma år åtnjuta befrielse från bergsverkstiondens utgörande.

Med crinran, i förbigående, *dels* att den resolution af den 30 maj 1879, hvarigenom Kongl. Maj:t förklarar kopparverkets egare berättigade att, enligt grunderna i kungörelsen den 4 februari 1811 och andra angående användande af de till bergverken och bruken upplätta rekognitionsskogar utfärdade författningar, skattelösa allmanningen, strider mot Riksdagens på Kongl. Maj:ts egen framställning år 1877 fattade beslut, *dels* att samma resolution ej kan lagligen inverka å lägenhetsinnehafvarnes rätt, gå vi att söka visa, det kungörelsen den 4 februari 1811 torde gifva stöd åt lägenhetsinnehafvarnes framställning.

Sedan Riksens Ständer i skrifvelse den 19 december 1809 hos Kongl. Maj:t annälat, hurusom de till öfverläggning förehaft, på hvad sätt och efter hvilka grunder de till bergverken och bruken upplätta rekognitionsskogarne måtte, till statens största fördel i förening med den enskildes nytta, lämpligast kunna användas och indelas, hvarvid det icke undfallit Riksens Ständer att, då å ena sidan eganderätten till den upplätta skogstrakten alltid

blifvit åt staten förvarad, har, å den andra, nyttjanderätten emot en öfverenskommen vederkänsla eller så kallade rekognitionsafgift, blifvit bergverken upplåten; hafva med anledning häraf Riksens Ständer funnit en ny författning härom nödvändig samt för verkställigheten deraf förenat sig om följande grunder:

att vid undersökning om den arealvidd skog, som för hvarje bruk är behöflig, noga afseende göres å jordmånens beskaffenhet m. m.;

att alla på skogarne för brukens räkning anlagda torp eller odlingar, de må vara skattlagda eller ej, skola anses såsom bruken oskiljaktigt tillhörande och tilldelas nödigt skogsanslag af allmanningen;

samt att de odlingslägenheter, på hvilka odlaren har stubbe- och röjselrätt, skola dervid ovägerligen bibehållas, samt bekomma åt sig anslagen under bolbyarrätt den för deras behof nödiga skogstillgång;

och utfärdade Kongl. Maj:t den 4 februari 1811 författning i ämnet.

Då de torplägenheter, hvarå N. J. Löfgren m. fl. sökt åborätt, äro upptagna redan i 1725 års jordebok för Tunabergs socken och följaktligen ej af kopparverket, som erhållit privilegium den 15 mars 1753, kunnat uppodlas, samt bruksegarne icke heller påstått, vare sig att torpen blifvit af kopparverkets egare anlagda, eller att odlingsrätten blifvit å dem öfverlåten; och då innehafvare af så beskaffade lägenheter som de förevarande, blifvit genom Riksens Ständers beslut den 19 december 1809 tillförsäkrade rätt att dervid bibehållas och att få sig anslagen nödig skog från allmanningen med bolbyarrätt; så synes det anmärkningsvärdt, att Kongl. Maj:t nekat torpens nuvarande innehafvare att erhålla åborätt å sådana torplägenheter, å hvilka Riksens Ständers oförmälda beslut förklarats vara tillämpligt.

Vid det förhållande, att frågan om stubbe- och röjselrätten, som ifrågavarande åboer väckt anspråk att få sig tillerkänd, skulle ansetts omtvistad, lärer, enligt kongl. brefvet till kammarkollegium den 1 mars 1826 och kongl. kungörelsen den 16 november 1860, frågan härom bort hänskjutas att, enligt allmänna lagens stadgande i 10 kap. 14 § rättegångsbalken, först prövas, innan inrymningsfrågan afgjorts.

Då vidare kopparverkets egare genom kammar- och bergskollegiernas beslut den 5 juli 1757, tillerkänts rätt »att använda allmanningen till kopparverkets understöd, så länge det upprätthölles och på bergsvis drefves», så torde det ifrågasättas, huruvida kopparverket numera drifves på det sätt att de från staten till kopparverket utgående förmåner vidare böra åtnjutas.

I detta afseende förekommer, att medeltalet af den vid kopparverket framalstrade garkoppar utgjorde enligt hvad anfördt är:

under åren 1860—1869, 53,65 centner, representerande
ett bruttovärde af..... kronor 2,657: 26
samt, enligt uppgift af kongl. kommerskollegium, utgjort
under åren 1872—1881 i medeltal 54,60 centner
till ett värde af..... » 2,704: 31.

Efter 1881 har garkoppar tillverkats endast under *tvenne* år, nämligen 1885 och 1887 med respektive 64,70 och 42,35 centner, hvilken tillverkning dock till stor del tillkommit genom omsmältning af »nasgods», hvarjemte några små partier kobolt utvaskats. Efter 1888 har dock ingen som helst tillverkning förekommit vid verket.

Vid det sålunda ådagalagda förhållande, att kopparverket under en lång följd af år icke kan anses hafva »drifvits på bergsvis», och då all tillverkning nu mera helt och hållet upphört, läser de för verkets understöd beviljade förmåner, enligt kongl. bergskollegii beslut den 5 juli 1757, till staten återfallit, och frågan om åboskap för sökandena bort med hänsigt härtill pröfvats.

Hvad sålunda förekommit hafva vi ansett vara af beskaffenhet att böra för Riksdagen anmälas.

Herrar *Ljungman* och *Johnsson* hafva yttrat:

Statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikären den för den 14 juli 1893 innehåller i 29 punkten ett på statsrådets tillstyrkande fattadt beslut om utfärdande af en kongl. kungörelse, angående vissa åtgärder till förekommande af kolerans utbredning bland rikets innevånare, hvilket tillstyrkande synes vara af den beskaffenhet, att det bort jemlikt 107 § regeringsformen för Riksdagen anmälas.

Herrar *Vahlin*, *Bengtsson*, *Boström*, *Dahn*, *Gyllensvärd*, *Hedin*, *Nilson* och *Broström* hafva anfört:

(Protokoll öfver ecklesiastikären den för den 14 juli 1893, n:o 29.)

Man borde berättigadt kunna förvänta, att det konstitutionella statsskicket hos oss numera skulle hunnit den utveckling och stadga, att, särdeles efter införande af årliga riksdagar, sådana regeringsåtgärder, som icke mindre på grund af sin ingripande betydelse lämpligen bort, utan äfven i följd af grundlagens bestämda föreskrifter rättsligen skolat underställas Riksdagens pröfning och godkännande, icke af Kongl. Maj:t allt fortfarande afgjordes enligt § 89 regeringsformen.

Sträfvandet att åt konungamagtens odelade inflytande icke endast söka bibehålla så stort område som möjligt, utan äfven att än mer utvidga gränserna för detsamma, är icke till verklig fördel för denna magt; det bygger på uppfattningar, som hos oss icke ega stöd i den allmänna folkmeningen, och regeringen saknar äfven i flera hänseenden de förutsättningar, som kunde göra en dylik utvidgning af dess befogenhet fördelaktig för dess verkliga inflytande och betydelse.

Vi hafva funnit skäl till dessa uttalanden af det sätt, på hvilket det regeringsärende, för hvilket här nedan skall redogöras, blifvit behandladt.

Den kongl. kungörelsen af den 14 juli 1893 angående vissa åtgärder till förekommande af kolerans utbredning bland rikets invånare innehåller i § 1 bestämmelser om anställande i hvarje af rikets kommuner, på kommunens bekostnad, af besigtningmän; dessa besigtningmän äro enligt § 12 vid försummelse underkastade ansvar på sätt allmän lag stadgar angående den, som är förordnad att embets- och tjänsteärende förrätta. Samma kungörelse innehåller vidare i § 9 mom. 2:

»För att person, som lider af sjukdom, som misstänkes vara kolera, må kunna genast afskiljas och erhålla nödig vård, skall inom hvarje kommun finnas lämpligt sjukhus eller sjukstuga med nödig sjukvårdsbetjening och utredning, egande medicinalstyrelsen meddela närmare föreskrifter rörande sjukstugas anordning, äfvensom, derest giltiga skäl dertill förekomma, medgifva befrielse från eller anstånd med sjukstugas anordnande — —»;

i § 10:

»Medicinalstyrelsen har jemväl att meddela instruktion för besigtningmän samt i öfrigt utfärda de närmare föreskrifter, som i afseende å tillämpning af bestämmelserna i denna kungörelse kunna erfordras»;

i § 11:

»Underlåter kommunal hälsovårdsmyndighet att ställa sig till efterrättelse hvad densamma enligt denna kungörelse åligger eller hvad af medicinalstyrelsen på grund af §§ 9 och 10 föreskrifves, eger medicinalstyrelsen medelst förelägganden af viten tillhålla vederbörande att sådant fullgöra»;

i § 14:

»— — — — Saknas tillgång till gäldande af dessa böter och viten, skola de förvandlas enligt allmän lag.»

Med anledning af denna kongl. kungörelse utfärdade medicinalstyrelsen den 3 augusti samma år »Anvisningar rörande sjukstugas anordning för vård af kolerasjuka».

I dessa anvisningar föreskrifves utom annat:

»— — — Genom i tid vidtagna åtgärder för afskiljande af de först insjuknade personerna i ett samhälle kan sålunda i de flesta fall uppkom-

sten af en epidemi förebyggas. Ett sådant afskiljande kan antingen åstadkommas på det sätt, att den sjuke vårdas i särskildt rum, som ej bebos eller besökes af andra friska personer än dem, som vårda honom, eller än bättre derigenom, att han intages på ett för vård af smittosjuka, särskildt anordnad sjukhus.

Oaktadt sådana sjukhus, s. k. epidemisjukhus, under senare åren blifvit på många ställen uppförda, så saknas likväl en dylik anstalt ännu i de flesta kommuner. Tillgång dertill är dock nödvändig icke allenast för det fall, att en från främmande ort ankommande kolerasjuk behöfver nödig vård, utan ock för att hindra sjukdomens spridning bland invånarne på platsen.

Vederbörande helsovårdsmyndigheter, så på landet som i städerna skola därför, till åttlydnad af föreskriften i § 9 mom. 2 af ofvan nämnde kungörelse den 14 juli 1893, angående vissa åtgärder till förekommande, af kolerans utbredning bland rikets invånare, snarast möjligt åvägabringa, att dylika sjukhus eller sjukstugor, afpassade efter kommunernas folkmängd, läge o. s. v. anordnas för att användas till vård af personer, som angripas af kolera. — —

Sjukstuga bör vara anordnad i från andra bebodda lägenheter afskildt hus, som ligger fritt och sundt, på fullständigt torrlagd mark och på lämpligt afstånd från väg, gata eller annan allmän plats.¹ Den bör bestå af minst tvenne rum, ett för manliga och ett för qvinliga sjuka, med kök, förstuga och nödiga uthus. Hvarje sjukrum bör vara nödortfittigt utrustadt med möbler, icke stoppade, och försedt med minst tvenne sängar samt med tvättställ och handdukar, nattkärl, stickbäcken, nattstol m. m. Till hvarje säng bör finnas två madrasser af buldan eller annan gröfre väf, hvilka stoppas med halm, torfströ eller annat dylikt ämne, som utan större kostnad kan vid behof ombytas och uppbrännas; vidare tvenne kuddar, fyra par lakan, två yllefilter samt nödiga dryckeskärl af glas eller porslin.

Såsom betjening böra anställas allt efter omständigheterna en eller flera vid sjukvård vana personer antingen mot fast aflöning eller ock mot arfvode, som kan beräknas lägre för den tid ingen tienstgöring erfordras och högre, så snart sjuk finnes att vårda.»

Af såväl bestämmelserna i anförda §§ af den kongl. kungörelsen af den 14 juli 1893 som medicinalstyrelsens med anledning deraf utfärdade »anvisningar» framgår, att genom denna kungörelse en afsevärd beskattning blifvit med stöd af § 89 regeringsformen pålagd svenska folket, utan att

¹ I [senare meddelade ritningar och beskrifning till sjukstugor tillägges: I sjukstugans närhet måste finnas tillgång på godt dricksvatten (rinnande källvatten) samt på annat vatten (flod- eller sjö- vatten) till tvätt, renhållning och andra vanliga hushållsbehof.

dess representanter härtill gifvit sitt bifall eller ens lemnats tillfälle att häröfver uttala sig.

Den grundlagstolkning, hvarpå detta regeringsbeslut stödes, är af beskaffenhet att, om den lemnas obestridd, kunna göra de för hela vårt statskicks grundläggande bestämmelserna i regeringsformen betydelselösa.

Regeringsformen medgifver visserligen i § 89 Kongl. Maj:t rätt att utan Riksdagens hörande utfärda författningar, som rikets allmänna hushållning röra, samt att bestämma om grunderna för allmänna inrättningar af alla slag; men Kongl. Maj:ts uteslutande befogenhet i dessa fall är genom samma grundlag otvetydigt inskränkt till åtgärder, som icke föra med sig beskattning af svenska folket.

Regeringsformen stadgar nemligen i

§ 57.

»Svenska folkets urgamla rätt att sig beskatta utöfvas af Riksdagen allena.

Huruledes särskilda menigheter må för egna behof sig beskatta, bestämmas genom kommunallagarne, hvilka af Konungen och Riksdagen gemensamt stiftas;»

och i

§ 73.

»Inga nya pålagor, utskrifningar af manskap eller af penningar och varor, må hädanefter, utan Riksdagens fria vilja och samtycke, i den ordning förut nämnt är, påbjudas, uppbäras eller fordras.»

Dessa vigtiga grundlagsparagrafer hafva genom utfärdande af anförda kongl. kungörelse blifvit öfverträdde, och skulle häraf en tillämpning af § 106 regeringsformen mot den föredragande, som tillstyrkt Kongl. Maj:t att fatta beslut om dess utfärdande, varit motiverad. Då vi emellertid ansett, att genom en dylik åtgärd icke nu borde sökas rättelse i ett länge tolererad tillvägagående, hafva vi icke biträdt yrkandet derom, i förhoppning att det grundlagsstridiga i utfärdande, med stöd endast af § 89 regeringsformen, af kongl. förordningar, hvilkas bestämmelser icke utan skattekräf kunna vinna tillämpning, ändock skulle, om det af konstitutionsutskottet för Riksdagen framhölles, af Konungens rådgifvare för framtiden uppmärksammas.

Då emellertid, enligt vårt förmenande, genom anförda kongl. kungörelse — oafsedt att den icke i grundlagsenlig ordning tillkommit — lemnats en alltför vidsträckt och obegränsad magt åt en underordnad, icke inför Riks-

dagen ansvarig, myndighet att besluta om åtgärder och anordningar, som, måhända för all framtid, komma att för kommunerna medföra afsevärda utgifter, hafva vi äfven häraf funnit skäl att yrka, att omnämnda regeringsåtgärd skulle af utskottet jemlikt § 107 regeringsformen för Riksdagen anmälas.

Af till utskottet öfverlemnade handlingar framgår nemligen icke, att ifrågavarande ärende före dess afgörande undergått sådan beredning, att Kongl. Maj:t egt kännedom om de utgifter, som genom medicinalstyrelsens bestämmelser om mer eller mindre dyrbara byggnader och anordningar i öfrigt kunnat eller kunna komma att drabba kommunerna. Likaså har genom den kongl. kungörelsen, utan meddelande af några som helst ledande bestämmelser, lemnats i medicinalstyrelsens fria skön att ålägga en kommun betydande utgifter, men derifrån helt och hållet fritaga en annan. Och slutligen har, för utkräfvande af prestationer, hvilkas utgörande Riksdagen icke beslutat eller kommunerna sig åtagit, och om hvilkas tyngd eller svårighet att inom begränsad tid fullgöra Kongl. Maj:t icke på förhand kunnat ega kännedom, genom samma kongl. kungörelse tillerkänts medicinalstyrelsen — eller rättare en delegation deraf, beslutmässig om tvenne ledamöter äro närvarande och om beslutet ense — rätt att förelägga obegränsade viten, som vid bristande tillgång skola förvandlas till fängelsestraff. Lika litet af den kongl. kungörelsen som af medicinalstyrelsens anvisningar framgår, huruvida omnämnda besigtningmän, sjukhus, vid sjukvård vana personer m. m. skola allt framgent, äfven då ingen kolerafarsot hotar, af kommunerna presteras, om således faran för kolerafarsotens utbredning äfven i viss mån fått tjena som förevändning för införande af ett i hast och utan Riksdagens hörande uppgjort kommunalt sjukvårdssystem, afsedt att allt fortfarande bibehållas.

Då ett allmänt missnöje med medicinalstyrelsens första anvisningar gifvit sig allt mer tillkänna, har samma styrelse sedan funnit för godt att gifva dessa anvisningar en mindre fordrande tolkning, till och med i vissa fall sträckt sina medgifvanden utöfver hvad som synes förenligt med den kongl. kungörelsens föreskrifter, och har häraf äfven tillkommit en osäkerhet, om hvad medicinalstyrelsen kan komma att ytterligare fordra eller hvad den kan komma att eftergifva, som ännu mer låtit olägenheterna af den brist på begränsning af dess befogenhet, som vi redan påvisat, göra sig känbara.

Af såväl här anförda skäl som af andra, hvarom Andra Kammarens protokoll meddela upplysning, har denna kammare med 148 röster mot 67 beslutat, att hos Kongl. Maj:t anhålla om upphäfvande af här omhandlade kongl. kungörelse af den 14 juli 1893; hvilken åtgärd ensam torde lemna tillräckligt bevis, att denna kungörelse icke erhållit den omsorgsfulla be-

redning, som den, för att icke från såväl konstitutionel synpunkt som med hänsyn till sin praktiska tillämplighet ge anledning till befogade anmärkningar, hade fordrat.

Vi anse oss slutligen endast böra påminna, att 1893 års Riksdag väl hunnit behandla denna fråga, om den grundlagsenligt blifvit till densamma hänskjuten, liksom att de uppfattningar om kolerafarsotens bekämpande, som genom kongl. kungörelsen af den 14 juli 1893 gjorts gällande, icke äro så nya, att de åtgärder, som af dem föranledts, icke möjligen kunnat föreläggas 1893 års riksdag till pröfning och godkännande. I annat fall torde endast föreskrifter af mer provisorisk art — och medicinalstyrelsen har sjelf i sina anvisningar angifvit andra, mindre kostsamma åtgärder, än de sedan påbjudna, såsom möjliga att vidtaga — bort föreskrivas, och innevarande Riksdag lemnats tillfälle att till mer permanenta anordningar lemna sitt bifall; detta så mycket hellre som nu gifna bestämmelser väl icke ännu hunnit annat än undantagsvis vinna full tillämpning. Utom det grundlagsenliga i ett dylikt tillvägagående, skulle de afsedda föreskrifterna, efter att hafva undergått en för dem helt säkert gagnande granskning af representanterna för dem, som skola tillämpa och efterleva desamma, med mindre motstånd och utan att framkalla allmänt missnöje vunnit en bättre och snabbare tillämpning.

Af här lemnade framställning torde framgå, att omförmälda regeringsåtgärd varit af beskaffenhet att i flera hänseenden lemna stöd för det berättigade i det uttalande, hvarmed vi inledt denna vår reservation mot utskottets beslut.

Derjemte har herr *Hedin* velat tillkännagifva, att han i följd af beskaffenheten af nu omförmälda regeringsåtgärd inom utskottet yrkat tillämpning af § 106 regeringsformen mot vederbörande föredragande.

Herr *Hedin* har vidare anfört:

(Protokoll öfver ecklesiastikären den 8 december 1893, n:o 20.)

Öfver ett vid kyrkostämman med Glafva församling den 9 maj 1893 fattadt beslut att tillsätta en femte ordinarie folkskolelärare inom församlingen, hvilket beslut fattats af fyra röstegande, som tillsammans afgifvit röster för 3,025 fyrk, mot trettionio röstegande, hvilka afgifvit röster för 2,069 fyrk, hade hemmansegaren Anders Karlson i Knoll med flere hos domkapitlet i Karlstad anfört besvär under yrkande att, »enär den Glafva glasbruk tillkommande rösträtt för 2,280 fyrk utöfvats af bolagets disponent E. Larson utan att denne dertill i behörig ordning befullmäktigats

och dessa röster afgjort frågans utgång, hvarförutom det tillåtits J. A. Fridlund att utan fullmagt utöfva rösträtt för 150 fyrk för bolaget Hoppet, hvilka röster dock borde från de klagandes afräknas, hvarigenom öfverklagade beslutet fattats med röster för 745 fyrk emot 1,919, hvilka afgifvits emot ifrågavarande förslag, det sålunda olagligen tillkomna kyrkostämmobeslutet måtte förklaras ogiltigt».

Med anledning af dessa besvär afsade domkapitlet med de flesta rösterna den 26 augusti 1893 utslag af följande innehåll: »Då af handlingarne inhemtas, att Kongl. Maj:t genom nådig resolution den 20 oktober 1876 fastställt bolagsordning för Glafva glasbruks aktiebolag, hvarigenom bland annat förordnas, att disponenten eger tala och svara å bolagets vägnar i alla förekommande fall utan behof af särskild fullmagt dertill, och då genom utdrag af protokoll vid ordinarie bolagsstämma den 15 juni 1888 och den 13 juni 1893 visadt blifvit, att herr Emil Larsson är till disponent utsedd intill den 1 januari 1899, finner domkapitlet bemålde Larsson hafva varit berättigad att vid kyrkostämma med Glafva församling den 9 nästlidne maj utöfva rösträtt för Glafva glasbruks aktiebolag, hvadan och då från de icke klagandes sida ingen anmärkning förekommit mot den af disponenten för bolaget Hoppet utöfvade rösträtt, domkapitlet alltså pröfvar lagligt att med undanrödjande af besvären fastställa det vid sagda kyrkostämma fattade beslut om förändrad organisation af församlingens skolväsen med deraf följande ökning af lärarekrafterna med en folkskolelärare.»

Sedan besvär blifvit af A. Karlson med flere anförda öfver förutnämnda utslag, hvarvid klagandena, bland annat, framhållit, att disponenten för Glafva glasbruk »vid stämman fått rösta för bolaget utan att dervid ha visat sin rätt dertill», samt förklaringar med anledning af besvären infordrats af församlingens icke klagande medlemmar, af pastorsembetet och af domkapitlet, hemstälde herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, vid ärendets föredragning den 8 december 1893, att Kongl. Maj:t täcktes förklara sig ej finna skäl att i domkapitlets utslag göra ändring.

En motsatt utgång fingo hos Kongl. Maj:t två liknande mål, som blifvit i mellaninstansen handlagda, det ena hos Konungens befallningshafvande i Örebro län, det andra hos domkapitlet i Karlstad.

Hos Konungens befallningshafvande i Örebro län hade disponenten för aktiebolaget Aspa bruk, förre löjtnanten Rutger Robson anført besvär i anledning deraf, att klaganden, bland annat, vid en den 17 juni 1892 hålles kyrkostämma med Hammarås församling, ehuru han genom utdrag af protokoll, hållet vid stämma med bolaget, äfvensom den af Kongl. Maj:t för bolaget fastställda bolagsordning visat sig vara bolagets disponent och såsom sådan ega i kommunala ärenden föra bolagets talan, blifvit af kyrko-

stämmans ordförande utan stämmans hörande förvägrad att för bolaget utöfva rösträtt, deruti klaganden sökt ändring under yrkande, att honom måtte tillerkännas rösträtt för berörda bolag samt ifrågavarande kyrkostämmas beslut undanrödjas.

Den af klaganden åberopade och handlingarne i ett tryckt exemplar bifogade bolagsordning för aktiebolaget Aspa bruk, hvilken blifvit af Kongl. Maj:t den 21 augusti 1885 faststald, innehåller uti sin 14 §: »Disponenten eger att med bolagets rätt handla i allt, som till förvaltningen af bolagets angelägenheter hörer, såsom att underhandla om upptagande af de för rörelsen erforderliga lån och förlag, bedrivande af bolagets verk och inrättningar, utförande och bevakande, sjelf eller genom ombud, af bolagets rätt och talan i rättegångar samt ekonomiska och kommunala frågor, antagande och entledigande af tjenstemän och betjening, som för bolagets tjänst erfordras, jemte bestämmande af deras skyldigheter och aflöning, eller med ett ord, att bolaget i alla afseenden fullständigt företräda. Dock åligger det disponenten att vid utöfvandet af sin verksamhet, med ständig hänsyn till bolagets fördel, ställa sig till noggrann efterrättelse de beslut, som å bolagsstämma fattas, samt i alla viktigare frågor inhemta råd af den eller de styrelseledamöter, som bolaget jemte honom utsett.»

Konungens befallningshafvande har i utslag den 14 september 1892 anfört: »Som klaganden jemlikt 4 § i kongl. förordningen om kyrkostämma m. m. jemförd med 9 § i kongl. förordningen om kommunalstyrelse på landet, icke i egenskap af disponent för aktiebolaget Aspa bruk är lagligen behörig att utan särskildt bemyndigande för samma bolag utöfva rösträtt och klaganden icke visat sig hafva erhållit dylikt uppdrag; alltså och då hvad klaganden i öfrigt anfört icke förtjenar afseende, aktar Konungens befallningshafvande skäligt ogilla klagandens i målet förda talan.»

Häröfver anförde disponenten för aktiebolaget Aspa bruk besvär af följande innehåll.

Då han såväl vid kyrkostämma som hos Kongl. Maj:ts befallningshafvande företett handlingar, som utvisade att han såväl vid kyrkostämman som fortfarande vore disponent för aktiebolaget, och 14 § i de för bolaget gällande, af Kongl. Maj:t fastställda bolagsregler uttryckligen innehölle, att bolagets disponent vore behörig att sjelf eller genom ombud utföra och bevaka bolagets talan i kommunala frågor, så kunde han icke finna annat än att Konungens befallningshafvande saknat laga skäl för sitt ifrågavarande utslag. Vål innehölle 9 § i kommunalstämmoförordningen, att bolaget eller dess styrelse egde utse ombud att utöfva bolagets kommunala rösträtt, men då i de för aktiebolaget Aspa bruk gällande, behörigen fastställda bolagsregler funnes bestämdt att disponenten eller den han utsåge

skulle utöfva bolagets kommunala rösträtt, så hade ju bolaget dermed en gång för alla befullmäktigat sin disponent att utöfva samma rösträtt. Han ansåge följaktligen, att han, då han vid kyrkostämman i fråga företedde bolagsreglerna, också derigenom företett sådan fullmakt att rösta för bolaget, som i 9 § af kommunalstämmoförordningen afsåges.

Uti infortrad förklaring hade Hammars församling vid kyrkostämman den 22 november 1892 vidhållit sitt vid kyrkostämman den 17 sistlidne juni fattade beslut, att löjtnant Robson för utöfvande af rösträtt för aktiebolaget Aspa bruk bort vid stämman förete lagligen utfärdad fullmakt. Sedan ej mindre pastorsembetet afgifvit yttrande, än ock Konungens befallningshafvande inkommit med utlåtande, hemstälde statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, vid ärendets föredragning den 20 januari 1893, att, som klaganden icke kunde anses hafva styrkt sin behörighet att utöfva bolagets rösträtt, Kongl. Maj:t täcktes förklara sig ej finna skäl att göra ändring i det slut, Kongl. Maj:ts befallningshafvandes utslag innehölle.

Hos domkapitlet i Karlstad hade Jon Jonsson och Jan Nilsson med flere i Ganterud anfört besvär öfver ett med Fryksände församling den 10 april 1892 hållet val för återbesättande af förenade klockare-, organist- och skollärarebefattningen derstädes, vid hvilket val folkskoleläraren K. W. N. Redelius förklarats vald med 3,024 röster, hvaremot folkskoleläraren E. W. Dalin erhållit 1,434 röster, och hade klagandena yrkat, att enär, bland annat, den Nors jernbruksaktiebolag tillkommande rösträtt 1,766 röster utöfvats af dess förvaltare E. Hollender, utan att denne dertill i behörig ordning befullmäktigats, dessa på Redelius afgifna röster måtte förklaras ogiltiga och Dalin således förklaras rätteligen vald.

Med anledning af besvären förenade sig domkapitlets pluralitet om följande den 10 september 1892 afsagda utslag:

»Domkapitlet har tagit i öfvervägande hvad handlingarne i detta besvärsmål innehålla, och som deraf framgår, att den fullmakt, hvarpå Nors jernbruksaktiebolags rösträtt utöfvats, icke blifvit, på sätt § 9 af kongl. förordningen den 21 mars 1862 om kommunalstyrelse på landet, sådan den lyder enligt kongl. kungörelsen den 8 september 1868, föreskrifver, utfärdad af bolaget eller dess styrelse, utan af dess verkställande direktör; alltså finner domkapitlet de på grund af denna fullmakt å Redelius afgifna 1,766 röster böra honom frånräknas, hvarigenom Dalin erhåller röstöfvervigt, hvadan domkapitlet, som vid sådant förhållande finner hvad öfrigt i målet förekommit icke påkalla något yttrande, pröfvar lagligt härmed förklara folkskoleläraren Emil Walfrid Dalin vara rätteligen vald till klockare, organist och skollärare i Fryksände församling.

Sedan besvär öfver detta utslag blifvit anförda af folkskoleläraren Redelius, samt vederbörande öfver besvären sig förklarar, och domkapitlet afgifvit infordradt utlåtande, ansåg statsrådet vid ärendets föredragning den 3 februari 1893, att klaganden ej anført skäl, som kunde verka ändring i domkapitlets utslag.

Inom utskottet har yrkande framställts derom, att föredragande departementschefens behandling af förberörda, uti statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikären den 8 december 1893 n:o 20 omförmälda ärende skulle jemlikt 107 § regeringsformen inför Riksdagen anmälas.

Grundsatsen om bolags befogenhet att deltaga i kommunalstämmas eller kyrkostämmas öfverläggningar och beslut är fastslagen uti kommunalförfattningarna. Rättigheten till sådant deltagande är i fråga om landet bestämd genom kongl. förordningen om kommunalstyrelse på landet den 21 mars 1862 tillika med kongl. förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd af samma dag, af hvilka författningar den förstnämnda innehåller en så lydande paragraf, nemligen den 8:de:

»En hvar välfräjdad svensk undersäte, som är medlem af en kommun samt enligt 57 § förbunden att till kommunen erlægga skatt och icke häftar för oguldna kommunalutskylder, skall, under iakttagande af de närmare bestämmelser, som 9 § innehåller, vara berättigad att deltaga i kommunalstämmans öfverläggningar och beslut.

Enahanda rättighet tillkommer bolag.»

Vidkommande formen för utöfning af rösträtt finnes uti § 9 af nyssnämnda förordning följande föreskrift:

»För omyndig röstar förmyndaren eller, der flere äro förmyndare, den som desse bland sig utse.

Ej må för samfäld egendom mer än en person talan i kommunalstämma föra. För bolag må bolaget eller dess styrelse och för oskiftadt bo delegarne i boet ombud utse.

I förordningen om kyrkostämma m. m. stadgas i 6 §:

»Vid omröstning följes, på landet, hvad för kommunalstämma — — — — — stadgadt är i afseende på röstberäkning samt rösträtts utöfning och öfverlåtande på annan person.»

Jemlikt gällande lag kan således ett bolag vid kyrkostämma eller kommunalstämma rösta för sin egendom eller inkomst, om nemligen för rösträttens utöfning ett ombud utses af bolaget eller dess styrelse.

Af nyss anförda paragrafer ur kommunalförfattningarne framgår, att lagstiftningen gjort en bestämd skilnad emellan å ena sidan ett bolags

rättighet att deltaga i öfverläggningar och beslut angående kommunens kyrkliga eller kommunala angelägenheter och å andra sidan formen för denna rättighets utöfning.

Den omförmälda rättigheten är nämligen en omedelbar följd af bolagets tillvaro. Icke så formen för nämnda rättighets utöfvande. Enligt gällande författningar skall till rösträttens utöfning ett ombud utses af ett sådant bolagets organ, som eger full behörighet att genom val utse en viss person till det ifrågavarande uppdragets fullgörande. Det fordras således för det första, att det ombud, som skall utöfva rösträtten, utses af ett organ för bolagets verksamhet. Det heter nemligen, att bolaget eller dess styrelse må utse ombud, hvaraf följer, att ombudet icke kan utses i och genom bolagsordningen, som är en för bolagets tillvaro konstituerande akt, utan att utväljande af ombud för bolaget är en handling, hvilken såväl i begreppet som i tiden faller efter bolagets konstituerande. För det andra skall valet af ombud afse en viss namngifven person; deraf följer, att ombudskapet för utöfningen af rösträtten i kommunala angelägenheter icke kan med laga verkan genom bolagsordningen förenas såsom institution med någon annan befattning inom bolaget, t. ex. disponentskapet eller ordförandeskapet inom styrelsen. För det tredje måste ombudet hafva blifvit utsedt i angifvet syfte att utöfva en viss funktion, hvaraf följer, att bolagsordningen icke kan med rättslig verkan föreskrifva, att innehafvandet af en viss befattning inom bolaget, t. ex. disponentskapet, skall omfatta och i sig inbegripa någon särskild befogenhet inom kommunen t. ex. medlemskap af kommunalstämma.

Frågan om rätten och formen för utöfningen af bolags rösträtt vid kommunalstämma och kyrkostämman är af framstående betydelse i konstitutionellt hänseende. Kommunallagarne, hvilka innehålla bestämmelser om rösträtt i kommunens angelägenheter för såväl enskilda som bolag, stiftas af Konungen och Riksdagen gemensamt. Fastställelsen af bolagsordningar åter sker på administrativ väg. Genom sammanställning af de olika sätten för å ena sidan ändringar af kommunalförfattningarne och å andra sidan fastställelse eller ändring af en bolagsordning lär det blifva tydligt, att en bolagsordning icke får och icke kan rättsgiltigt innehålla några regelbindande föreskrifter för utöfningen af ett bolags kommunala rösträtt.

I följd häraf lär det vara klart, att afgörandet af sådana mål som de tre af mig här refererade är oberoende af, huruvida den för ett bolag på administrativ väg utfärdade bolagsordningen innehåller eller icke innehåller någon bestämmelse derom, att bolagets disponent såsom sådan eger att å kommunalstämma eller kyrkostämman utöfva bolagets rösträtt. För sådan rösträtts utöfning fordras, att han af bolaget eller dess styrelse

blifvit till ombud utsedd. De här ofvan anförda, af Konungens befallningshafvande i Örebro län den 14 september 1892 och af domkapitlet i Karlstad den 10 september samma år afsagda utslag, hvilka båda blifvit af Kongl. Maj:t fastställda, häfda den grundsatsen, att utöfningen af bolagsrösträtt i kommunala angelägenheter är beroende deraf, att ombud blifvit till detta uppdrags fullgörande utsedt. Deremot har samma, med kommunalförfattningarnes rätt förstadda mening öfverensstämmande grundsats icke blifvit följd vid afgörandet hos Kongl. Maj:t den 8 december 1893 af det tredje ärendet, för hvilket jag i början af denna reservation lemnat redogörelse. På grund af denna afvikelse har jag ansett, att föredragande departementschefens behandling af nämnda ärende bort för Riksdagen jemlikt 107 § regeringsformen anmälas.

Herrar *Vahlin* och *Hedin* hafva yttrat:

(Utdrag af protokoll öfver kommandomål för arméen den 8 juni 1893 och generalorder af den 5 juni 1893).

Enligt utdrag af protokoll öfver kommandomål för arméen från och med den 1 till och med den 8 juni 1893 har Kongl. Maj:t den 5 juni 1893 på föredragning af statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet *J. Christerson* gillat följande beslut:

»Fältandaktsbok skall utlemnas till hvarje vid årets beväringssrekrytmöte tjänstgörande värnpliktig.»

Till de med anledning af detta beslut af utskottet infordrade handlingarne är bilagd en generalorder af följande innehåll:

»Till chefen för 1 fördelningen och generalbefälhafvaren i 1 militär-distriktet.

Sedan evangeliska fosterlandsstiftelsen i underdånighet anhållit, att en å stiftelsens förlag utgifven fältandaktsbok måtte kostnadsfritt utdelas till hvarje värnpliktig, som innevarande år första gången inträdt i tjänstgöring har Kongl. Maj:t i nåder befallt, att exemplar deraf skall tilldelas hvar och en vid årets beväringssrekrytmöte tjänstgörande beväringssman, med påminnelse, att nämnda bok bör af denne förvaras och medföras vid inställelse till tjänstgöring.

Hvilket blifvit regementen och corpser direkt meddeladt.

Stockholms slott den 5 juni 1893.

På nådigste befallning:

J. Christerson.

C. A. M. Nordenskjöld.»

Af här återgifna handlingar framgår, att genom generalorder till arméen, utfärdad på nådigste befallning, meddelats föreskrifter, som, så vidt till utskottet aflemnade, här anförda kommandoprotokoll upplyser, icke af Kongl. Maj:t gillats, och hafva vi ansett ensamt detta förhållande, såsom icke öfverensstämmande med föreskrifterna i regeringsformen § 15, utgöra giltig anledning att för Riksdagen anmäla ifrågasvarande kommandomål.

Att genom endast i kommandoväg beredt och fattadt beslut föreskrifva utdelandet af religiösa skrifter, synes oss icke lemna tillräcklig säkerhet för att dessa skrifter undergått fullt sakkunnig granskning och därför äro af beskaffenhet, att de bort tillerkännas den auktoritet, som de måste förväntas erhålla af att genom regerings åtgärd spridas, och har särskildt innehållet af till utskottet aflemnade fältandaktsbok visat, att en mer omsorgsfull granskning af vissa delar deraf varit af behovet påkallad.

Genom anförda generalorder har icke endast meddelats föreskrift, att — hvad kommandoprotokollet äfven innehåller — nämnda bok skulle tilldelas en hvar af årets värnpligtige, utan äfven påminnelse, att den skulle förvaras och vid inkallande till tjänstgöring medföras.

Dessa senare, genom generalordern tillagda, föreskrifter synas oss icke oberättigadt kunna af de många värnpligtige, som icke tillhöra statskyrkan, uppfattas såsom ett ingrepp i deras religiösa frihet, och då helt säkert äfven många till statskyrkan hörande icke torde erkänna, att det religiösa lifvet hos dem lämpligen kan och bör påverkas genom åtgärder i kommandoväg, skall åtgärden äfven af dem kännas såsom ett oberättigadt religiöst tvång.

Äfven om underlåtenhet att medhafva tilldelad andaktsbok möjligen icke kommer att för de värnpligtige medföra egentlig bestraffning, skall dock icke osannolikt dylik försummelse i flere fall komma att ådraga dem åtminstone obehag. De, som anse sig förpligtade att ställa sig den af herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet tillagda föreskriften till efterrättelse — och deras antal torde icke vara minst bland dissenters — skola därför till de icke få saker, de såsom värnpligtige redan förut hafva att ihågkomma och ombesörja, liksom till den packning de måste föra med sig, äfven hafva att taga vara på en af dem måhända aldrig använd bok.

Då den religiösa friheten hos oss i så många fall ännu icke vunnit erkännande, och då särskildt de värnpligtige utan hänsyn till religion tvingas att deltaga i statskyrkliga förrättningar, torde åtminstone hvarje ny åtgärd, vid hvilken allt fortfarande lemnas obeaktadt, att andra religioner än statskyrkans hos oss ega ett icke ringa antal anhängare, böra af Riksdagen uppmärksammas; och detta så mycket mer som Riksdagen i

annat fall knappast eger säkerhet, att *en* dylik åtgärd, om den lemnas opå-tald, icke skall åtföljas af andra och kraftigare yttringar af ett religiöst nit, som icke till fullo lärt akta annan öfvertygelses rätt till frihet från på-verkan genom tvångsåtgärder.

Af här anförda skäl hafva vi yrkat, att omförmälda kommandomål skolat hos Riksdagen anmälas.

Herrar *Elowson, Johnsson* och *Olsson* hafva anført:

(Protokoll öfver ministerielt ärende, hållet inför Hans Maj:t Konungen den 2 februari 1894.)

Sedan utskottet begärt del af de ministeriella protokollen med till-hörande handlingar angående våldsamerheter, som mot två svenska och ett norskt fartyg föröfvats i Peterhead, Skotland, den 1 och 2 augusti 1893, har till utskottet öfverlemnats *ett* protokoll, hållet i ministeriel konselj den 2 februari innevarande år jemte åtskilliga handlingar i ämnet.

Då vår granskning af nämnda protokoll och handlingar gifvit vid handen, *att* ärendet först efter sex månaders förlopp blifvit af hans excellens herr ministern för utrikesärendena anmaldt och föredraget enligt § 11 regeringsformen,

att ministern för utrikes ärendena icke begagnat sig af det tillfalle, den i saken förebragta utredningen erbjöd, att, med bemötande af de från engelsk sida gjorda invändningarne, tydligt ådagalägga, hurusom svenska undersåtars handelsrätt i förevarande fall verkligen icke blifvit respekterad,

att ministern för utrikes ärendena, ehuru reklamationer på grund af förluster, som senare förorsakats derigenom att fartygen återsändes utan att lossa, blifvit framställda, likväl icke understödt dessa reklamationer, samt

att ärendet härigenom af ministern för utrikes ärendena bragtes i sådant läge, att, när detsamma den 2 februari detta år inför Kongl. Maj:t annaldes och föredrogs, i sjelfva verket för Kongl. Maj:t intet annat återstod än att bifalla ministerns för utrikes ärendena, af den ministeriella konseljens öfriga ledamöter biträdda hemställan, att de framställda reklamationerna »icke skulle till någon vidare åtgärd föranleda», samt att ministern för utrikes ärendena skulle bemyndigas att underrätta två af reklaman-terna, nemligen hufvudredaren för ångfartyget »Dagmar» och befälhafvaren å norska ångfartyget »Bernadotte», om det af storbritanniska regeringen gjorda anbud att betala till kaptenen å fartyget »Dagmar» £ 10 och till befälhafvaren å »Bernadotte» £ 15 såsom »full ersättning för alla reklamationer i samband med de tilldragelser, som egde rum vid fartyget »Dagmars» ankomst till nämnda hamn» (Peterhead) med en last af tomtunnor,

så hafva vi ansett, att behandlingen af detta ärende bort af utskottet för Riksdagen anmälas, och få nu anföra reservation mot utskottets afslag å det om dylik anmälan gjorda yrkande.

Herr *Hedin* har slutligen anfört:

(Protokoll öfver ministerielt ärende, hållet inför Hans Maj:t Konungen den 2 februari 1894.)

På hemställan af ministern för utrikes ärendena och jemlikt öfriga närvarande statsrådsledamöters (herrar Boström, Gram och Östergren) tillstyrkan förklarade Hans Maj:t Konungen, att de af Thorburn, Falck och Hiorth framställda reklamationer icke skulle till någon vidare åtgärd föranleda, samt uppdrog åt ministern för utrikes ärendena att underrätta Falck och Hiorth om det af storbritanniska regeringen gjorda anbud att betala till kaptenen å fartyget »Dagmar» £ 10 och till kapten Hiorth £ 15 som full ersättning för alla reklamationer i samband med de tilldragelser, som egde rum vid fartyget »Dagmars» ankomst till staden Peterhead.

Den 26 juli 1893 afgick från Uddevalla, med en der intagen last af tomtunnor, ångaren Dagmar, kapten Christofferson, destinerad till Fraserburgh i Skotland, dit den anlände d. 29 s. m. Då kaptenen signalerade efter lots för att komma in i hamnen, fick han nekande svar under uppgift att hamnen vore öfverfylld af fiskefartyg, och samma vägran upprepades följande dag. Kaptenen nödgades den $\frac{31}{7}$ gå till sjös, emedan fartygets läge på den öppna redde, under inträffadt hårdt väder, var riskabelt, och s. d. beslöt han sig att afgå till Peterhead, sedan han af lastemottagare och lots fått den upplysningen, att tunnbindarne komme att göra strejk, och sålunda insåg att fortsatt väntan och minskad trängsel ej skulle undanröjja det *verkliga* hindret för fartyget att få inkomma i hamnen.

Denna detalj är *icke* omförmäld i det utdrag af ministerens för utrikes ärendena anförande till det ministeriella protokollet den 2 februari 1894, som offentliggjordes i Post- och Inrikes Tidningar den 6 februari, men i den föregående, icke offentliggjorda delen af samma protokoll vidröres den i de orden, att fartyget Dagmar, »som var befraktadt af Thorburn att med last af tomtunnor afgå till Fraserburgh, på begäran af dervarande lastemottagaren (mr Lüders) afgått till Peterhead,» hvarjemte der

äfvén ur ett bref af 1 augusti från Lüders till Thorburn anföres, att lastens lossande i Fraserburgh »syntes farlig, om ej omöjlig» (very dangerous, if not impossible — heter det i brevet). Händelsen har dock ej varit för herr ministern obekant, ty den omtalas i konsulns i Leith bref till utrikesministern den 3 augusti och i hans utförligare rapport en månad senare, äfvensom i andra handlingar.

Den 31 juli ankrade Dagmar på Peterheads redd och gick följande morgon in i hamnen, afbidande högvattenstid för att komma in till kajen och få lossa. Om hvad derefter tilldrog sig, inhemtas utaf den skrift, hvarmed befälhafvaren å Dagmar den 7 augusti hos rådstufvurätten i Uddevalla anmälde sig till sjöförklarings afgifvande, samt af den inför rätten den 9 augusti upptagna förklaringen följande:

Att omkring kl. 3 e. m. den 1 augusti en upprorisk folkmassa samlades vid hamnen; att flere hundrade personer rusade öfver de i hamnen till stort antal befintliga fiskebåtar och sålunda banade sig väg till Dagmar, som de, efter att hafva kapat dess förtöjningar, antrade från båda sidor akter och förut, oaktadt kaptenen, till fartygets skydd, å detsamma hissade den svenska flaggan; att folkmassan, som till en del var beväpnad med dragna knifvar,¹ hotade besättningen till lifvet² och hindrade dem med våld att åter fästa förtöjningarna, hvarefter de upproriske bemäktigade sig en å fartyget befintlig tross och dermed började hala fartyget ut ur hamnen, men att kaptenen då, för att hindra uthalningen, lät fartygets ångmaskin arbeta, och att besättningen lyckades att fälla babords ankare; att fartyget emellertid af det upproriska folket blifvit förhaladt till närheten af ett vid kajen liggande norskt ångfartyg vid namn Bernadotte, till hvilket kaptenen Christofferson lät kasta en tross under tillrop till Bernadottes befälhafvare, kaptenen Hiorth, som han förut kände, att mottaga trossen; att kaptenen Hiorth uppfyllt denna begäran och med trossen sprungit ned på fiskarbåtarna samt fastgjort densamma, hvarefter en del af den uppretade folkmassan rusat ombord å Bernadotte och illa misshandlat kaptenen Hiorth, hvars ansigte efter misshandeln syntes öfverhöljdt af blod; att under dessa uppträden endast en af stadens poliskonstaplar befunnit sig ombord å Dagmar, hvarjemte några poliskonstaplar syntes ombord å Bernadotte, men att, ehuru såväl nämnda poliskonstaplar som

¹ Detta nämnes ej i det uti Post- och Inrikes Tidningar införda utdraget ur det ministeriella protokollet.

² I det offentliggjorda utdraget ur det ministeriella protokollet omtalas ej dessa hotelser. De beslöjas under de ordalagen, att »kaptenen och besättningen blifvo efter egen uppgift mycket skrämde, emedan de ansågo sig vara i lifsfara.»

kaptén Christofferson och hans besättning gjorde allt hvad de kunde för att lugna folket och afstyra våldsamheterna, sådant likväl ej lyckades; att stadens hamnmästare, som befann sig å kajen, kapade den tross, som det upproriska folket tagit från Dagmar och halade med, hvarefter upploppet aftog något, så att det blef möjligt för kapténen Christofferson att, med rapport om förhållandet, affärda förste styrmannen Larsson till svenske och norske vicekonsuln i Peterhead, William Boyd, till hvilkens kontor kapténen Christofferson derefter sjelf begaf sig; att vicekonsul Boyd för dagen ej var hemma, men att i stället hans vikarie träffades, hos hvilken kaptén Christofferson då anmälde tilldragelsen och begärde hjälp mot det upproriska folket samt afgaf skriftlig protest; att vikarien då tillkännagifvit, att anmälan om upploppet redan skett från konsulatet till staden Peterheads myndigheter, men att polisstyrkan i staden, som endast bestod af sju man, var otillräcklig att lemna nödigt skydd; att kaptén Christofferson derefter åter begifvit sig ombord å sitt fartyg, som förtöjts vid långsidan af ångfartyget Bernadotte, under det folkmassan fortfarande var samlad och förhöll sig mycket hotande, utan att någon hjälp anlände från stadens myndigheter; att, sedan natten förflutit, folkmassan åter, onsdagen den 2 augusti, börjat svärma på och omkring ångfartyget Dagmar samt till lifvet hotat dess besättning, om fartyget ej begåfve sig från staden, hvarefter sistnämnde dag en poliskonstapel anländt och kallat kaptén Christofferson till inställelse inför stadens magistrat; att kaptén Christofferson, af fruktan att passera igenom den uppretade folkmassan, som till tusental var samlad vid hamnen, vägrat att uppfylla denna begäran och frågat hvad magistraten önskade, och att poliskonstapeln tillkännagaf, att magistraten beslutat anmoda kapténen att med sitt fartyg begifva sig ur stadens hamn, för att skydda fartyg, gods och lif, *enär magistraten saknade medel att lemna nödigt skydd*; att efter någon stund trenne poliskonstaplar anländt för att skydda kapténen, då han gick i land för att ordna fartygets uthalande, hvarefter kapténen, åtföljd af poliskonstaplarna, begifvit sig till lastemottagaren E. Lüders, som tillika var befraktarens agent, äfvensom skeppsmäklaren, hvilka begge rådde kapténen att med sitt fartyg begifva sig ur hamnen, enligt det uppretade folkets fordran; att kapténen, som fann folkets uppträdande icke vara en strejk mot arbetsgifvarne utan en »verklig revolution» för att hindra införandet af tomtunnorna, derefter beslutat att begifva sig ur hamnen med sitt fartyg, enär ingen möjlighet fans att få lasten lossad i Peterhead, der han af lastemottagaren erhållit skriftlig förbindelse att ansvara för liggepenningarna; samt att fartyget nu ligger här i hamnen (Uddevalla) på fjerde dagen, derom han underrättat befraktaren. — Befraktarens närvarande rättegångsbiträde anmärkte nu, att

Lüders ej egde att såsom befraktarens agent vidtaga någon åtgärd utan särskildt bemyndigande för hvarje fall.

Derefter vittnade förste styrmannen Lorens Peter Larsson, jemte det han vitsordade hvad kaptenen i dagboken och inför rådstufvurätten anfört, att under natten 1—2 augusti folkmassan kastat stenar ombord å Dagmar; matrosen Oskar Olsson, med vitsordande af kaptenens uppgifter, »att då han den 1 augusti var sysselsatt att sticka ut ankarkettingen, den uppretade folkhopan hotat att skära strupen af honom, om han ej upphörde med sitt arbete, hvarjemte han såg en i närheten stående person hafva en dragen knif i handen, samt att natten 1—2 augusti folket kastat så mycket sten ombord å Dagmar, att dess vakt ej kunde uppehålla sig å fördäck, utan måste söka skydd på midten af fartyget och å akterdäcket; lättmatrosen Anders Olsson, att under ifrågavarande upplopp, hvarom han i öfrigt hade lika berättelse att afgifva som kaptenen, folket hotade att skära strupen af honom och den öfriga besättningen, som var sysselsatt att sticka ut ketting för att hindra folket att hala fartyget ur hamnen, samt att han, som natten 1—2 augusti befann sig i fartygets skans, hörde suset af stenarne, som från land kastades ombord å fartyget.¹

Slutligen förklarade kapten Christofferson, på fråga af befraktarens rättegångsbiträde, att det var först sedan lossningen af lasten, till följd af upploppet i Peterhead, visat sig vara omöjlig, som kaptenen af lastemottagaren erhöll löfte om ersättning för frakt och liggedagar, samt att kaptenen med fartyget återvände till Uddevalla, utan att härom hafva meddelat sig med befraktaren.

Den 29 juli afgick från Uddevalla, med samma slags last som Dagmar och destinerad till Peterhead, ångaren Gylfe, kapten O. F. Gillholm. Om anledningen, hvarför den med oförändradt ärende återvände, inhemtas af befälhafvarens anmälan om sjöförklaring af hans under resan förda dagbok och af förklaringen följande:

¹ Om stenkastningen under natten mellan 1 och 2 augusti nämnes ingenting i det offentliggjorda utdraget af herr utrikesministerns anförande till det ministeriella protokollet, utan tvärtom förmäles der, att efter kl. 3,15 e. m. den 1 augusti »vidare våld icke utfövs» mot fartyget.

Ej mindre anmärkningsvärdt är, vid jämförelse med kaptenens och besättningens ofvan meddelade berättelser, att herr ministern utan vidare tager för god den förklaring, som afgifvits af de inför sheriffen förhörda polistjenstemännen, att de »haft folkhopan i sin magt.»

Gylfe ankrade å Peterheads redd den 1 augusti, kl. 12,³⁵ e. m. Kl. 5 kom »order ombord att fartyget ej fick inkomma i hamnen i anledning af uppror bland arbetarne i land». Den 2 augusti kl. 2,²⁰ f. m. kom lots ombord och förde fartyget in i hamnen. »När» — heter det vidare i kaptenens anmälan till rådstufvurätten — »när förtöjningarna väl voro fastsatta i land, kom en hel hop af orostiftare stormande och kastade dem loss, så att fartyget måste sacka till en annan kaj. Äfven der försöktes att få kastadt loss, men genom polisens mellankomst lyckades det att få behålla trossarne fast och sedermera förhåla till anvisad plats. Förtöjde derstädes med trossar i land för- och akterut. När kaptenen skulle gå i land, öfverfölls han af stenkastning från hopen, så att han måste vända tillbaka och gå ombord, efterföljd af hopen, som återigen kastade loss förtrossen, men genom polisens mellankomst lyckades det att åter få den fastgjord. Senare på förmiddagen hopades folkmassan, nemligen de strejkande, långs sidan af fartyget och kastade sten, sand och smuts m. m. ombord under väldigt tjut och stojande. *Skydd begärdes från svenska och norska konsuln, men fick till svar, att all den ordningsupprätthållande magten, som i Peterhead stod att förfoga öfver, var utkommenderad för att upprätthålla ordningen, men eftersom den strejkande hopen var så stor, så kunde ej ordning upprätthållas*¹, så konsuln m. fl. af stadens myndigheter och äfven lastemottagaren rådde fartygen, nemligen Gylfe och Dagmar, till att hala ut ur hamnen. Så i fara för lif och fartyg och last riskerades ej att kvarligga öfver natten. Fick så order af lastemottagaren att returnera tillbaka till Uddevalla.» — I den sjöförklaring, som upptogs den 9 augusti, berättade kapten Gillholm vidare, att han den 2 augusti, kl. 12,³⁰ e. m., kallats till firman Leask & C:os mäklarekontor genom ett firmans ombud och en poliskonstapel, hvilka jemväl åtföljde Gillholm genom den lärmande folkhopen till mäklaren, hos hvilken kapten Christofferson då jemväl befann sig; att mäklaren vid detta tillfälle uppgaf, att han förut samma dag varit närvarande vid ett sammanträde af magistratens ledamöter, vid hvilket sammanträde magistraten beslutat att uppmana Gillholm och Christofferson att med sina fartyg och deras laster afgå från staden; att härunder några personer af den utanför väntande upproriska folkskaran inkommit på mäklarekontoret och tillkännagifvit, att, om ej de begge kaptenerna voro färdiga att aflägsna sig derifrån, de skulle med våld drivas ut; att mäklaren då förklarar, att han ej kunde lemna något

¹ I herr utrikesministerns uti Post- och Inrikes Tidningar offentliggjorda anförande till protokollet i ministeriel konselj den 2 februari uppgifves, att »från fartyget Gylfe gjordes ingen framställning om hjälp hvarken till vicekonsuln eller till myndigheterna.»

skydd och uppmanat kaptenerna att afresa med sina fartyg; att Gillholm derefter begifvit sig till svenske och norske vice konsuln i Peterhead, *hvilken tillkännagaf, att polisstyrkan i staden icke vore tillräcklig att lemnafartygen skydd* mot det upproriska folket, och därför rådde kapten Gillholm att afresa från staden med sitt fartyg och dess last; att ett dylikt råd jemväl lemnades af firman Falkenberg & Dienesmann, som, enligt uppgift, var lastemottagare och hvilken firma förklarade sig villig att betala fartyget dess frakt; att i följd häraf, och då kaptenen Gillholm icke fann någon utväg att få lasten lossad, han beslöt, för att skydda lif, fartyg och last, att afresa från staden.

Styrmannen C. J. Johansson vitsordade kaptenens uppgifter och förklarade sin mening vara, att lasten ej kunde lossas utan fara för besättningens lif samt för fartyget och dess last; båtsmannen Vesterlind vittnade att han den 2 augusti hörde folkmassan hotfullt ropa, att den skulle sätta eld på Gylfe och dess last samt slå ihjel besättningen, om ej fartyget före natten lemnade staden.

Den uppfattning af våldsamheternas verkliga beskaffenhet, som dessa vittnesmål föranleda, bekräftas till fullo af följande meddelanden från herr Lüders samt herrar Falkenberg och Dienesmann till herr Thorburn i Uddevalla:

Herr Lüders telegraferar den 4 augusti, att han beordrat Dagmar att återvända, emedan han »tvangs af mobben och var i personlig fara». Herr Falkenberg & Dienesmann skrifva samma dag till herr Thorburn, att de »nödgate» att sända Gylfe tillbaka, i ty att de varit i »lifs fara», då de upproriske angrepo deras hus, att »polisen ej hade tillräcklig styrka att skydda lossningen», och att de »voro lemnade i den rasande mobbens våld.» Herr Lüders skrifer den 5 augusti till herr Thorburn, att om han »insisterat» på lossning af Dagnars last, Peterheads myndigheter »*måhända*» skulle hafva tillkallat tillräcklig styrka polis och soldater, men att enligt hans och andras mening resultatet deraf skulle hafva blifvit »ett lokalt inbördes krig», samt att han och andra, intill dess nödig väpnad styrka anländt, skulle hafva befunnit sig i personlig fara, och denna blifvit likadan igen, så snart efter lossningen den extra polisstyrkan åter lemnat platsen. »Faktum är», fortsätter han, »att jag och min agent herr Schultze voro *skrämda* och *tvungna* att handla så, som vi gjorde, af en hotande, upprorisk mob.» Han säger också, att provosten Smiths till sekreteraren för Skotland och till utgifvaren af en tidning i Aberdeen meddelade upplysningar äro mycket origtiga, i ty att »det är ett nonsens att säga att intet försök gjordes att föra tunnorna i land», eftersom ju ångaren af de upproriska lösgjordes från kajen och kom i drift i hamnen.

Trots den knapphändighet, hvartill herr utrikesministern ansett sig böra inskränka sin redogörelse, har der funnits utrymme för upprepande icke mindre än *fyra* gånger af herr Lüders' förklaring eller medgifvande vid det förhör, hvarom vidare här nedan, att han visste, att skydd kunnat erhållas, om han bestämt sig för att lossa lasten. Hvad detta medgifvande i sjelfva verket innebär och hvad det rätteligen betyder, torde af det redan anförda framgå tydligt nog, men belyses ytterligare af protokollet öfver det officiella förhöret, hvartill jag i det följande återkommer.

Här torde ej böra lemnas å sido, att detta herr Lüders' yttrande, som ej lärer böra lösryckas ur sitt sammanhang med hans utlåtelse om påföljden af ett försök att lossa lasten under skydd af polis, derest sådant »måhända» kunnat erhållas, af herr utrikesministern användts såsom motiv för påståendet, att »ersättningsanspråk mot storbritanniska regeringen icke kunna göras gällande.» Äro således svenska undersätars traktatsenliga rättigheters giltighet i England, för hvilkas skyddande svenska fartygsbefälhafvare och svensk-norsk konsulatmyndighet äskat skydd af vederbörande auktoriteter, beroende deraf, huruvida en i England bosatt lastemottagare äfven för sin del »insisterar» uppå att det äskade skyddet skall lemnas? Att det någonsin skulle kunna falla den storbritanniska regeringen in att låta denna absolut nya folkrätts-sats få gälla, derest den en gång skulle t. ex. i Sverige åberopas mot storbritanniska undersätars, lärer ingen föreställa sig. Och att den öfver hufvud taget skulle vinna något erkännande i annan måtto, än såsom ett eventuellt verksamt vapen *mot svenska undersätars anspråk*, är föga antagligt, ehuru vårt utrikesdepartement trott sig ega auktoritet nog att proklamera den såsom allmängiltig.

Det är sant, att herr Lüders i bref till herr Thorburn den 5 augusti uttalar den åsigten, att Thorburn »näppeligen eger god *laglig* reklamation mot Peterhead-myndigheterna», ett yttrande som herr utrikesministern återgifver, såsom hade han härmed åberopat en auktoritet, mot hvilkens ord hvarje invändning vore onyttig, — hvarvid jag blott erinrar om det som nyss anfördes, att nemligen svenska undersätars rättigheter i England ej äro beroende af herr Lüders' underlåtenhet att »insistera» på en åtgärd, som han, om den vidtoges, befarade skola leda till ett »lokalt inbördes krig». Men detta bref och andra yttranden af herr Lüders röja blott alltför tydligt, att han, i sitt eget personliga intresse, afstyrkte reklamationer mot myndigheterna på en ort, der han sjelf drifver affärsverksamhet och under några dagars lopp befunnit sig i en mycket svår och farlig belägenhet.

Likväl betviflade icke herr Lüders — om man nu, enligt herr utrikesministerns föredöme, skall betrakta honom såsom en auktoritet — att

de svenske undersåtar, hvilkas rätt blifvit kränkt, verkligen egde giltiga ersättningsanspråk att göra gällande. Det är skada, att herr utrikesministern icke haft plats för ens en antydning om herr Lüders och andras samstämmade åsigt i detta afseende. Redan i telegram af 4 augusti förmåler Lüders, att enligt juristernas mening ersättningsanspråken borde framställas genom svenska utrikesdepartementet, och att »goda utsigter» vore förhanden. I det af herr utrikesministern citerade brefvet af 5 augusti från herr Lüders till herr Thorburn säger Lüders, att hans juridiska rådgifvare åt honom uppsatt ett bref, som han just stod i begrepp att aflåta till myndigheterna i Peterhead, och deri skadeståndsanspråken upptogos (för Dagmar) till £ 363. 14. 2, men att, då han ej väntar att få beloppet ersatt utan diplomatisk intervention, han ville uppmana Thorburn att så fort som möjligt påkalla sin regerings bistånd hos den engelska — tilläggande brefskrifvaren, att hans juridiska rådgifvare hyste de bästa förhoppningar, att herr Thorburn på den vägen skulle röna framgång. I bref af den 4 augusti tillstyrka också herrarna Falkenberg & Dienesmann, att skadeståndsanspråken måtte framställas genom svenska utrikesdepartementet, och de upprepa i bref af den 5 augusti samma råd i enlighet med en af dem rådfrågad advokats utlåtande, som erinrat, att den diplomatiska reklamationsvägen vore indicerad, alldenstund våld föröfvats mot svenska fartyg, hvilka på grund af gällande handelstraktat bort få påräkna skydd. I bref till herr Thorburn af 25 augusti yttrar herr Lüders, att han »eger goda skäl att tro, det engelska regeringen skall godtgöra Thorburns förlust».

Det redan citerade yttrandet i herr utrikesministerns meranämnda anförande, att kaptenen och besättningen på Dagmar blefvo »mycket *skrämda*, emedan de *ansågo* sig vara i lifsfara», synes antyda, att skrämseln var omotiverad och faran ringa; och möjligtvis skola de, som inhemta sin kunskap om dessa tilldragelser blott ur det genom sin förvånande ofullständighet i viktiga afseenden vilseledande anförandet förledas till denna slutsats. En annan uppfattning läser emellertid påtvinga sig hvar och en som, utan förutfattad afsigt att i alla händelser godkänna det engelska utrikesministeriets officiella uttalande i ämnet, tager kännedom om de *ovederlagda* uppgifterna i de svenska kaptenernas sjöförklaringar och öfriga här ofvan refererade meddelanden. Att den, som i lugn och ro läser beskrifningen om fara, för hvilken *en annan* varit ntsatt, ej deraf röner samma intryck, är lika naturligt, som det är oberättigadt att därför underskatta den. Har man ofvanstående berättelser i minne, bör man ej känna sig frestad att förvånas öfver mr Leasks vittnesmål — då denne yttrar om Dagmars befälhafvare: »Han var glad att få begifva sig hvart det skulle vara, hellre än stanna i Peterhead. Han sade, att om detta beteende upp-

repades, det komme att taga lifvet af hans hustru» — eller att med en axelryckning omtala den skrämnel, som Dagmars befälhafvare och besättning i sanning ej behöfva blygas för att kännas vid.

I herr utrikesministerns anförande till det ministeriella protokollet den 2 februari yttras,

att Lüders (lastemottagaren, som från Fraserburgh anländt till Peterhead) »gjorde ingen anhållan om polishjelp»,

att från fartyget Gylfe »gjordes ingen framställning om hjelp hvarken till vicekonsulatet eller till myndigheterna»¹, hvarjemte herr utrikesministern blott med mycken tvekan uttalar den förmodan, att möjligen »icke *all* anledning torde saknas till anmärkning mot Peterheadpolisens förhållande under folkhopens försök att föra fartyget Dagmar ur stadens hamn».

Då herr utrikesministern påtagligen lägger stor vikt på det förmenta förhållandet, att skydd mot våldet icke *begärts*, torde få erinras, att det är en hittills okänd rättsgrundsats, att ordningsmagtens skyldighet att ingripa till afstyrande af våld mot person och egendom, som föröfvas under dess ögon, skulle vara beroende af en anhållan om bistånd från den, som är föremål för våldet och ofta, just i följd deraf, urståndsatt att framställa en sådan anhållan. Denna skyldighet lärer väl vara sjelffallen, och man har ej veterligen förr drifvit den läran, att den skulle vara mindre giltig med hänsyn till i lofliga ärenden stadda utländingar än mot eget lands medborgare. Men äfven om i England svenska undersåtars anspråk på ordningsmagtens skydd skulle vara beroende af, att de bedja om bistånd — ett vilkor, som ganska visst engelska undersåtar icke äro underkastade i Sverige — så förhåller det sig faktiskt *icke* så, att af dem, som voro utsatta för våldsamheterna, eller af andra på deras vägnar, ingen framställning om skydd och hjelp gjordes. Oafsedt hvad kaptenernas sjöförklaringar i detta afseende upplysa, innehålla andra till utskottet öfverlemnade handlingar härom fullständig bevisning.

Till tjenstförrättande svensk-norske konsuln i Leith, herr Tornöes bref till utrikesministern äro i afskrift bilagda

telegram af 2 augusti till konsul Tornöe från svensk-norske vicekonsuln i Peterhead, herr William Boyd, af innehåll att denne gjort framställning om förstärkt polishjelp för händelse af behof,

bref från Dagmars befälhafvare till vicekonsuln i Peterhead med anhållan om »skydd»,

en af vicekonsulns vikarie, herr Robert Gray, undertecknad »note» af innehåll, att kapten Christoffersons nämnda bref aflemnades genom Dagmars

¹ Att denna uppgift strider mot kapten Gillholms sjöförklaring, är redan anmärkt.

styrman å vicekonsulns kontor den 1 augusti. kl. 3,³⁰ e. m.; att herr Gray då först begaf sig till polisbyrån, som befans vara stängd, derefter till södra hamnen, der han träffade polisinspektören Hendry och meddelade honom, att det vore »nödvändigt att genast förskaffa förstärkt polishjelp»; att han derpå begaf sig till herr Leasks kontor, der han erhöll det medmeddelandet, att lossningen skulle ega rum, derest polisen vore i stånd att beherrska orostiftarne; att han strax derefter uti inspektören Hendrys närvaro inför baillie Mitchell, som i provostens frånvaro fungerade såsom »chief magistrate», »upprepade sin anhållan om tillräckligt polisskydd»,

telegram af 2 augusti från vicekonsuln i Peterhead till County chief constable i Aberdeen, med underrättelse att våld föröfvats mot svenskt fartyg, att ytterligare oordning och våld kunde befaras, att polisstyrkan ej vore tillräcklig, på hvilket allt telegramafsändaren fäste vederbörandes »allvarliga uppmärksamhet».

I bref till tjänstförrättande konsuln i Leith, dateradt den 4 augusti, meddelar vicekonsuln i Peterhead vidare, att han den 2 augusti från the town clerk i Peterhead mottagit ett bref, åtföljdt utaf afskrift af dennes bref till herrar Schulze & Helfft med anhållan, att firman måtte »underätta vederbörande, innan de försökte att lossa lasten, på det att den polisförstärkning kunde anskaffas, som blefve behöflig». Vicekonsuln anmärker, att han ej inser skälen, hvarför detta meddelande gjordes till honom, samt att det egde rum, *sedan* han erfarit att »de två svenska fartygen lemnat hamnen och afseglat». Han tillägger slutligen, att hans anhållan hos grefskapsmyndigheterna om förstärkt polishjelp lemnats *obesvarad*.

För den händelse, att omdömet om vederbörande myndigheters tillvägagående verkligen bör bero af svaret på den frågan, huruvida de, mot hvilka våldet föröfvats, anhållit om det bistånd och det skydd, hvarå de äfven dessförutan egde giltigt anspråk, så läser det följaktligen vara ådaga-lagdt, att i detta afseende ingenting af dem försumrats. Också har tjänstförrättande svensk-norske konsuln i Leith ej funnit sig hafva anledning till sådan tvekan, som herr utrikesministern röjer, angående rätta domen öfver polisens beteende. Konsuln yttrar nemligen i sin förut omnämnda, efter undersökning å ort och ställe utarbetade rapport, att »det kan för visso icke sägas, att polismyndigheterna uppfyllde sina skyldigheter med hänsyn till skyddande af en annan vänskaplig nations undersåtar och egen-dom». Han tillägger följande anmärkningsvärda ord, för hvilka — liksom för så många andra märkliga yttranden — utrymme beklagligtvis saknats i herr utrikesministerns anförande till det ministeriella protokollet: »det måste anses för erkändt, att ett sådant skandalöst beteende, som ofvan beskrifvits, icke

skulle hafva antagit sådana dimensioner, om icke alla de i affären direkt intresserade varit utländingar».

Sedan sekreteraren för Skotland den 8 augusti gifvit befallning om undersökning rörande de i Peterhead timade händelser, företogs inför sheriffen i Aberdeen herr J. Guthrie Smith och i närvaro af flere officiella personer den 18 augusti ett förhör. Den officiella redogörelsen för detta förhör föreligger, bland de utskottet meddelade handlingar, i två exemplar, båda af Foreign office meddelade svensk-norska legationen, det ena tryckt den $\frac{1}{9}$, 1893, det andra den $\frac{30}{9}$, 1893. Det senare betecknas såsom den »korrigerade» officiella rapporten om det af sheriffen i Aberdeen hållna förhöret och skulle, enligt anmodan från Foreign office, »substitueras» för det förra, hvilket nu, ehuru lika officiellt öfverlemnadt, betecknades såsom ett — korrekturafdrag!. Bland de genom korrigeringsåtgärder tillkomna skiljaktigheterna märkes kursiveringen af vissa delar af herr Lüders' vittnesmål, hvilka, såsom redan är antydt, blifva användbara och förmånliga för den officielt-engelska framställningen af saken, om och endast om man lägger all vikt på de delarne af hans yttrande, men lemnar de öfriga å sido.

Ifrågavarande redogörelse för den officiella undersökningen inledes af en skrifvelse från undersökningsförrättaren, sheriffen Smith. Efter att hafva med mycket lätt hand berört »Dagmars» första äfventyr (i Fraserburgh) — vid fartygets ankomst till Fraserburgh den $\frac{29}{7}$, säger han, yppades bland tunnbindarne »a strong feeling» — konstaterar han, att uppträderna i Peterhead den 1 augusti hade gjort det fullkomligt tydligt, att lossning af lasten ej kunde verkställas »utau betydlig ökning af den vanliga polisstyrkan». Under fisketiden består polisstyrkan i Peterhead af en inspektör, en sergeant och nio konstaplar, »en styrka alldeles otillräcklig att hämma ett allvarsamt tumult». Men grefskapets chief constable har förklarat, att, »om han blifvit anmodad», han inom några timmar skulle hafva kunnat ställa till förfogande femtio man af staden Aberdeens polis och femtio från angränsande delar af grefskapet, hvilken styrka jemte Peterheads polis skulle hafva varit fullt tillräcklig att förekomma oroligheter, och att sannolikt genast vid dess uppträdande intet vidare motstånd skulle hafva försökts. Också ville en ledamot af lokalstyrelsen, baillie Mitchell, att man skulle anskaffa en för ordningens upprätthållande tillräcklig styrka och sätta lastemottagarne i stånd att »handla så, som de ansåge lämpligt». Hvarför gick man då ej till väga på det sättet? Sheriffen svarar, att Mitchells mening väl »i allmänhet» anvisar den rätta vägen, men att i det föreliggande fallet saken, närmare besedd, ställer sig annorlunda. Ty en strejk af de qvinnor, som gäla fisken och packa den för export, skulle vid fiskesäsongens höjdpunkt hafva ådragit »samhället och

särskildt salteriidkarne» enorm förlust. Härefter sammanfattar sheriffen sin åsigt i följande förvånansvärda satser:

att intet kan läggas lokalpolisen till last,

att grefskapsmyndigheterna voro beredda att förskaffa allt erforderligt skydd,

att stadsmyndigheterna härom underrättade fartygens konsignatärer, att fartygens återvändande var en »frivillig» åtgärd på befallning af dem, till hvilka de voro adresserade,

och att konsignatärerna gjorde så, dels för att återställa lugnet bland allmänheten, dels för att hindra arbetarne i salterierna att nedlägga arbetet.

Af protokollet öfver förhöret — som sheriffen öppnade med ett tal, deri han om det »skandalösa anfallet» på de svenska fartygen, yttrade, att »ingenting mera vettlöst eller ytterligt laglöst kan tänkas» — inhämtas:

James Mc Combie (salteriidkare, Peterhead) vittnar, att »det var alldeles omöjligt att försöka lossa tunnorna», att »intet enda försök gjordes att häkta någon» af dem, som deltog i angreppet, ehuru polisen hade godt tillfälle att se, hvilka föröfvade våldet, att om polisen gjort hvad han anser hafva varit dess pligt, eller om lokalstyrelsen gifvit den befallning att göra sin skyldighet, den skulle hafva hämmat upploppet genom att arrestera ledarne, men att emellertid ingen häktning egde rum förr än några dagar efteråt, samt slutligen att, om man hindrat våldet mot fartygen, det icke skulle hafva blifvit någon strike. På frågor, som till honom ställdes af Mitchell (burgh fiscal) och Martin (town clerk), om han till den förre gjort någon framställning eller till honom eller polis anført klagomål, eller påkallat lokalstyrelsens (the magistrates') uppmärksamhet på hvad som skedde, svarade han: »Nej, det var alldeles onödigt; polisen var der och såg hvad som skedde. — Stadens styresmän voro der. Hade de gjort sin pligt, så kunde de med ens hafva hämmat det, men de läto det ske».

Edward Lüders (commission agent, Peterhead) svarade på frågan, om magistratspersonerna rådde honom att skicka lasten tillbaka, att de ej precis gifvo detta »råd», men att det syntes vara deras önskan, och att t. ex. Carnegie (en af baillies) väl icke »rådde» honom till det men sade att »det var hans mening att det vore bäst». Nere vid hamnen hade Lüders varit föremål för personliga hotelser. Somliga sade: »Slå honom», andra: »Kasta honom i hamnen».

Sheriffen ledde förhöret med de inkallade *utländingarna* på ett helt annat sätt än med dem, som äro *engelsmän*. Medan de senare, såsom Mc Combie, fritt fingo säga synnerligen misshagliga saker, snästes de förra på ett sätt, som knappt kan undgå att väcka något tvivel om opartisk-

heten hos undersökningens ledare. När Lüders sade, att han fruktat för »blodsutgjutelse», tillrättavisades han med den frågan, om han ansåge »detta land» och dess »lag» så svaga att, såsom Lüders yttrat, »tunnbindarne hade herraväldet i staden», och på detta sätt framtvings svaret, att naturligtvis lagens vilja skulle hafva kunnat med magt göras gällande (be enforced).

Max Schultze (sillhandlare, Peterhead, till hvilken Lüders konsignerat Dagnars last, då den ej kunnat lossas i Fraserburgh med anledning af dervarande tunnbindares fiendtliga hållning) började med den bekännelsen, att han var rädd för att yttra något som »komme i bladen», ty »sade han något som misshagade befolkningen, så skulle han komma i samma belägenhet som den 1 augusti», hvartill sheriffen genmälte, att han ej kunde fästa afseende vid denna invändning, tilläggande det i betraktande af omständigheter mera väklingande än värdefulla löftet, att vittnet »ej af sådan anledning behöfde hysa någon fruktan».

Fogande sig efter detta förständigande berättade Schultze, att på onsdagen den 2 augusti »mobben» samlades vid hans bostad och begärde att han skulle betala »Dagnars» frakt, emedan kaptenen ej ville afresa utan att ha fått frakten betald, att han då till en af tunnbindarne lemnade en anvisning å 112 £ 10 sh., att han fick den tillbaka, men i stället måste utfärda en ny å mer än dubbla beloppet, eller 263 £ och några shillings (hvarmed äfven returfrakten ersattes). Sheriffen frågade, om han gjorde det »frivilligt i följd af fruktan för mobben»¹, hvartill herr Schultze genmälte, att det »är en svår fråga för mig att besvara, efter som jag i alla händelser måste betala». Hvad skulle följderna hafva blifvit — fortsatte sheriffen — om Ni vägrat? »Jag kan ej veta. Utan tvifvel skulle följderna hafva blifvit allvarsamma i den ställning, hvori jag befann mig. Der fans ingen polisman i närheten af mitt hus. Jag var helt och hållet lemnad åt mig sjelf, och hvad skulle jag göra? Jag hade intet val. Der voro 1,000 personer framför huset. — Jag mottog brefvet från town clerk, efter att allt var öfver. Det var sedan jag lemnat anvisningen. Jag mottog det o. kl. 4 eller 5».

¹ »Gaf Ni anvisningen frivilligt på grund af Er fruktan för mobben?» (Did you give this cheque voluntarily on account of your fear of the mob?) — den undersökningsförrättande sheriffens fråga har verkligen denna otroliga lydelse, som — jemte vissa andra frågor — karakteriserar på samma gång hans bemödande att åt de svenska fartygens afsegling från Peterhead gifva skenet af den fullständigaste, ej af något hot, någon fara eller något tvång påverkade *frivillighet*, och den anda, hvori förhöret med de i saken intresserade *utländingarna* leddes.

William Hutchison Leask (skeppsmäklare, Peterhead) hade först sedan allt var arrangeradt fått bref från town clerk med afskrift af densammes bref till herrar Schultze & Helfft, deri lokalstyrelsen, »med hänsyn till upphetsningen bland tunnbindarne», begärde underrättelse på förhand, innan man försökte att lossa lasten, detta i afsigt att »förskaffa den ytterligare polisstyrka som vore nödig».

G. Birnie (hamnmästare, Peterhead) förklarade sig ej kunna inse, att det fans något hinder mot att lossa. — Poliskonstapeln *G. Adam* hyste samma mening. — Konstapeln *A. Thom* kunde ej begripa hvad som skrämt kaptenens hustru, trodde ej att — andra dagen — försök att lossa skulle hafva orsakat upplopp, men tillägger också, att utan ökad polisstyrka lossningen ej kunnat ega rum. — Polissergeanten *G. H. Robb* kunde lika litet se något hinder mot lossning. Men om hopen gjort motstånd, hade Ni då tillräcklig styrka för att skydda fartyget? »Nej». — *J. Hendry* (polisinspektör, Peterhead) hade kommit tillstädes, när oväsendet var förbi. Strax derefter råkade han svensk-norske vicekonsulns vikarie, herr Gray, hvilken hade för afsigt att låta lossa lasten och därför uppmanade honom att begära förstärkning. Hendry svarade, att han ej egde att göra det, men skulle vända sig till stadsstyrelsen. Han träffade derpå baillie Mitchell, för hvilken han nämnde Grays önskan, och hvilkens samtycke han fick. De följdes derefter åt till town clerks kontor, der de gemensamt under-tecknade en anhällan till stadsstyrelsen om förstärkt polishjelp. En annan af stadens baillies, Ross, godkände den, men den tredje, Carnegie, vägrade under förebärande, att herr Schultze ej önskade lossning af lasten, samt föreslog i stället, att ett magistratsmöte skulle hållas kl. 5. Det egde också rum, och beslöt — intet annat än att ett nytt möte skulle hållas följande förmiddag, då provosten, som för tillfället var borta, kunde komma tillstädes. Innan Mitchell (tjenstgörande town clerk) på onsdagsförmiddagen begaf sig till detta möte, träffade han svensk-norske konsuln, som sade honom, att man ville lossa, men att tillräckligt polisskydd ej fans, och att han, vicekonsuln, telegraferat till grefskapets chief constable om förstärkning. Vid mötet förklarade väl provosten att, i händelse af motstånd mot lossningen, polisstyrkan ej vore tillräcklig, och att han, om man insisterade på lossning, skulle skaffa förstärkning, hvartill han dock behöfde någon »tid»; men tillade, att detta var — obehöfligt, emedan den vid mötet närvarande Lüders sagt, att han ville betala 20 £ till tunnbindare-associationen och låta fartyget gå ut på redden.

Då *Lüders* i ett ytterligare vittnesmål yttrade, att han »delvis» latit sig bestämmas af farhågan att se stadens handel förlamad, sökte sheriffen pressa honom att medgifva, att han alls icke påverkats af någon fruktan

för »lugnets störande». Lüders sökte väl hålla i sig, sägande att han ej velat bära något ansvar för möjliga oroligheter. Men då anslog sheriffen åter den ton, han valt för att i kritiska ögonblick imponera på utlänningarna. Tviflade — frågar han — tviflade Ni på, att myndigheterna kunde skydda Er? Lüders vågade tydligen icke svara ja, utan medgaf, att »detta land» naturligtvis var starkt nog att på längden få bugt på »ett lokalt störande af lugnet». Sheriffen: »Här kommer intet på längden i fråga». Lüders: »Det kunde väl räcka en dag eller två, så vidt jag förstod». Sheriffen: »Hvad för slag? Det skulle ej räckt fem minuter». Lüders invände, att det väl ej kunnat ske, med mindre extra polis anskaffades från Aberdeen. Sheriffen: »Det angick ej Er!» — Och på detta sätt, med dessa förbehåll, pinas slutligen fram det medgifvandet af Lüders, att lasten kunnat lossas, om han velat tilltvinga sig det (Yes, if I had enforced it).

Svensk-norske vicekonsulns kompanjon och vikarie *Gray* vittnade, att genom »Dagmars» styrman och mäklare (*Leask*) begäran om bistånd med anledning af upploppet framstälts till vicekonsulatet, att han af polisinspektören *Hendry* begärt polisförstärkning, och att han, sedan *Leask* sagt, att han ville lossa (det var fram på eftermiddagen den 1 augusti), till *Mitchell* upprepat samma anhållan.

John Mitchell (senior baillie i Peterhead) bekräftar att *Gray*, såsom representant för vicekonsuln, sagt honom att man ville lossa, hvarför *M.* vändt sig till *Hendry*, som förklarar sig anse polisstyrkan otillräcklig; båda hade därför förenat sig om den här ofvan i *Hendrys* vittnesmål omtalade framställningen till stadsstyrelsen. Han bekräftar också, att vid dess möte å e. m. den 1 augusti ingen åtgärd beslöts. Och om förmiddagsmötet följande dag inhemtar man af hans berättelse, att vederbörande då inskränkte sig till erkännandet af sin »förpligtelse» att lemna »fullt skydd». Lüders blef skrämde af »processionen» (arbetarnes promenad genom gatorna). »Dessa tyskar låta mycket lätt skrämna sig». Ytterligare ljus sprider han öfver den passivitet in praxi, som gör detta teoretiska erkännande så onyttigt och på samma gång påtrycker det en pregel af skrymteri, när han omtalar, att till Lüders, som infann sig vid förmiddagsmötet, framställdes följande fråga: »Vi höra, att Ni just nu har i hamnen en last eller två af tunnor. Har Ni något förslag att göra oss med anledning häraf?» Lüders skulle uppenbarligen derigenom, att den erkända skyldigheten att skydda honom stannade vid blotta ord, förmås att begripa, att han borde ikläda sitt görande och låtande det för vederbörande så önskvärda skenet af ett frivilligt initiativ — som sedermera kunde åberopas mot honom. Också tvekade ej

John Smith (provost i Peterhead) att ej blott upprepa det obligata »vi voro färdiga och villiga» att, efter några timmars varsel, lemna allt

nödigt bistånd för lossningen, utan ock omtala, att ingen blef mer »öfverraskad» än han och hans embetsbröder, när de fingo den öfvermåttan märkvärdiga underrättelsen, att fartygen skickats bort. Han vidgick emellertid, att han ansåg den i Peterhead befintliga polisstyrkan »absolut otillräcklig att dämpa ett upplopp».

Major *Gordon* (chief constable i Aberdeenshire) förklarade, att han varit i tillfälle att lemna fullt tillräcklig polishjelp. Hade vederbörande begärt den på f. m. den 2 augusti, kunde förstärkning å 40 till 50 man ha anländt från Aberdeen kl. 2, och ytterligare 50 man kl. 6.

Charles Carnegie (baillie i Peterhead) bekräftar, att å eftermiddagsmötet ingen åtgärd beslöts, och att man å mötet följande dag ej fann skäl att anskaffa någon förstärkning, hvaremot man då »erkände sin ansvars skyldighet», derest lösning önskades.

H. B. Mitchell hade på det till honom, i egenskap af stadsstyrelsens »juridiske rådgifvare», af provosten under förmiddagsmötet ställda spörsmålet, hvad vederbörandes skyldighet vore, svarat, att det var deras pligt att skydda lossningen. Huruvida och när erkännandet af denna pligt borde öfvergå från ord till handling, derom upplyser han icke att han uttalat sig.

Hersch Dienesmann (firma Dienesmann & Falkenberg): Till honom var »Gylfes» last konsignerad, och han hade sålt den till åtskilliga salteri idkare, hvilka sjelfva skulle lossa tunnorna, men ej gjorde det: »de sade alla, att det var omöjligt». Han hade ej sett, hvad som tilldrog sig vid hamnen, men af kaptenen hört, att det kastades sten mot honom och besättningen, samt att förtöjningarna lossades tre gånger. En deputation från salteri idkare, som ej hörde till köparne af Gylfes last, kom och bad firman att skicka bort fartyget, emedan deras sill eljest skulle blifva förderfvad: de fruktade strejk, om lossning egde rum. De upproriske använde ett annat öfvertagningsmedel: »vårt hus var omgifvet af mobben, och vi kunde ej komma ut». Så förmåddes de att betala kaptenen 160 £ i frakt och låta fartyget afgå.

Sitt antagna system trogen, sökte sheriffen att afpressa vittnet ytterranden, hvilka kunde tydas såsom ett erkännande, att alls ingen fara varit på färde, och beslutet att hemsända fartyget den mest frivilliga bland alla otvungna handlingar. När Dienesmann säger, att lossning ej kunde ske, emedan polisstyrkan var otillräcklig, genmäler sheriffen: »Aberdeenshire är ett stort grefskap». Dienesmann: Kanske, jag vet icke. Sheriffen: I Aberdeen finnas 150 män, af hvilka en stor del kunde komma med nästa tåg. Dienesmann: Vi fingo ej hit dem. Sheriffen: Emedan Ni ej begärde dem. Dienesmann: Det var ej vår sak, vi hade ej att lossa tunnorna. Sheriffen: Hvarför begärde ej salteri idkarne skydd? Dienesmann: Deras mening var, att

att skydd ej kunnat lemnas dem. Sheriffen: Var Ni ej skyldig att leverera (tunnorna) till salteriidkarne? Dienesmann: Jo, vi voro skyldiga att bringa fartyget in i hamnen, men de hade att lossa. Sheriffen: Hur kom Ni att skicka bort fartyget? Dienesmann: Emedan salteriidkarne begärde det. Sheriffen: Men ingen af dem hade köpt lasten. Hvad rätt hade Ni att skicka bort fartyget utan köparnes samtycke? Dienesmann: Vi skickade bud till köparne, och de svarade: »Vi kunna ej taga dem». Det var deras sak att föra lasten i land. Sheriffen, besluten att intervertera rolerna och placera vittnet på de anklagades bänk, upprepar den redan besvarade frågan: Hur kom Ni att skicka bort fartygen utan samtycke af dem, som köpt lasten? Dienesmann upprepar också: De sade, vi *kunna* ej föra en tunna i land, emedan tunnbindarne ej skulle *tillåta* det. Sheriffen: Således(!) var det farhåga, att affärerna skulle rubbas genom tunnbindarnes strejk, men icke(!) att lugnet skulle bli stördt? Dienesmann upprepar: De sade, att mobben på kajerna ej komme att tillåta lossning. Sheriffen: Polisen skulle hafva skyddat Er. Uppenbarligen var för Er och köparne strejken mera allvarsam, än frågan om lugnets bibehållande? Dienesmann: De voro rädda för mobben, oafsedt strejken. Sheriffen: Qvinnorna sympatiserade med tunnbindarne; salterierna berodde af qvinnorna, för att få fisken gällad; hade qvinnorna strejkat jemte tunnbindarne, så kunde arbetet fått inställas? Dienesmann: Det var ett af skälen. Sheriffen: Var det hufvudskälet? Dienesmann: Det var ett af skälen. Sheriffen: Var det ej hufvudskälet? Dienesmann: Jo. Sheriffen: Då har Ni utan skäl tadlat polisen och auktoriteterna. Dienesmann: Det har jag aldrig gjort. Sheriffen: Men Ni visste, att de hela tiden voro villiga att gifva Er det skydd, Ni begärde? Dienesmann: Salteriidkarne sade, att polisen var otillräcklig. Sheriffen: Om *Ni säger*, att *grefskapets polis(!)* var otillräcklig, så säger Ni hvad — jag vet ej är sant. Dienesmann: Jag menade Peterheads polis. Sheriffen: Ni begriper ej polissystemets natur; polisen i Peterhead är tillräcklig blott för vanliga fall, men hela grefskapets polis är användbar för skyddandet af Peterhead.

Sedan Sheriffen på detta sätt expedierat representanten för en utländsk och judisk firma, återtager han, i förhöret med egna landsmän, ett mera tillbörligt skick.

John Mair (salteriidkare) vittnade, att när han och öfrige deputerade kommo till »judarne, Dienesmann & Falkenberg», och klagade sin nöd, dessa behjertade deras svåra belägenhet »with perishable goods on hand». Och en annan salteriidkare

James S. Davidson fick också säga hvad han hade att säga, utan att blifva hutlad och hundsad. Hade man försökt — förklarade han —

att lossa tunnorna, så fans för visso intet till hinder för mobben att taga herraväldet i staden; »det skulle hafva varit ändamåslöst att göra motstånd mot en sådan mobb». Sheriffen: Men intet försök gjordes att leverera lasten? Davidson: De voro terroriserade. Hade jag varit i ett främmande land och inför samma förhållanden, skulle jag förmodligen hafva gjort samma uppoffringar. Sheriffen: Hvad kunde Ni mer begära, om bistånd erhållits inom 2, 3 timmar? Davidson: »Så vidt jag såg, gjordes aldrig något försök att bereda dem bistånd. Jag såg ej någon af lokalpolisen underlåta sin pligt, men det skulle ha varit vanvett af en så liten styrka att försöka motstå massan».

Om skadeståndsanspråken inhemtas af handlingarna följande:

A. Dagmars hufvudredare, hr Falck i Göteborg, upptager i sin till Kongl. Maj:t ingifna skrift af 18 augusti rederiets förlust till

- 1) Enligt uppgift från kaptenen en

dags uppehåll.....	180 kr.	
skadade trossar	100 kr.	
kol, olja och talg, som åtgått derigenom att ångaren måst ligga klar för hastig manöver	35 kr. 80 öre	315 kr. 80 öre.
- 2) Förlorad frakt i Fraserburgh derigenom att fartygets befälhafvare hindrades att fullgöra sina åtaganden enligt bifogade certeparti, genom hvilket ångaren var befraktad för 3,000 tunnor sill à 1 sk. 5. p. per tunna = £ 212,¹⁰..... 3,856 kr. 88 öre.
- 3) Eventuellt 100 £, derest rederiet blefve nödsakadt att, såsom skadestånd för underlåtet fullgörande af certepartiet, erlægga detta belopp, hvarom yrkande blifvit framställt.

I en senare skrift, af 22 augusti, nedsätter han reklamationen n:r 2) till 1,150 kronor, emedan »af befraktare i Peterhead uppburits 1,350 kr., äfvensom diverse kostnader icke behöft der förekomma, hvilka han högt beräknar till 1,356,⁰⁸». Deremot vidhöll han, utom post 1), äfven reklamationen under 3), emedan, äfven om det mot rederiet framställda yrkandet måhända ej skulle vid svensk domstol gillas, fartyget alltid stode i fara att, vid ankomst till engelsk hamn, blifva taget i beslag för detta kraf, då valet blefve mellan att antingen betala eller förlora en dyrbar tid och underkasta sig dyr rättegång vid engelsk domstol.

Sådana voro herr Falcks reklamationer enligt de utskottet meddelade handlingar. I herr utrikesministerns offentliggjorda anförande till det ministeriella protokollet heter det åter, att Falck blott »begärt ersättning af 100 kronor för en liggedag samt ett belopp af tillsamman 135 kr. 80 öre såsom ersättning för förlust af tvenne kapade kablar, beräknade till 100 kronor, samt för utgifter för kol och olja af 35 kronor 80 öre under den tid fartyget till följd af upploppet nödgades hålla maskinen i gång.» Falcks anspråk lära således hafva blifvit betydligt nedsatta under hvad hans skrift af 22 augusti utvisar; men när och af hvad anledning denna ytterligare reduktion af reklamanten anmälts, derom inhemtas af de meddelade handlingarna ingenting.

B. I en till Kongl. Maj:t stäld skrift, daterad den 21 augusti, beräknar befraktaren, herr D. Thorburn i Uddevalla, sina förluster under nedanstående tretton poster sålunda:

	£.	sh.	d.
1. Ombordförande af lasterna från tunnmagasinet å ångarne Dagmar och Gylfe: 5,710 tunnor à $\frac{1}{2}$ d. pr tunna	11	17	11
2. Affärsvinst å Gylfes last: 2,700 tunnor à 6 d.	67	10	
3. D:o å Dagmars last: 3,010 tunnor à 7 d.	87	15	10
4. D:o å Ottos last: 2,000 tunnor à $8\frac{1}{2}$ d.	70	16	8
5. Försämring af tunnorna enligt värdering	18	1	
6. Lossning af tunnorna och deras återförande till magasin: 5,710 tunnor à $\frac{3}{4}$ d.	17	16	$10\frac{1}{2}$
7. Dagmars frakt Uddevalla—Fraserburgh—Peterhead—Uddevalla: 3,010 tunnor à 1 sh. 9 d.	263	7	6
8. Dagmars liggedagar i Uddevalla: 4 dagar à £ 10	40		
9. Gylfes frakt Uddevalla—Peterhead och åter: 2,700 tunnor à 1 sh.	135		
10. Gylfes liggedagar i Uddevalla: 4 dagar à £ 10	40		
11. Kostnad och skada för egen affärsrörelse genom tidsspillan och besvär för denna sak	60		
12. Förlust af marknad i Skotland	1,000		
13. Arfvode för juridisk utredning m. m.	100		
£	1,912	5	$9\frac{1}{2}$

I en förteckningen åtföljande »utredning af skadeståndsanspråken» äro dessa antingen, der så kunnat ske, styrkta genom intyg eller ock förklarade genom angifvande af beräkningsgrunderna.

I en senare skrift, daterad den 5 oktober, har herr Thorburn tillkännagifvit, att han afstode från de under 2 och 9 upptagna reklamationsbeloppen, emedan han dämera erfarit, att »herrar Falkenberg och Dienesmann förklarar sig sjelfva villiga att lida denna förlust». Hvad åter vidkommer post n:r 7, frakten för Dagmar, hvarom herr utrikesministern i bref af 19 september till herr Thorburn yttrar, att då fraktbeloppen, enligt hvad handlingarna synas utvisa, »utbetalades i Peterhead af lastemottagarne», herr Thorburn »således åtminstone icke härigenom lidit någon förlust», så har herr Thorburn i nyssnämnda skrift, efter en redogörelse för den genom undersökningen konstaterade »sjelftagna jurisdiktion», hvarigenom de upproriske tvungo Lüders' af skräck förlamade agent Schultze att utgifva en anvisning å fraktbeloppet (263 £), upplyst, att *dessa penningar tillhörde herr Thorburn och utgjorde del af ett belopp, som herr Lüders för Thorburns räkning uppburit för en förut i Fraserburgh försäld last af tunnor, samt att herr Lüders, för att rädda sig sjelf och sin agent i Peterhead herr Schultze, lät utan Thorburns hörande utanordna dessa penningar.* Emellertid, och i strid med detta herr Thorburns meddelande till utrikesministern, säger herr ministern i den till svenska allmänhetens upplysning genom Post- och Inrikes Tidningar offentliggjorda delen af det ministeriella protokollet, att Lüders »beordrade fartyget att återvända till Uddevalla, *sedan han, efter det att kaptenerna vägrat resa utan betalning af returfrakten, betalt fartyget sådan frakt.*» Om herr utrikesministern antagit, att Posttidningens läsare skulle förstå, att detta betydde, att herr Lüders betalade frakten *med herr Thorburns penningar,* så har han tilltrött dem en med hans egen jemförlig förnåga att fatta diplomatisk tankegång och stil. Det för dem utan tvifvel smickrande i en sådan opinion på ett sådant håll uppväger dock näppeligen olägenheten af, att de genom framställningens knapphändighet blifvit vilseledda.

Det bör och nämnas, att herr Thorburn i sin till utrikesministern ställda skrift af den 5 oktober slutligen anhåller, att herr ministern måtte utverka vår regerings beslut att hos den engelska regeringen söka utfå »den ersättning för de lidna förlusterna, som efter pröfning af de särskilda reklamationsposterna *kan finnas skälig.*» Ehuru ansende sig vara i sin goda rätt med hänsyn till sina reklamationer, sådana de vidhöllos i skriften af den 5 oktober, har han sålunda tydligt nog förklarar sig beredd att se dem efter opartisk pröfning reducerade och att sjelf bära en del af den honom ådragna förlust, om han för en del finge ersättning. Härmed har

han antagligen åsyftat post 12 — förlust af marknad i Skotland. Visserligen har han i sin förklaring af de särskilda reklamationsposterna meddelat en mycket upplysande utredning af denna punkt¹, en utredning, som i hvarje fall lärer ådagalägga, att reklamationen för *loss of market* icke var ett anspråk å ersättning för imaginär skada — visserligen har han också i sin skrift af den 5 oktober framhållit, att, om än anspråk å ersättning för *lucrum cessans* ej i allmänhet erkännes i den svenska lagstiftningen, ett dylikt ersättningsanspråk är fullt enligt med engelsk rättsåskådning — och visserligen skulle herr utrikesministern i sin omfattande och nog-

¹ Herr Thorburn yttrar: »Att jag med full rätt kan tala om marknad i Skotland och kräva ersättning för den förlust deraf, som nu inträffat, tror jag mig kunna visa derigenom, att jag dels gjort hvad jag kunnat för att derstädes upparbeta marknad, samt att det under detta fiske, intilldess tumultet uppstod, visade sig, att detta, kommersielt sedt, fullkomligt lyckats. Arbetet på att vinna afsättning i Skotland har utförts derigenom att jag, som besökt skotska ostkustens fiskemedelpunkter, sedermera år från år genom muntliga och skriftliga meddelanden med skottar och andra intressenter samt genom fackpressen noga följt skotska fiskets vilkor och gång. Har förut vid olika tillfällen dit afskeppat några mindre laster tunnor. Jag har under de sista åren med fastadt afseende särskildt på eventuel tunnexport till Skotland ordnat min tillverkning så, att jag under juli och augusti månader varit forsedd med ett lämpligt lager af skotska tunnor. Då emellertid under de sista åren det skotska fisket ej varit så rikt, att någon brist på tunnor der uppstått, och då min tillverknings kvalitet ännu var mycket litet känd i Skotland, hade jag ännu icke fått tillfälle att skeppa någon afsevärd kvantitet dit. Att jag sålunda i det förflutna icke egt någon fastare fot i Skotland, torde dock icke minska mitt berättigande att räkna mig derstädes ega marknad. Att denna åsigt var grundad, torde bevisas *dels* derigenom, att skottarne voro tillfredsställda med de första 3 lasterna, hvilka de i sommar erhöles, så att jag på de 16 dagar, som föregingo tumultet i Peterhead, kunde sälja sex laster eller cirka 16,300 tunnor, och hade så godt som sålt tvenne till, och *dels* på ett indirekt sätt genom det mottagande, som Dagmar och Gylfe rönste af de skotska coopers, och *dels* derigenom att mitt sommarnettpris för sådana tunnor, såsom förut nämnts, utgör kr. 2,05 eller 2 sh. 2 d. f. o. b. i Uddevalla. Då frakt kan betingas à 6 pence pr tunna, blir sålunda det pris, till hvilket jag kan leverera tomtunor i Skotland, 2 sh. 8 d. Kostnadspriset för tomtunna af inhemsk tillverkning beräknas i Skotland gemenligen till 2 sh. 9 pence, och uppgår detsamma under en fiskeperiod till 3 sh., 3 sh. 6 pence och stundom högre.

Sådana priser skulle därför kunna bereda mig en extra förtjenst, öfver min ordinarie affärsvinst vid försäljning i Sverige, af respektive 1—4 eller ännu högre. Då sådana högre priser under denna månad rådt i Skotland, då jag hade 40,000 tunnor till, hvilka jag lämpligen kunnat afsätta i Skotland, då ensamt städerna Fraserburgh och Peterhead redan i medio af denna månad insaltat en kvantitet tunnor, som med högre antal än 50,000 öfverstiger deras insaltnings vid motsvarande tid förra året, då jag utom Fraserburgh och Peterhead jemväl hade korrespondens med andra fiskeplatser i Skotland, så anser jag mig med säkerhet kunna påstå, det jag under denna skotska fiskesäsongs kunnat sälja 40,000 tunnor till, med en medelförtjenst pr tunna af 6 pence, utgörande tillsammans £ 1,000. Ersättningsanspråken för förlorad marknad, hvilka ju billigtvis skulle kunnat sträcka sig öfver flere säsonger, torde därför icke vara för högt beräknade.»

granna kännedom om engelsk praxis uti internationella differenser af ifrågavarande slag helt säkert med största lätthet kunnat hemta teoretiskt oemotståndliga argument för äfven detta ersättningskraf. Men deraf följer dock icke, enligt min mening, att *det* kunde med någon utsigt till framgång göras, äfven om den, till hvilken det skulle riktas, varit någon annan regering än den storbritanniska.¹ Å andra sidan innebär dock ej denna åsigt eller detta medgifvande i afseende å en eller två reklamationspunkter, att äfven alla de andra borde kastas öfver bord, hvartill dock herr utrikesministern, utan att hafva framställt dem hos engelska regeringen, var besluten redan den 19 september, såsom hans skrivelser af sagda dag till herrar Thorburn och Falck utvisa.

I det offentliggjorda anförandet af herr utrikesministern till det ministeriella protokollet omtalas herr Thorburns ersättningsanspråk i de ordalagen, att Thorburn reklamerat en ersättning af omkring 1,700 £ för »förluster, som uppgifvits hafva blifvit en följd deraf att *fartygen skulle hafva blifvit nödsakade* att återvända utan att lossa». Då häraf möjligen skulle kunna dragas den, af herr utrikesministern naturligtvis ej afsedda, men genom tilliten till de förment väl afvägda uttrycken i en sådan handling förklarliga slutsatsen, att reklamationerna, med en obestyrkt faktisk uppgift till utgångspunkt, i sjelfva verket vore ett prejeriförsök, så har det synt mig påkalladt att med någon utförlighet redogöra för dessa reklamationer.

C. Befälhafvaren å »Bernadotte», kaptan Hiorths klagan öfver den misshandel, som mot honom föröfvades ombord å hans fartyg i två eller tre polismäns närvaro, hvilka iakttago ungefär samma neutralitet som deras kamrater och stadsstyrelsen med hänsyn till angreppet mot »Dagmar».

Utskottet, som begärt de ministeriella protokollen med tillhörande handlingar rörande denna sak, har erhållit ett enda protokoll, af den 2 februari detta år, hvilket väl således lär vara det enda inför Hans Maj:ts Konungen förda protokoll rörande Peterhead-affären som finnes. Ministern för utrikes ärendena har sålunda under fem månaders tid underlåtit att för Konungen föredraga de inkomna reklamationerna och hvad öfrigt till ären-

¹ Detsamma torde gälla om post 5, hvarom den upplysning må meddelas, att ångaren »Otto» var färdig att afgå med en i Peterhead till 2 shilling 7 $\frac{1}{2}$ pence per tunna försåld last, hvars skeppning på grund af upploppet måste inhiberas.

det hört. De åtgärder, som vidtagits af utrikesdepartementet, hafva ej egt rum enligt Kongl. Maj:ts beslut. Utrikesdepartementet har, liksom under den beryktade spanska frågan, i månadtal reagerat i Kongl. Maj:ts ställe. Till den beredning af regeringsärendena före deras föredragning, som grundlagen ålägger departementschef, hör ej att besluta framställningar till främmande magt: grundlagen säger, att de skola ske *genom* ministern för utrikes ärendena, men har ej åt honom uppdragit att besluta om deras innehåll. Genom detta åsidosättande af en den mest oomtvisteliga princip i vårt statsskick, som ej känner till någon ministerstyrelse, förvandlas de redan i och för sig sjelfva mycket svaga garantier för de utrikes ärendenas behöriga skötsel, som grundlagen uppställt, till ett bedrägligt sken, och den ministeriella konseljen till en onyttig statsdekoration. Den nyss nämnda spanska frågan är ett vittnesbörd om, hur ändamålslost det är att det sista pro forma-beslutet af Konungen fattas i den ministeriella konseljen, sedan ett ärende förut blifvit af det i strid med grundlagen beslutande utrikesdepartementet så förfuskadt, att ingen bot vidare är möjlig.

Af de utskottet meddelade handlingar synes framgå, att första underrättelsen om det i Peterhead mot ett svenskt fartyg föröfvade våldet ingick till utrikesdepartementet den 3 augusti 1893. Under samma månad afgäfvo »Dagmars» hufvudredare och befraktare sina reklamationer. Först den 2 februari föredrogos dessa inför Kongl. Maj:t. Man kommer härvid att erinra sig, att första behandlingen i ministeriel konselj af den spanska frågan egde rum först fyra och en half månad efter att utrikesministern från dåvarande sändebudet i Madrid erhållit första underrättelsen om den tillämnade traktatsvidriga spritbeskattningen, samt att, sedan Karlshamnsbolaget den 20 september 1888 anhållit om svenska regeringens bistånd mot den våldsamma tillämpningen af den nya spritbeskattningslagen, bolagets skrift i ett så ytterst trängande mål åtminstone ej på en och en half månad föredragits för Kongl. Maj:t (jmför konstitutionsutskottets déchargebetänkande år 1889, hvaraf ses, att intet ministerprotokoll för tiden $\frac{29}{8}$ — $\frac{3}{11}$ 1888 varit till utskottet öfverlemnadt).

Jag vill slutligen sammanfatta det som synes mig konstituera sjelfva hufvudkaraktären af denna bedröfliga episod i historien om Sveriges internationella förbindelser och om utrikesdepartementets sätt att vårda med dem förknippade intressen.

Sheriffen Smith, i sin till undersekreteraren för Skotland afgifna rapport angående det i Peterhead den 18 augusti hållna förhöret, säger, att

lossning af lasten var uppenbarligen omöjlig utan betydlig förstärkning af polisen, och att inom några timmar fullt tillräcklig polisstyrka skulle kunnat anskaffas. Han säger vidare, att det »i allmänhet» nog vore rättast att, såsom baillie Mitchell yrkat, använda en för lugnets och säkerhetens upprätthållande tillräcklig ordningsmagt, och så låta lastemottagarne handla efter sitt eget godtfinnande. Ty — medgifver han — derförutan kan en person i deras ställning icke sägas hafva egt handlingsfrihet, och om han då gifver efter för intimidation, så är det en eftergift för orättvisa anspråk och en uppmaning till laglöshet. Men i detta fall dugde det icke att följa regeln, ty derigenom skulle man hafva ådragit samhället och särskildt salteriidkarne en ofantlig förlust. Ur detta motiv förklaras den *passivitet* å verkställande magtens sida, som, under ett upplopp och under fortsatt hot mot fredliga och laglydiga personer, ej kan annat än betecknas såsom *moralisk medbrottslighet*. Denna *passivitet* — som först flere dagar efter händelserna sökte bemantla sig själf i och genom några då vidtagna, mycket nyttiga häktningsåtgärder — *räckte så länge faran räckte*. Myndigheterna gjorde intet försök att hämma våldet i dess första början, hvilket enligt fleras mening skulle hafva varit mycket lätt; de gjorde intet för att skaffa den polisförstärkning, som, åtminstone sedan upproret lärt känna sitt öfvertag, var nödvändig för skyddande af människolif och egendom, i fall lossning företogs; de voro döfva för, de besvarade icke de flere framställningar om hjälp och skydd, som bevisligen till dem rigtades; de ville nemligen, att främlingarne, på goda skäl misströstande om sin säkerhet, skulle lemna den ogästvänliga stad, der denna sammansvärjning af alla dåliga viljor gjorde vistelsen så äfventyrlig; om de ej formligen hafva gifvit sådant *råd*, så hafva de — med en diplomatisk nyans i uttrycket, hvilket ingenting ändrar i sak — gifvit sin opinion till känna, att detta var det *rådligaste*. De ville nemligen genom den skräck, som upprorsmakarne in jagade, förmå de svenska fartygen att begifva sig bort, dervid vederbörande noga rättade sig efter regeln, att den som vill ändamålet, måste vilja medlet, och således underlåto hvarje åtgärd, som kunde stäfja denna skräck och försäkra de hotade om effektivt skydd. För detta ändamål tålde man, att främlingarna och deras affärsvänner på platsen hotades till lifvet. Möjligheten af blodsutgjutelse var en faktor i denna kommunal-politiska affärskalkyl. Naturligtvis — det betviflar jag ej — önskade man och hoppades, att denna möjlighet, som man icke gjorde *något* för att förebygga, icke skulle blifva verklighet. Men denna förhoppning, som jag gerna tilltror Peterhead-myndigheterna, urskuldar i ingen mån en *passivitet*, som var vilkoret för att deras önskan om fartygens afsegling skulle uppfyllas, men som också kunnat hafva till följd, att fredliga, laglydiga, i lofliga

ären stadda, på mellanfolklig tro och lofven sig förlitande svenska undersåtar fått för denna engelska sterling-politik sätta lifvet till.

Sedan fartygen afseglat, skyndade myndigheterna att förklara, att ordningsmagt funnits, tillräcklig att qväfva hvarje motstånd, att man stått färdig, derest blott någon önskan derom framstälts, men att hvarje åtgärd blef öfverflödig, enär främlingarna alldeles »frivilligt» dragit sina färde. Om ett sådant hyckleri kan förvandla »det skandalösa», det högst »vettlösa och ytterligt laglösa» angreppet till en berömmelig gerning, så borde det dock af den regering, till hvars bistånd de förorättade vädjade, hafva blifvit med all kraft tillbakavisadt.

Men detta har icke skett, ehuru det ju icke kan nekas, att man i här ofvan refererade handlingar haft till sitt förfogande ett mycket tillräckligt bevisningsmaterial för gendrivande af den uppfattning, af de faktiska förhållandena, som från engelsk sida officiellt göres gällande ännu i lord Roseberys skrifvelse den 21 december 1893, i svensk öfversättning offentliggjord i Post- och Inrikes Tidningar för den 6 februari detta år. Deri påstås bland annat,

att »innan någon oordning, större än Peterheads vanliga polisstyrka kunde dämpa, egde rum, hade redan tunnornas lastemottagare beslutat hemsända fartygen utan att lossa laddningarna» — hvilken uppgift är, bevisligen och bevisadt, osann, eftersom det var först den 2 augusti, som lastemottagaren, efter *nytt* våld mot Dagmar och genom *fortsatta* hotelser, nödgades att fatta detta beslut,

att upploppet bestod blott i ett »uppträde», som »endast varade omkring 20 minuter eller en half timme» — hvarvid således angreppet mot Dagmar påföljande natt och de uppträden, medelst hvilka de upproriske den 2 augusti aftvungo lastemottagaren frakt för Dagmar och fartygens hemresa, förbigås med tystnad,

att tillräcklig polisstyrka hade »kommit att anskaffas», om ej lastemottagaren beslutat hemsända fartygen — en försäkran, hvilkens ytterst ringa grad af sannolikhet ådagaläggas af vederbörandes påtagliga önskan och bemödande att skrämma bort fartygen och af deras härmed förbundna taktik att icke taga något enda steg för anskaffande af polisförstärkning, ända till dess intimidationens ändamål var vunnet, och polisens förstärkning sålunda blifvit öfverflödig,

att Lüders icke betviflade, att lagen kunnat göras gällande till hans skydd — hvilket skall bevisas genom några lösryckta yttranden i ett hans bref af den 5 augusti, der han dock säger (hvilket icke citeras i lord Roseberys skrifvelse), att, om han envisats att få lossa, myndigheterna »kanske» skulle hafva anskaffat polishjelp, men att han och andra, intill dess att så

skett, skulle hafva befunnit sig i personlig fara och blifvit åter bragt i samma vådliga belägenhet, så snart den extra polisstyrkan aflägsnade sig.

Utan tvifvel hafva de engelska myndigheterna insett, att deras före-
bärande om de svenska fartygens »frivilliga» hemfärd svärligen kunde
komma att tagas för godt. Det är väl därför de sökt att afhjelpa brist-
fälligheten i detta argument med ett annat, som är desso likt, d. v. s. lika
sanningslöst, nemligen att, om de förorättade ingen hjälp fått, detta för-
klaras deraf, att de ingen begärt. Det skulle för herr utrikesministern hafva
varit oändligt lätt, om han så velat, att visa, dels att detta påstående är
grundlöst, dels att, vore det än grundadt, det ej urskuldar myndigheter,
med hvilkas vetskap, under hvilkas ögon våld mot personer och egendom
med hotelser om mord och mordbrand föröfvas. Det skulle ej hafva varit
svårt att visa, att det engelska försvaret består i en kombination af två
icke sanna påståenden, hvilkas addition förmenas utgöra ett giltigt argu-
ment — en förmodligen både inom diplomaten och eljest ny applikation
af regeln, att två negativa affirmera.

Opinionen i England har icke låtit sig så vilseföras. Åtminstone
var den från början, såsom flera vittnesbörd utvisa, på rätt spår. Så
yttrade t. ex. Aberdeen-tidningen Daily Free Press för den 4 augusti:

»Det är fullt ut lika lagligt att lossa svenska tunnor i Peterhead,
som Peterhead-tunnor i Stettin. En tydlig anledning till myndigheternas
ingripande var sålunda för handen. Likväl, i stället för att skrida till att
häfda laglig frihet och qväfva laglöst upplopp och våld, inlåto sig myndig-
heterna i Peterhead i förhandlingar med upprorsmännen och fredsstö-
rarna, och skrämselsystemet fick öfvertag ända derhän, att fartyg och last åter-
fördes till Sverige. Laglösheten triumferar således öfver fredliga människor
och öfver Peterhead-myndigheterna, och det skall blifva Lord Roseberys
angenäma pligt att för svenska regeringen förklara, huru förhållandena
ställa sig för framtiden med hänsyn till lossande af tillåtna handelsvaror
på britisk kust.»

Och efter det den af sheriffen Smith ledda s. k. undersökningen egt
rum, yttrade *Peterhead Sentinel and Buchan journal* för den 22 augusti:

»Det är äfven nu svårt att gifva skäl för, att man lät tumultet taga
sådan öfverhand. En god del af ofoget får tillskrifvas *polisens och hamn-
tjänstemännens brottsliga sorglöshet*. — Det är sant, att mr Birnie högg af
tåget, hvarmed upprorsmännen halade fartyget ut ur hamnen, men det är
ej ådagalagdt, att vare sig han eller någon af hans stab sökte göra sin
myndighet gällande för att förekomma lösgörandet af ångarens förtöjningar.
Att säga, att de voro magtlösa mot pöbelhopen, är ej en giltig ursäkt,
med mindre det också kan sägas, att de gjorde sitt bästa för att skydda

fartyget, och att de öfverväldigades af pöbelvåld, och detta fins icke omförmäldt i hvad hittills blifvit kunnigt om denna bedröfliga affär. — Och lokalpolisens beteende är fullkomligen oförklarligt. Ingen ansträngning, så vidt visadt är, gjordes för att hämma upploppet, eller för att skydda egendom, som stod på spel; det är komplett nonsens att invända, att styrkan var otillräcklig, eller att de aldrig formligen anmodades att ingripa. Störandet af det allmänna lugnet var för dem uppenbart, och det var deras ovägerliga pligt att handla med kraft för att undertrycka upploppet, i synnerhet när de sågo värdefull egendom i fara, och hamnens goda rykte fördunkladt. Föreställer sig polisinspektören, att han är fritagen för allt ansvar för overksamhet, derest han ej kan skicka i fält en mot en? Den tanken är befängd för enhvar, som känner till en Peterhead-mobs karakter. Med de tio eller tolf man, han inom kort kunde hafva använt på skådeplatsen, understödda af den ständiga och tillfälliga hamnbetjeningen, skulle det laglösa utbrottet hafva blifvit krossadt nästan i dess födsel, och ringledarne tagna i fångsligt förvar. Det fans icke något behof af de 50 eller 100 man, som the chief constable omtalar såsom disponibla. Och beträffande anhållan om skydd, så behöfva ej bodegare i Broad Street eller Longate formligen göra ansökan om skydd, när ett upplopp utbryter der, och egendom är i fara. Polisen handlar af eget initiativ såsom lugnets officiella väktare, och hvarför de ej bort göra så vid detta tillfälle, utan låta tunnbindarne genomdrifva sin laglösa vilja utan motstånd eller hinder, är en polishemlighet, som ännu återstår att förklara.» Har detta åskådningssätt sedermera fått vika för ett motsatt, så kunna vi därför tacka vårt utrikesdepartement; utan tvifvel vore det för mycket begärtdt, att den allmänna meningen i England skulle fullfölja försvaret för svenska undersåtars rättigheter, sedan dessa af sina officiella målsmän gifvits till spillo.

Underlåtenheten att bemöta en så skef framställning af faktiska förhållanden som den, hvilken kommer till synes ännu i lord Roseberys nyssnämnda skrifvelse, är ett för vårt land lika ogynnsamt som för England beqvämt precedensfall för händelse af likartade förhandlingar i framtiden — lika väl som uraktlåtenheten att vederlägga de från engelsk sida, med lika mycken dristighet i yrkanden som svaghet i bevisningen, framställda anspråken i Törefors-målet. Det är fara värtdt, att så det ena som det andra fallet skall i England behållas i godt minne, såsom vägledande prejudikat för framtiden. Sådana exempel — och man behöfver ej gå tillbaka till Bodö-saken, för att öka antalet — äro egnade att gifva styrka åt den pretentionen, att när helst Englands regering proklamerat sin mening i en internationel differens, åtminstone med Sverige, denna mening skall hafva absolut vitsord framför motpartens, att den ej ens får motsägas, att

den skall vara sista ordet. Sådan undfallenhet skall naturligen komma att medföra sitt straff — och straffet det skall drabba svenska statens värdighet och svenska medborgares legitima intressen.

Behandlingen och slutliga afgörandet af Peterhead-målet hafva helt naturligt påmint om Kongl. Maj:ts beslut år 1890, med anledning af nådeansökningar af två engelska undersåtar, att till egarne af Törefors och Trångsviken, herrar E. G. Loder och L. Miller, återskänka förbrutet gods till värde af 387,699 kronor. Båda dessa ärenden handlades med synnerlig snabbhet: Neder-Kalix tingslags häradsrätts utslag mot Loder afkunnades den 7 maj, Offerdals häradsrätts utslag mot Miller den 10 oktober 1890, och Kongl. Maj:ts benådningsbeslut äro af resp. 26 juni och 14 november samma år. Så verksamt var det diplomatiska ingripandet från engelsk sida med anledning af svenska domstolars laga kraftvunna utslag. Först efter mer än fem månader har deremot Kongl. Maj:t, på herr utrikesministerns tillstyrkan, beslutit, att svenska undersåtars reklamationer med anledning af de mot svenska fartyg i engelsk hamn föröfvade våldsamheter ej skulle till någon åtgärd föranleda. Medan herr utrikesministern år 1890 icke ens bemötte de mer än dristiga påståendena uti härvarande storbritanniska sändebudets »protest» mot Törefors-beslaget, ehuru denna protest bland annat och synnerligen stödde sig på fördraget mellan Sverige och England af 21 oktober 1661, hvars förmenta giltighet efter tvåhundra-trettio år lär hafva varit egnad att i England¹ väcka ej mindre öfverraskning än i Sverige, har herr utrikesministern ej, såvidt de utskottet meddelade handlingar utvisa, gjort någon framställning till engelska regeringen i syfte att ens till någon del understödja de ofvan omförmälda reklamationerna.² Och i det genom Post- och Inrikes Tidningar offentliggjorda ministeriella protokollet af 2 februari detta år har Sveriges utrikesminister, på sätt som i det föregående blifvit belyst, gjort sig till

¹ Uti ett officiellt engelskt dokument från år 1888 — Return of most-favoured-nation clauses in existing treaties of commerce and navigation between Great-Britain and foreign powers, stating the period when terminable; and showing whether the apply to the british colonies: in force on the 1:st August, 1888. Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty, August 1888 — är den svensk-engelska traktaten af 1661 icke nämnd såsom ens till någon del varande i kraft. Lika litet nämnes der den äfvenledes i protesten åberopade traktaten af 5 februari 1766.

² I skrifvelse från utrikesdepartementet till svensk-norska konsulatet i Leith den 18 augusti säges, att »frågan, angående hvilka yrkanden i anledning af hvad inträffat kunna och böra från svensk sida framställas, kommer nu att genom beskickningens i London försorg underställas pröfning af engelsk jurist.»

Den engelske juristens utlåtande har icke blifvit utskottet meddeladt.

målsman för den uppfattning, som lord Rosebery funnit lämpligt att förfäktas.

Herr utrikesministern säger, att »den omständigheten, att en stads befolkning gör upplopp och begår öfvervåld, är *icke under alla förhållanden* ett brott mot folkrätten, som berättigar till ersättning af landets regering.» Detta är, minst sagdt, öfverflödigt att inskräpa, eftersom ju för sjelfva möjligheten af en sådan händelses *folkrättsliga* karakter förutsättes, att den på något sätt inverkat på en *annan* stats eller dess undersåtars rätt och intressen. Men äfven om den förutsättningen är för handen, må villigt erkännas, att denna allmänna sats är lika riktig som — för den förevarande frågan betydelselös. Ty hvad som behöfver visas, det är, att just fallet Dagmar-Gylfe hör till dem, då en regering på statens vägnar icke är förpligtad till skadestånd för af dess undersåtar mot en annan stats medborgare begånget våld. Men detta har icke af herr utrikesministern blifvit ådagalagdt, och således saknas det erforderliga sambandet mellan denna hans försats och den slutsats, som innefattas i hans hemställan, att Kongl. Maj:t måtte besluta, det reklamationerna ej skulle till någon »vidare» åtgärd föranleda. Att en stat kan finnas ansvarsskyldig gent emot en annan stat för olagliga handlingar, som enskilda personer bland den förres undersåtar begått, när dess offentliga myndigheter icke, för att begagna en namnkunnig folkrättslärares ord, »gjort hvad som var möjligt för att hindra dem» — den satsen torde deremot, efter hvad ofvan blifvit visadt, vara omedelbart tillämplig å Peterhead-affären.

Och hvilken rikedom af exempel ur historien om Englands relationer till andra stater skulle ej herr utrikesministern hafva varit i tillfälle att åberopa!

Herr utrikesministerns tillvägagående i denna sak synes mig sålunda vara anmärkningsvärdt, i synnerhet i följande afseenden,

att han uraktlåtigt att med användande af det ymniga bevisningsmaterial, som stod honom till buds, gendrifva den framställning af de *faktiska förhållandena*, som från engelsk sida officiellt gjorts gällande,

att han i och dermed lätit sjelfva grundvalen för *rättsfrågan* om de förorättades skadeståndsanspråk ryckas undan den diplomatiska bemedling, som klagandena af Kongl. Maj:t begärde,

att detta tillvägagående ej kan på annat sätt förklaras, än att han a priori var afgjordt obenägen att lemna klagandena den hjälp, hvarom de ansökte,

att detta hans beslut redan den 19 september 1893 meddelades dem, men

att han först den 2 februari 1894, således efter att det ej längre kunde finnas någon utsigt till verklig upprättelse, understälde Kongl. Maj:t detta ärende,

att han således, tvärt emot hvad grundlagen föreskrifver i § 11 rege- ringsformen, ej låtit Kongl. Maj:t i denna sak spela någon annan roll än den godkännande namnstämpelns å den handling — ett ministerielt protokoll — som bekräftar hans eget långt förut fattade beslut, att till förmån för de svenska undersåtar, hvilkas rätt blifvit kränkt, ingen »vidare» åtgärd skulle vidtagas,

att hela detta tillvägagående, i synnerhet i förening med vissa före- gående kasus, danar ett för vårt lands och dess medborgares rätt och legi- tima intressen mycket ogynnsamt prejudikat för framtiden, samt slutligen

att han genom den i Post- och Inrikes Tidningar offentliggjorda delen af sitt anförande till det ministeriella protokollet den 2 februari med- delat den svenska allmänheten en framställning af Peterhead-affären, som icke är egnad att bibringa läsaren en riktig föreställning om sakens fak- tiska och rättsliga karakter.

Herr *Olsson* har begärt få antecknad, att han icke deltagit i behand- lingen inom utskottet af följande utaf här ofvan omförmälda ärenden, nemligen:

sjöförsvarsärendet för den 19 maj p. 14,
 civilärendena för den 14 april p. 24,
 den 30 juni p. 25,
 den 24 november, p. 17, och
 den 22 december, p. 9,
 finansärendena för den 30 juni, p. 1 och 3,
 ecklesiastikärendena för den 14 juli, p. 29, och den 8 december, p. 20,
 kommandomålet för den 5 juni angående en fältandaktsbok.
